תנ״ך · ראשונים · רד״ק · נביאים

רד"ק על שמואל ב

רבנו דוד קמחי [הרד"ק]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רד"ק על שמואל ב

רבנו דוד קמחי [הרד"ק]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רדק-על-שמואל-ב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 7
פרק ג 10
פרק ד 16
פרק ה 18
פרק ו 23
פרק ז 29
פרק ח 34
פרק ט 38
פרק י 39
פרק יא 42
פרק יב 43
פרק יג 49
פרק יד 52
פרק טו 56
פרק טז 61
פרק יז 63
פרק יח 67
פרק יט 71
פרק כ 75
פרק כא 80
פרק כב 85
פרק כג 90
פרק כד 98

פרק א

פסוק ב
ויהי בבואו אל דוד. בבי"ת:

פסוק ו
נקרא נקריתי. במקרה באתי שם לא מדעתי שאמצא אותו שם ונקרא מקור מנפעל שלם בנו"ן כמו נשאול נשאל דוד:
נשען על חניתו. מהמכה שנפל על חרבו:
ובעלי הפרשים. מחנות הפרשים כתרגומו משירית פרשיא וכן תרגם בעל גד מישר גד ויש לפרש בעלי הפרשים ראשי הפרשים והממונים עליהם:

פסוק ח
ויאמר אליו עמלקי אנכי. כן כתיב וקרי ואומר והקרי מבואר והכתוב ר"ל כי אחר אמר לו כי הוא עמלקי לפי ששאול הרג עמלקיים לא אמר עמלק אנכי:

פסוק ט
כי אחזני השבץ. שם חולי אולי יקרה לאדם מחמת מכת חרב ותרגם יונתן ארי אחדני רתיתא, ובדרש עון נוב עיר הכהנים הלובשים כתנת תשבץ שהרגתי וי"מ הפרשים לובשים תשבץ כמו שאומר ובעלי הפרשים הדביקוהו:
כי כל עוד נפשי בי. בעוד שנפשי בי ואל יהרגוני הערלים ולפירו' האחר אמר כי כל כך אצטער מחמת המכה שעדיין נפשי בי לכך אני רוצה שתקרב את מיתתי:

פסוק י
ואמותתהו. הוי"ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי הענין לעבר וכמוהו ואשפך ואכסך משי הוי"ו פתוחה והענין לעבר ופירשו הקדמונים לפי שכזב שלא המיתהו שהרי נפל על חרבו ומת לכך נפתחה וי"ו ואמותתהו:
אחרי נפלו. אחרי שנפל על חרבו לא היה יכול לחיות מחמת המכה וקרבתי את מיתתו כמו ששאל ממני או פירושו כי לא היה יכול לחיות שהרי הפרשים השיגוהו והיו קרובים לבא עליו ויהרגוהו ורצה שאהרגהו אני ולא הם:

פסוק יא
ויחזק דוד בבגדיו. מכאן למדו רבותינו ז"ל שחייב אדם לקרוע על נשיא ועל אב ב"ד שאול זה נשיא ויהונתן זה אב ב"ד וכן על רוב צבור כמו שנאמר ועל עם ה' ועל בית ישראל ולמדו לפי שפרט אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע וכתב בבגדו

שאין אדם חייב לקרוע אלא עליון וקרי בבגדיו כי דוד קרעם כלם כי קרע על שאול לבדו וקרע על יהונתן וקרע על עם ה':

פסוק יב

על עם ה' ועל בית ישראל. והכל אחד כפל הענין לרוב הצרה כלומר בית ישראל נפלו בחרב והם עם ה' או אמר כן לפי שהיו רוב ישראל שם, ובדרש מפני מה לא פירש הכתוב כמה חללים נפלו בהר הגלבוע על שם אל תגידו בגת אל תבשרו וגו':

פסוק יג

אי מזה אתה. לא שאל מאיזה עם שהרי שמע מספור דבריו כי עמלקי הוא אלא שאל לו מאיזה מקום כלומר אם היה גר בארצו שהיא ארץ עמלק ואיך נקרה אל המלחמה והוא ענה כי גם אביו בא מארץ עמלק וגר בארץ ישראל וכן פירש כל גר סתם ויש מהם גר שנתגייר ושב לדת ישראל ואפשר שזה ר"ל כשאמר בן איש גר עמלקי שנתגייר ושב לדת ישראל:

פסוק טז

דמך על ראשך. כלומר אתה גרמת על עצמך מיתתך וי"ת חובת קטולך תהי ברישך ר"ל דמי שאול שהרגת ישובו על ראשך ואפשר כי לכך כתב דמיך דם שאול ודמך שניהם על ראשך:

פסוק יח

ללמד בני יהודה קשת. י"מ מכאן ואילך צריך ללמד לבני יהודה קשת כיון שמתו בו שאול ויהונתן ויש לפרש כי זה אינו מן הקינה ותחילת הקינה הצבי ישראל כי איך היה זוכר בקינת שאול ויהונתן בני יהודה שהיו כנגד מלכותו של שאול אבל פירושו ויאמר ללמד בני יהודה קשת קודם שהחל לקונן עליהם אמר לאנשיו אל תתיאשו מן הטובה ואל ירך לבבכם במות שאול ויהונתן כי קשת המלחמה ביד בני יהודה ולהם היא הגבורה והנה היא כתובה בספר הישר והוא ספר התורה וכת"י על ספרא דאוריתא שכתוב בה ידך בעורף אויביך וכתיב כרע שכב כארי וכן בברכת משה רבינו גם כן ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה ובידם יכנעו פלשתים כמו שראינו שהכניעם דוד ועוזיהו וחזקיהו ובאמרו קשת כי הוא עיקר כלי המלחמה ודרך הכתוב לזכור במקום זכר גבורה כמו קשת גבורים חתים חתתה קשתותם ונחתה קשת נחושה זרועותי והדומים להם ואמר ללמד כי כל אחד מבני יהודה ילמד את חבירו למלחמה כי הם עיקר מלחמות ישראל וקרנם החזק, ורבותינו ז"ל פירשו ידך בעורף אויביך אי זהו יד שהוא כנגד העורף הוי

אומר זה הקשת וזהו שאמר בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר בספר בראשית שהוא ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים והחל לקונן ואמר:

פסוק יט

הצבי ישראל. הה"א ה"א הקריאה כה"א הקהל חקה אחת לכם הדור אתם ראו דבר ה' והדומים להם ועניין צבי החפץ והרצון והוא על דרך כי תהיו ארץ חפץ וחסר הנסמך ר"ל הצבי צבי ישראל וכן הארון הברית העם המלחמה והדומים להם כלומר אתה שאתה ארץ חפץ איך היה זה שעל במותיך נפלו חללים כאלה איך נפלו גבורים וי"ת אתעתדתון ישראל על בית תוקפיכון איתרמיתון קטילין פי' הצבי מעניין נצב נצבים:

פסוק כ

אל תגידו. זה הוא על דרך הקינה כי יודעים היו כי הם היו הורגים ישראל במלחמה וכן אמר מיכה הנביא על דרך קינה בגת אל תגידו:

פסוק כא

הרי בגלבוע. כמו הרים וכמוהו עוברי בעמק הבכא השכוני באהלים:

ושדי תרומות. ואל שדי תרומות ואל שזכר עומד במקום שנים ופירוש שדה של תרומות הוא שדה הראוי ליטול ממנו תרומות כלומר אפי' אם תצמח שם תבואה לא תהיה בה ברכה ולא תגיע לקצור שיפרישו ממנה תרומות וי"ת לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מיניה חלתא ר"ל כשיעור שיוציאו ממנה חלה והוא מדת העומר:

נגעל. נמאס והשלך:

בלי משיח בשמן. כלומר כן נגעל מגן גבורים של שאול כאילו לא היה המגן משוח בשמן כי מושחים המגן כדי להחליקו שלא יעברוהו כלי זיין וכן משחו מגן לדעת קצת המפרשים או פירושו כן נגעל כאילו לא היה שאול משוח בשמן למלך:

פסוק כב

לא נשוג אחור. בשי"ן וענינו כמו בסמ"ך מן יסוגו אחור:

פסוק כג

לא נפרדו. ת"י לא איתפרשו מעמהון כלומר אף על פי שהיו יודעים מותם במלחמה לא נפרדו מעם ה' ולא נעצרו ולא נסו מן המלחמה ויתכן פירושו לא נפרדו זה מזה כי כאחד מתו כמו שהיו בחייהם נאהבים זה לזה:

פסוק כד

עם עדנים. ת"י ומוביל לכון תפנוקין ויש לפרשו כמשמעו כי הלבוש הטוב והנאה עדן הגוף כמו המאכל הטוב, ובדרש ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר בנות ישראל אלו

בנות ישראל ודאי על שאול בכינה בשעה שהיו בעליהן יוצאין למלחמה היה זנן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים מכאן שאין התכשיטין נאים אלא לגוף מעודן ר' נחמיה אומר בנות ישראל אלו סנהדראות של ישראל על שאול בכינה בשעה שהיה שאול שומע טעם ההלכה יוצאת מפי תלמיד חכם היה עומד ונושקו על פיו:

פסוק כה

על במותיך חלל. על במותיך נפלת חלל ות"י על בית תוקפך אתקטלתא:

פסוק כו

נפלאתה אהבתך לי. בשני סימני נקיבה והכפל לחזק פליאת האהבה וכן כי החבאתה ובמקומו פירשנו גם כן טעמו:

מאהבת נשים. ת"י מרחמת תרתין נשין ר"ל שתי הנשים שהיו לו לדוד אביגיל ואחינועם ואדוני אבי ז"ל פירש מאהבת נשים למה שהם אוהבות בין בעליהם בין בניהן שאהבתן חזקה להם:

פסוק כז

ויאבדו כלי מלחמה. כל כך נפלו גבורי' כאלו אבדו כלי מלחמתם או פירושו שאול ויהונתן שהיו כלי מלחמתן של ישראל מתו:

פרק ב

פסוק ד

וימשחו שם את דוד. ואעפ"י שכבר היה נמשח ע"י שמואל אעפ"י כן בעת שקבלוהו עליהם למלך משחוהו:

ויגידו לדוד לאמר אנשי יביש גלעד. פי' דבר אנשי יביש גלעד:

אשר קברו את שאול. או הוא כמו הפוך אשר קברו אנשי יביש גלעד את שאול:

פסוק ו

הטובה הזאת. גמול הטובה הזאת:

פסוק ח

ויעבירהו מחנים. רצה להמליכו תחלה מעבר הירדן והעבירהו מחנים כי הוא מצוע גבול שני שבטים וחצי שהרי מחנים גבול בני גד וגבול בני מנשה ואף על פי שידע אבנר כי דוד נמשח למלך על ידי שמואל היה מתחזק להעמיד עדיין מלכות שאול כפי כחו, ובמדרש ויאמר אלהים אל יעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו' אמרו מכאן דרש אבנר וקרב

לאיש בשת בן שאול אמר הכתוב ומלכים מחלציך יצאו ועל בנימן נאמר שלא נולד עדיין ועד עכשיו לא עמד מבנימן אלא שאול לפיכך לקח איש בשת וימליכהו אל הגלעד וגו':

פסוק ט

וימליכהו אל הגלעד. אל במקום על כמו אל ההרים לא אכל וזולתו המליכהו תחילה מעבר לירדן ובארץ ישראל:

ואל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימן. ואחרי אשר אמר על ישראל כלו למה זכר אלה המקומות, יש לפרש כי בשובו ממחנים היה וזה היה אחרי מלחמת הנערים ששב אבנר אחרי המלחמה למחנים אל איש בשת ואז העבירהו אל אלה המקומות הנזכרים עד שובו לביתו בארץ בנימן אבל על ישראל כלו המליכהו זולתי שבט יהודה ופי' האשורי כתרגומו דבית אשור ופי' ואל יזרעאל אינו יזרעאל זה אשר בנחלת בני מנשה:

פסוק יא

שבע שנים וששה חדשים. נמצא מלכות בטלה חמש שנים שהרי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים:

פסוק יב

ממחנים גבעונה. עתה אומר כי אחר שהמליכו את איש בשת במחנים קודם שעבר הירדן לשוב לביתו היה מה שהיה ויצא אבנר עם עבדי איש בשת ללכת לגבעון שהוא ארץ בנימן ויצאו אליהם יואב ועבדי דוד ויפגשום על ברכת גבעון ונראה כי דעת יואב היה להלחם עמם וראה כי רבים אשר אתם וחדל עד שאמר אבנר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו:

פסוק יד

וישחקו. דרך שחוק יתגרו אלה עם אלה בחרבותיהם ונראה מי ידע מדרכי המלחמה יותר ודרשו רז"ל ולפי שעשה עם דם הנערים שחוק נענש ונפל בחרב:

פסוק טו

ולאיש בשת. די היה לו אם אמר שנים עשר לאיש בשת כמו שאמר שנים עשר מעבדי דוד אלא בא להודיע כי משבט בנימן היו הולכין עמו להמליכו:

פסוק טז

ויפלו יחדיו. כל אחד הרג את חבירו:

חלקת הצורים. ת"י אחסנת קטיליא מן ותקח צפורה צר צור חרבו שענינה חרב חדה ויש לפרש כמשמעו כמו והצורים נתצו ממנו ופירושו חלקת החזקים כי חזקים היו ובחזקה נלחמו שלא התגבר אחד על חבירו אלא כלם נהרגו כאחד איש על יד אחיו:

פסוק יח

ועשהאל קל ברגליו. ספר זה כי בטח בקלותו לרדוף אחרי אבנר מה שלא עשו כן האחרים ולא הבין כי לא לקלים המרוץ:

הצבים. ביו"ד אחד לבד ויו"ד הרבים נעלמה מהמכתב:

פסוק כא

ואחוז לך אחד מן הנערים. לחברתך שישוב עמך ואם אתה ירא ממנו:

קח לך את חליצתו. פי' כלי מלחמתו וגם אתה לא תהרגנו:

פסוק כב

למה אככה ארצה. כתרגומו אקטלינך וארמינך לארעא:

ואיך אשא פני. ואיך ארים פני אל אחיך להביטו הלא אבוש ממנו אם אמיתך:

פסוק כג

באחרי החנית. יש חניתו' שראש עץ החנית מחודד ובו ברזל מחודד עשוי לתקעו בארץ כמו שאומר בשאול וחניתו מעוכה בארץ ופעמים מכים בו לאחור שאין פונים אל הרודף להכותו בלהבת החנית אלא מכים באחרי החנית וכן עשה אבנר לא פנה אל עשהאל אלא הכהו באחרי החנית:

אל החומש. פירשו רבו' ז"ל בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו ות"י בסטר ירכיה:

תחתיו. במקומו כמו ולא קמו איש מתחתיו ור"ל שלא הלך ולא זז ממקומו אחר שהוכה אלא מיד מת:

ויעמדו. כאשר שמעו עבדי דוד הריגת עשהאל רדפו אחרי אבנר וכשהיו מגיעים אל המקום ההוא שמת שם עשהאל היו עומדים אבל יואב ואבישי לא עמדו עליו אלא רדפו אחרי אבנר:

פסוק כד

והשמש באה. כשהגיעו גבעת אמה באה השמש:

גבעת אמה. נקראת הגבעה כן על ענין ידוע אצלם אולי היתה אמת המים בצד הגבעה:

גיח. שם מקום:

פסוק כה
ויתקבצו. כשראו שהיו רודפים אחריהם התקבצו אותם שהיו הולכים ראשונים ובאו אחרי אבנר והיו לאגודה אחת להלחם עם יואב ופירוש אגודה סיעה מקובצין יחד כאילו נקשרים ונאגדים זה בזה:

פסוק כו
הלנצח תאכל חרב. תרגם יונתן הלאפרש וכן תרגם אם ישמור לנצח לאפרש ופירוש לנצח ידוע כי הוא כמו לעולם, ופי' תאכל חרב תאכל חרבך בשר לנצח הלא ידעתי כי תאותך לנצח למלחמה תהיה מרה באחרונה:

פסוק כז
כי לולא דברת. אם לא שדברת אתה יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו לא היתה מלחמה זאת היום ואתה החלות מלחמה זאת לא אני וכבר מאז מן הבקר ועד עתה נעלה העם איש מאחרי אחיו לולי דברת אתה וכשראה יואב כי לא יכול עמהם כי התקבצו כלם תקע בשופר שיעמדו ולא ירדפו וכן עשה ויעמדו כל העם אשר עם יואב:

פסוק כח
ולא ירדפו. כמו ולא רדפו עתיד במקום עבר ורבים כמוהו:

פסוק כט
כל הבתרון. שם מחוז וגבול מעבר לירדן נקרא כן על ענין ידוע אצלם:

פסוק ל
ויקבוץ את כל העם. לפקוד אותם מי חסר מהם:
ויפקדו. חסרו כמו ולא נפקד ממנו איש:
תשעה עשר איש ועשהאל. לפי שהיה נכבד מהתשעה עשר לא כללו עמהם וכתבו בפרט:

פסוק לב
ויאור להם בחברון. כשהיה אור היום בבקר היו בחברון:

פרק ג

פסוק ג
כלאב. ובספר דברי הימים דניאל שני שמות היו לו וכמוהו רבים בכתוב ויש בו דרש כי לפי שלקח דוד אביגיל אחר מות נבל היו אומרים כי מעוברת היתה מנבל וזה הבן שילדה אביגיל לדוד היה בנו של נבל לפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד

להסיר החשד לפיכך קראו כלאב כלו אב כלומר בכל צורותיו דומה לאביו דניאל היה שמו העיקר כי אמר דוד דנני אל מנבל:

אבשלום בן מעכה. דרשו בו כי לפי שהיה בן יפת תואר שלקחה דוד במלחמה לפיכך היה אבשלום סורר ומורה באביו לכך נסמכה פרשת סורר ומורה לפרשת יפת תואר לומר לך כל הנושא אותה או אשה שאינה הגונה יוצא ממנה בן סורר ומורה ונכון הוא הדרש כי מאחר שהיא שבויה הרי היא כמוכרחת לשוב לדת ישראל ולבה לא נכון אל הדת והנטע יוצא דמות השרש:

פסוק ה

לעגלה אשת דוד. דרשו רז"ל עגלה זו מיכל בת שאול ולפי שהיתה חביבה על דוד קראה עגלה כמו לולי חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי ומה שאמר אשת דוד מסייע הדרש אע"פ שהם לא הביאו כי למה אמר על זאת אשת דוד מה שלא אמר על האחרות אלא לפי שהיתה אשתו ראשונה ומה שאמר ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה מההוא מעשה ואילך לא היה לה ולד לענשה שבזתה דוד שהיה מפזז לפני ה' אבל מעיקרא הוה לה ולפי הפשט יש לפרש עגלה זו אחרת ומיכל לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן וכן הוא אומר הבנים שהיו בחברון לפיכך זכר הנשים ומיכל אף על פי שהביאה לו אבנר ועודנו בחברון לא זכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן אבל באמרו אשת דוד וכן אמר בדברי הימים לעגלה אשתו אולי לא היתה ממשפחה גדולה ולא היתה ידועה בזכור אותה אלא באשת דוד ויש לפרש עוד כי עגלה זאת היתה אשת שאול ולקחה דוד אחרי מות שאול כמו שאומר ואת נשי אדונך בחיקך ואף על פי שאמרו אין נושאין אלמנתו של מלך הרי אמרו מלך נושא אלמנתו של מלך אחר מפני זה אמר אשת דוד כלומר שלא היתה ראויה להיות אשת אדם אחר אלא אשת דוד לפי שהיה מלך ואף על פי שזו הסברה אינה אלא לדעת רבי יהודה כי הוא אומר מלך נושא אלמנתו של מלך ואין חכמים מודים לו אף על פי כן פשט הפסוק נכון לר' יהודה ואף על פי שהיתה אשת חמיו מותרת ואף לדברי הירושלמי שאומר שאשת חמיו אסורה לא אסרוה אלא מפני מראית העין אבל מן התורה אינה אסורה והם אמרו כי רצפה פלגש שאול לקחה דוד לאשה:

פסוק ז

ויאמר. איש בשת אל אבנר ואף על פי שלא זכרו למעלה בפסוק הנה זכר בית שאול והוא איש בשת כי בו תלויה בית שאול:

אל פלגש אבי. חשדו בפלגש אביו ואם היה הדבר אמת היה לו לתפשו בכך לכבוד אביו ועוד כי אסורה היתה לכל אדם לפי שהיתה פלגש המלך ואין נושאין אלמנתו של מלך ואף על פי שלא היתה אשתו אלא פלגשו כיון שהיתה מיוחדת לו הרי היא נחשבת אלמנתו ועוד כיון ששמשתו הרי אמרו אין משתמשין בשרביטו של מלך וזהו שאמר ותפקוד עלי עון האשה כי אסורה היתה להדיוט:

פסוק ח

הראש כלב אנכי. מלעיג אילו הייתי ראש כלבים כלומר אפילו לא הייתי ממונה אלא על הכלבים שהייתי נקרא ראש כלב ועוד אפי' לשבט יהודה שאתה שונא אם היה לי שום מנוי עליהם לא היה לך לבזותי כל כך היום יש לי דין לעשות חסד עם בית שאול כי בזיתני והלא חסד גדול עשיתי עד היותי עם בית אביך שהחזקתי בביתו להעמידו במלכותו ולא המציתיך ביד דוד ואתה פקדת עלי עון האשה וי"ת הלא רישא אנא מכען הויתי גבר הדיוט לשארא דבית יהודה:

ולא המציתיך. בא על דרך בעלי הה"א ואע"פ שהוא מבעלי האל"ף ופי' כמו ואת העולה המציאו אליו ענין הזמנה ומסירה:

פסוק ט

כאשר נשבע ה' לדוד. דברו הוא שבועתו וכן אמר נשבעתי לדוד עבדי או לפי שאמר שני פעמים לשאול בשם האל בגלגל ובדבר עמלק בקש לו ה' איש כלבבו ונתנה לרעך ואמרו הן הן שבועה לאו לאו שבועה:

פסוק יב

תחתיו לאמר למי ארץ. בסתר שלח לו למי תאות הארץ אלא לך כמו שאמר האל כרתה בריתך עמי ואני אסוב לך כל ישראל וי"ת מאתריה למימר מקיימנ' במאן דעבד ארעא למימר ויש דרש שכתב בכתבו לדוד מן אבנר לדוד הקדים שמו לשם דוד זהו אל דוד תחתיו לפיכך נענש אבנר:

פסוק יג

כי אם לפני הביאך. כי אם לפני כל דבר יהיה הביאך את מיכל:

פסוק יד

וישלח דוד מלאכים. אף על פי ששלח לאבנר שלח גם כן לאיש בשת לכבודו שלא רצה לקחתה בלא רשותו:

אשר ארשתי לי. זה מסייע פי' רז"ל שכתבנו למעלה בענין זה כלומר אשתי היא וארשתיה במאה ערלות פלשתים כלומר בהם היה דעתי לא בעושר שהתנ' לי שאול

שהוא מלוה אצלו לפיכך היא אשתי באמת, ולפי הפשט אמר ארשתי לי ר"ל בסכנה שמתי עצמי בעבורה לפיכך יש עליך להחזיר' לי ובאמרו במאה והוא נתן מאתים ואמר במאה כי מאה היה התנאי ביניהם:

פסוק טו

מעם איש. מעם אישה וכת"י מלות בעלה ואחר כך פירש מי היה בעלה פלטיאל בן ליש והוא פלטי בן ליש שכתוב למעלה, ובדרש לפיכך קראו עתה פלטיאל שפלטו אל מעבירה שלא בא על מיכל כמו שפירשנו למעלה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה עד בחורים על מצוה שהלכה מידו ושהיה כובש את יצרו עד בחורים שנעשה כבחורים שלא טעמו טעם אותו חטא וכל זה הוא רחוק מדרך הפשט ובחורים הוא שם מקום בארץ בנימין כמו שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים ות"י עלמת ועלמת ובחורים ענין אחד וכן נזכר זה המקום בספר יהושע עלמון ובדברי הימים עלמות ואפשר שנקרא כן על שם אדם הנקרא עלמת בן יערה משבט בנימן ולו היתה העיר הזאת וכבר כתבנו למעלה כי מיכל ופלטי שוגגים היו:

פסוק יח

ביד דוד עבדי הושיע. מקור במקום אושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידו וכן ואתכם הוציא מתוכה כאילו אמר אוציא וכת"י הושיע אפרוק:

פסוק יט

וידבר גם אבנר באזני בנימן. כמו וידבר אבנר גם כן באזני בני בנימן ולפי שאמר ודבר אבנר היה עם זקני ישראל אמר כי גם באזני שבט בנימן דבר ואף על פי ששבט בנימן היו קרובים לבית שאול היו יותר חפצים במלכות דוד מפני שראו שהי' מצליח בכל דרכיו ובכל מלחמותיו וראו כי בית שאול היו הולכים ומתמעטים ולא היה להם סימן יפה במלוכה ועוד כי אבנר הוא הטה את לבבם אחרי דוד מפני שרצה להשלים עמו ולכך אמר הנה זה הספור מזה הענין ומזאת המלחמה:

פסוק כב

מהגדוד. ולא סיפר מאיזה גדוד ומאין הביאו השלל, ומן הנראה כי מארץ פלשתים היה אולי יצא גדוד פלשתים בארץ ישראל להלחם או לפשוט ויואב עם עבדי דוד יצאו אליהם ועתה שב מהגדוד ההוא והביאו שלל רב:

פסוק כה

את מוצאך ואת מבואך. כן כתיב וקרי מובאך הכתיב כמשפטו כדרך נחי העי"ן והקרי הוא לזווג המלות והוא מנהג הלשון במקומות הרבה לשנות התנועות מפני הזיווג כמו

הורו והוגו וכן תהומות יכסיומו ובמובאך הקרי נהפך עי"ן הפעל לפ"א הפעל והוא גם כן מנהג הלשון לכתוב כן כמו אם ישוב ישיבני וכן ריבה ה' את יריבי ישוב יתפלא בי והדומים להם כמו שכתבנו בס' מכלול:

פסוק כו

מבור הסרה. נראה כי סירים וקוצים היה מקום הבור ההיא לפיכך נקרא כן ורבו' ז"ל דרשו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג שלא החזיק דברי דוד אל שאול אלא דחה אותם בדברי הבל בצפחת המים שלקח ממראשותיו אמר לו אחד מן הנערים שכחה בבור ומצאה דוד שם ושקר הוא שאמר שלקחה ממראשותיך ובדבר כנף המעיל אמר בסירים נאחז כנף מעילך ונקרע ולא הרגשת בו כשנקרע ומצאו דוד:

פסוק כז

אל תוך השער. שער העיר חברון ורבותינו ז"ל דרשו בו כמו השערה אל הזקנים כלומר אמר לו להביאו לפני הסנהדרין להשפט עמו בדם עשהאל כן אמר לו והטהו באלה הדברים שהיה מדבר עמו בשלי ובשגגה שהיה משגה אותו ולא הבין אבנר והכהו יואב:

לדבר אתו בשלי. בשלום מן ישליו אוהלים או פירושו בפתאו' וכן תרגם פתע פתאום בתכף שלו, ויש בו דרש כי בא אליו בערמה ושאל לו גדמת היאך חולצת והוא היה שוחה ומראה לו כי בשינים תחלץ ואז הכהו וזהו בשלי לשון של נעלך זהו שאמר ובנעלו אשר ברגליו:

החומש. כמו אל החומש ורבים כמוהו וכבר פירשנוהו למעלה:

וימת בדם עשהאל. אמרו רז"ל שתבעו בדם עשהאל ודנו בדין סנהדרין אמר לו למה הרגת עשהאל אמר עשהאל רודף היה אמר לו היה לך להציל עצמך באחד מאיבריו אמר לו לא יכולתי לכוין לו אמר לו בדופן חמשית כוונת לו באחד מאיבריו לא יכולת לכוין לו:

פסוק כט

יחולו. דמי אבנר יפלו ויחנו על ראש יואב וכן על ראש רשעים יחול:

ואל כל בית אביו. אם יואב חטא מה חטאו בית אביו לא אמר אלא על המסייעים והסומכים את ידו כמו שכתוב בתורה באיש ההוא ובמשפחתו ותרגם אונקלוס ובסעדוהי:

ומחזיק בפלך. מחזיק במשענת מחמת חולי הרגלים ואמרו רז"ל כל הקללות האלו נתקיימו בזרע של דוד לפי שלא כדין קללו אחר שהיה בדעתו לצוות עליו להרגו וכן עשה והיכן נתקיימו זב מרחבעם מצורע עוזיהו מחזיק בפלך אסא נופל בחרב יאשיהו חסר

לחם יהויכין ועוד אמרו רז"ל למה קללו באלו הקללות ולמה קלל ביתו אחריו שאמר מבית יואב לפי שאמרו בחמשה דברים אדם זכאי זוכה לבנים הזכאין כלומר שמוסיף הקב"ה לבניו באלה החמשה דברי' בזכות אבותיהם ואלו הם החמשה דברים בנוי בכח בעושר בחכמה בימים בנוי שנאמר והדרך על בניהם בכח שנאמר גבור בארץ יהיה זרעו בעושר שנאמר לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם בחכמה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם בימים שנאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכנגדן בהפך לרעה לדור חייב בעון אבותיהם הרשעים והביאו ראייה מדוד שקלל את יואב בשביל שנתברר לו עונו והוא מדה כנגד מדה זב כנגד הכח זה גבור וזה תשש מצורע כנגד הנוי שנא' ושפח ה' את קדקד בנות ציון כי תחת יופי זה הדור וזה כיעור מחזיק בפלך כנגד חכם כי פירשו מחזיק בפלך טפש ונופל בחרב כנגד השנים זה מאריך ימים וזה מקצר ימים וחסר לחם כנגד העושר ודוד נתברר לו כי זרע יואב יהיו רשעים וקלל הדור הרשע הבא מזרעו באלה החמש:

פסוק ל

ויואב ואבישי. אבישי היה עם יואב כשהרגו ונסכם עמו וכאילו הרגו גם כן:
הרגו לאבנר. כמו את אבנר וכן לכל כליו תעשה נחשת:
במלחמה. כלומר הוא הרג עשהאל במלחמה והם הרגו אבנר בשלום וזהו שאמר דוד וישם דמי מלחמה בשלום:

פסוק לא

ויאמר דוד. אף על פי שיואב הרגו אמר לו שיקרע עליו ויתאבל כי שלא בדין הרגו:
הולך אחרי המטה. כשהיו מוליכין אותו לקבורה ואף על פי שאמרו כי המלך אינו יוצא אחר המת ואפילו מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו עשה כן דוד להוציא מלבם של ישראל שלא יחשדוהו כי בעצתו נהרג כמו שאמר בסוף הענין וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר:

פסוק לב

אל קבר. כמו על קבר וכמוהו אל ההרים לא אכל וכן ויקונן המלך אל אבנר כמו על אבנר:

פסוק לג

הכמות נבל. בחרב כמו רשע או פירושו כאדם נופל ושפל ימות אבנר שהיה גבור וגדול איך לא השיב ידו אל מכהו:

פסוק לד

ידיך לא אסורות. היאך לא הכיתו גם אתה ורגליך גם כן לא לנחושתים הוגשו איך לא ברחת מפניהם כנפול נבל כן נפלת לפני בני עולה ואף על פי שלא זכר נבל אלא כנפול זה ר"ל כיון שזכר נבל למעלה סמך על המבין וכן מנהג הלשון בהרבה מקומות:

פסוק לה

להברות את דוד לחם. רבות' ז"ל אמרו כתיב להכרות בכ"ף וקרינן להברות בבי"ת בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו וכן כתב ר' מנחם בן סרוק כי הכתוב להכרות וכן כתב רבי יהודה חיוג וכן כתב אדוני אבי ז"ל ואנחנו לא מצאנוהו בשום ספר מדוייק אשר ראינו וכן כתב רבי יונה כי לא ראה אותו כתוב כך להכרות לא בספרי' ולא במסורת ופירוש להברות להאכיל אפילו אכילה מועטת ולא רצה כי הבריה היא האכילה המועטת וכן ואברה מידה:

פסוק לט

רך ומשוח מלך. רך במלוכה כאילו היום נמשחתי למלך כי היום ההוא היה תחלת מלכותי על ישראל על ידי אבנר והאנשים האלה בני צרויה שהם קשים ממני בלבלו לי מלכותי וזכר צרויה אמם ולא זכר אביהם כלומר בני אחותי הם והיה להם לחוש עלי ולא עשו ובשאר מקומות שזוכר אמם ואומר יואב בן צרויה אבישי בן צרויה לפי שהיו יותר נכבדים בזכר אמם לכבוד דוד, ויונתן תרגם רך ומשוח מלך הדיוט ומרבי למלכא כלומר עד היום לא הייתי חושב עצמי למלך אלא הדיוט וכאילו היום נמשחתי למלך ורבו' ז"ל פירשו רך לשון מלוכה כאמרם לא רכה ולא בר רכה את ואמר מנא תימרא דהאי רכה לישנא דמלכותא הוא דכתיב רך ומשוח מלך:

פרק ד

פסוק ב

היו בן שאול. כמו לבן שאול או עם בן שאול כתרגום או שרי שזכר עומד במקום שנים כאילו אמר שרי בן שאול ומנחם פירשו היו כמו שברו וכן נהייתי ונחליתי ור"ל המיתו אותו וספר ענין זה הנה להודיע כי אלה שהרגו בן שאול כבר היו עמו ושריו היו לפיכך לא נשמרו מהם בני הבית בבוא' תוך הבית ובחדר משכבו וחשבו שכדי לדבר עמו נכנסו ומה שאמר ויברחו הבארותי' לא ספר על מה ברחו אולי היו להם דברי מריבה עם שאול או עם בנו ועתה שבו אליו אולי השלימו עמו טרם בואם ובאו עד לביתו ולא נשמרו מהם ויהיה פי' לוקחי חטים לזה הפי' שבאו עם לוקחי חטים לדבר עם בן שאול ולפי' שפיר'

מנחם המיתו יהיה פי' הענין כן כי אלה השרים הרגו בן שאול ולא אמר זה על איש בשת אלא על בן אחר שהי' לשאול והרגו אותו או בחיי שאול או אחרי מותו לפיכך ברחו גתימ' והיו שם גרים עד היום הזה שבאו להרוג איש בשת למצוא חן בעיני דוד ולשוב לנחלת' בארו' וכשבאו לבית איש בשת התנכרו ועשו עצמם כלוקחי חטים וכת"י כזבני חטין ונכנסו לביתו לחדר משכבו והרגוהו ובני הבית לא נשמרו מהם כי אמרו שידברו עמו לקחת חטים ממנו:

כי גם בארות תחשב על בנימן. כמו אל בנימן וכן ותתפלל על ה' כמו אל ה' על שפן הסופר כמו אל ומה שאמר כי גם בארות והנה בארות נחשבת בתוך ערי בנימן אם כן מה הוא גם אולי היתה על הגבול והיו חושבים בני אדם כי אינה לבנימן הודיע כי גם היא תחשב לבנימן וכל זה להודיע כי משבט בנימן היה שהי' משבט שאול יצאו לו מכלים ביתו וממלכתו ומה שספר גם כן הנה ענין מפיבושת בן יהונתן להודיע כי במות איש בשת לא נשאר לבית שאול יורש עצר וראוי למלכות כי מפיבשת בן יהונתן נפל ונעשה נכה רגלים ולשאול לא נשאר כי אם בני רצפה הפלגש:

פסוק ה

כחם היום. בכ"ף:

את משכב הצהרים. ת"י שנת מלכיא כלומר כי מנהג המלכים לישן בצהרים:

פסוק ז

ויבאו הבית. נראה כי אחר שהכוהו ויצאו להם חזרו לבית להסיר את ראשו להביאו לדוד כי הם הרגוהו כי חשבו למצוא חן בעיני דוד בזה הדבר:

פסוק י

ואהרגהו. והוא לא הרגו אלא כיון שצוה לאחד מהנערים להרגו כאילו הוא הרגו, ומה שאמר ואוחזה בו אפשר שדוד אחז בו והנער הכהו:

אשר לתתי לו בשורה. אשר חשב שאתן לו שכר בשורה וכת"י דהוה מדמי למיתן ליה מתנת בשורתיה:

פסוק יב

ויתלו על הברכה. כדי שיראום בני אדם וידעו כי דוד ביושר לבבו נקם נקמת בית שאול ואף על פי שהיו אויביו:

פרק ה

פסוק א

ויבואו כל שבטי ישראל. מכל שבטי ישראל באו אליו ואפי' משבט בנימן כי לא היה להם עוד תקוה בבית שאול וזה היה חמש שנים אחר שמת איש בשת וחמש שנים היתה המלכות בטלה שלא מלך דוד על כל ישראל עד סוף חמש שנים וששה חדשים כי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים:

הננו עצמך ובשרך אנחנו. אף על פי שאתה ממשפחת יהודה והננו קרובים לך אנחנו גם כן עצמך כי כלנו בני ישראל אחים אנחנו:

פסוק ב

אתה הייתה מוציא. ה"א כתובה בסוף מלת הייתה והיא נקראת עם מלת מוציא וכן ידעתה שחר מקומו:

והמבי. חסר אלף בכתוב וכן היורש אבי לך:

פסוק ג

ויבואו כל זקני ישראל. וכבר אמר למעלה ויבואו כל שבטי ישראל אלא פירושו ויבואו וכבר באו תחלה זקני ישראל אל דוד וכרת להם ברית שלא ירע להם בעבור שסמכו ידי איש בשת שתי שנים ובעבור שאחרו להמליכו אחר מות איש בשת חמש שנים וכיון שכרת להם ברית שלחו בעבור שבטי ישראל ובאו אל דוד ומשחוהו למלך ואע"פ שהיה נמשח תחלה ביד שמואל ומשחוהו אחר כן בית יהודה משחוהו גם עתה ישראל כי עתה מלך על כל ישראל ובדברי הימים אומר וימשחו את דוד למלך על ישראל בדבר ה' ביד שמואל לפי שלא היה נתקיים דבר שמואל עד היום הזה כי שמואל משחו למלך על כל ישראל כמו שהיה שאול מלך על כל ישראל ומפני זה לא נלחם דוד ביבוסי יושב ציון עד שהיה מלך על כל ישראל ומיד שמשחו אותו ישראל הלך שם:

לפני ה'. כבר פירש' כי כל מקום שיתקבצו שם כל ישראל או רובם שם שכינה שורה או פי' לפני ה' שאמרו ה' יהיה עד בינינו בברית שאנו כורתים:

פסוק ה

בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים. ובכלל לא מנאם לפי שלא היתה שנה שלמה וכן בספר מלכים לא מנה אותם ששה חדשים אפי' בפרט לפי שלא היתה שנה שלימה, ובדרש אלין ששה חדשי' יתירים מה אנון ר' יצחק בשם ר' יהודה חסירים היו משלשים ושלש אלא שהכתובים חולקים כבוד לירושלם ומונין אותם שלימים אמר

רבי יודן חשבון המרובה בולע את המועט אמר ר' יודן כתוב כי ששה חדשים ישב שם יואב אותן חדשים לא עלו לו מן המנין, דבר אחר אותן חדשים שברח מפני אבשלום ובשעירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו מן המניין:

פסוק ו

וילך המלך ואנשיו. ובדברי הימים וילך דוד וכל ישראל כי כל ישראל היו עתה אנשיו וכיון שמלך על כל ישראל הלך אל ירושלם ללכוד מצודת ציון לפי שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש ממלכת ישראל ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל ועד היום לא נתקיימה מלכות בישראל כי שאול לא קמה מלכותו:

כי אם הסירך העורים והפסחים. ת"י אלהין באעדיותך חטאיא וחיביא דאמרין לא יעול דוד הלכא, ומצאנו בדרש אמרו אנשי יבוס לאברהם כרות עמנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבוס ואנו מוכרין לך את מערת המכפלה ועשה כן ואנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידום ברחוב העיר וכתבו עליהם ברית השבועה וכשבאו ישראל לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה שנא' ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וכשמלך דוד רצה להכנס שם ולא הניחוהו שנאמר ויאמרו אנשי יבוס לא תבא הנה אמרו לו אין אתה יכול עד שתסיר הצלמים הללו שכתוב עליהם ברית השבועה שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים ואלו הם הצלמים שעינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו רגליהם ולא יהלכו שנאי נפש דוד לפי ששונא מלשמוע ומעבו' ע"א שנאמר על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הצלמים יהיה לראש ועלה יואב והיה לראש שנאמר ויעל יואב וגו' ואחר כן קנה דוד את עיר היבוסי לישראל בככר זהב בכתב לאחוזת עולם בשש מאות זהב שנאמר ויתן דוד לארונה במקום וגו', ועוד אמרו כי שני צלמים אלו היו בראש המגדל הנקרא צנור והיה אחד עור על שם יצחק והאחד היה פסח על שם יעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך שנאמר אם תשקר לי ולניני ולנכדי לפיכך לא כבשו ישראל כשכבשו את ירוש' כי עדיין היה נכד אבימלך חי ובימי דוד כבר מת ובטלה השבועה. והחכם ר' אברהם א"ע פירש כי אם הסירך כמו הסיר כלומר אם תסיר למלחמתך אפי' העורים והפסחים אז ימנעוך שלא תבא הנה כי המגדל הזה חזק מאד ולא נירא אותך למלחמה:

פסוק ח

ויאמר דוד. עתה ספר איך לכדה שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ופירושו במקום החזק וי"ת וישרי למכבש כרכא:

ואת הפסחים ואת העורים. כלומר ויבא ג"כ הפסחים והעורים ומכה שזכר עומד במקום שנים:

שנואי נפש דוד. ולפי שבזוהו בהם שאמרו שהם ימנעוהו שלא ילכוד את המצודה, ואמר כל מכה ולא אמר מה יעשה לו וכמוהו כל הורג קין ובדברי הימים מפרש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל יואב בראשונה ויהי לראש, ובמדרש כל מכה יבוסי ויגע בצנור כל מי שהיה מכה יבוסי היה נוגע בצנור כלומר לא היו יכולים לכבשם אם לא היו מגיעים בצנור והוא המקום הגבוה במגדל מה עשו הביאו אילן של ברוש וכפפו אותו וקפץ יואב ועלה בראש החומה ובקשו להורגו והיה גבור חיל ונלחם כנגדם ובאו גבורי ישראל ועזרוהו, ובמדרש אחר כתוב כן מה עשה יואב הלך והביא ברוש אחד רענן וקבעו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראשו של דוד ונתלה בברוש ודלג על החומה וזהו שאמר דוד יהלמני צדיק חסד שמן ראש אל יניא ראשי מה עשה הקב"ה קצר את החומה עד שעלה דוד אחריו שנאמר ובאלהי אדלג שור:

על כן יאמרו. כי מהיום ההוא ואילך לא יבא עור ופסח אל הבית הזה היא מצודת ציון לבזיון אותן העורים והפסחים ולזכרון לדורות היאך לכדה דוד:

פסוק ט

מן המלוא וביתה. מן המלוא ולפנים ומלוא הוא מקום סמוך לחומה ואותו המקום היתה רחבה להאסף העם שם לפיכך נקרא מלוא כמו קראו מלאו ואמרו האספו ונבואה וממנו ולפנים בנה ובדברי הימים אומר כי יואב בנה שאר העיר:

פסוק י

הלוך וגדול. שניהם מקור:

וה' אלהי צבאות עמו. טעם הספור הזה כי בעזרתו היה מנצח כל החיילות בכל אשר יצא כי ה' עמו שהוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה:

פסוק יא

וחרשי אבן קיר. לבנות קיר ות"י ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבנין וארדיכלין דאומנין בבנין כותלין:

פסוק יב

וכי נשא. מבנין פיעל הדגוש הקב"ה נשא ממלכתו כיון שמלך צור שלח לו כל זה ידע כי מה' היתה לו זה בעבור עמו ישראל להיות להם רועה טוב:

פסוק יג

ויקח דוד עוד פלגשים ונשים. אמרו רבותינו ז"ל פלגשים בלא כתובה ובלא קדושין נשים בכתובה וקדושין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בירושלמי שאמרו שם איזו היא אשה ואיזו היא פלגש רבי מאיר אומר אשה יש לה כתובה פלגש אין לה כתובה וחכמים אומרים אחד זו ואחד זו יש להם כתובה אלא אשה יש לה כתובה ותנאי כתובה פלגש יש לה כתובה ואין לה תנאי כתובה אעפ"כ סוגיית הגמרא כר' מאיר וקבלו רז"ל כי שמנה עשרה נשים היו לו לדוד בין נשים ובין פלגשים ודרשו לא ירבה לו נשים יותר מן שמנה עשרה וסמכו זה אחר הקבלה מפסוק ואוסיפה לך כהנה וכהנה ושש נשים היו לו ואמר כהנה וכהנה והם י"ב ועוד כהנה והם י"ח וזה הצריכם לומר כי עגלה זו מיכל ובכלל השש שהיו לו בחברון היא והנה מצאנו לו שש נשים בחברון קודם בואו לירושלם ואומר ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם ומצאנו בברחו מפני אבשלום שהניח עשר פלגשים לשמור את הבית אם כן שתים נשים לבד לקח בירושלם ועשר פלגשים ואחת משתי הנשים שלקח בירושלים היתה בת שבע:

פסוק יד

הילודים. תואר במשקל גבורים וכל אלה בני נשים היו כמו שאומר בדברי הימים לבד בני הפלגשים:

שמוע. הוא שמעה הנזכר בדברי הימים בבני הפלגשים:

פסוק טו

ואלישוע. הוא אלישמע הנזכר שם ונזכר שם אליפלט אחר ונזכר גם כן נוגה שלא נזכר הנה ואפשר כי שני אלו מתו בלא זכר לפיכך לא זכר אותם הנה לפי שאמר שם כל בני דוד לפיכך זכרם כלם:

פסוק יז

לבקש את דוד. להלחם עמו ואז עשה דוד מזמור למה רגשו גוים לפי שנתקבצו כל פלשתים כמו שאמר ויעלו כל פלשתים:

וירד אל המצודה. מגדל חזק ואמר וירד כי מקום המגדל היה שפל מירושלים וכשבא דוד מירושלים אל המצודה היה יורד ומה שאמר האעלה אל פלשתים והם היו בעמק רפאים נראה כי פלשתים היו באותו מקום הנקרא בעל פרצים אלא שהיו חיל רב מאד כמו שאמר כל פלשתי' ונתפשטו עד עמק רפאים ואותו מקום בעל פרצים היה גבוה מקום המצודה שירד שם דוד בתחלה וכן אמר בדברי הימים ויעלו בבעל פרצים וכן

אמר בספר ישעיה כי כהר פרצים יקום ה' ועל מלחמה זו אמר ושם במצודה שאל בה' ועלה בבעל פרצים להלחם בפלשתים ושם הכה אותם:

פסוק כ

פרץ ה' את אויבי לפני כפרץ מים. כלומר מה' היתה זאת כי אני במעט עם הכיתי עם רב כזה אלא שהאל פרץ אותם לפני ות"י תבר ה' ית בעלי דבבי קדמי כמה דמתבר מאן דחסף דמלי מיין ולפי הפשט כפרץ שעושין המים בבוא שטף מים שפורצין הגדר:

בעל פרצים. ת"י מישר פרצים וכן תרגם בעל גד מישר גד:

פסוק כא

וישאם דוד. וישרפם וכת"י ואוקידינון דוד וגברוהי וכן אומר בדברי הימים ויאמר דוד וישרפום באש וכמוהו לשון שריפה ותשא הארץ מפניו כמעט ישאני עושני ובדברי רז"ל וישאם לשון נטילה והקשו הפסוקים ויאמרו כתיב וישאם דוד מלמד שנטלם לעצמו וכתי' וישרפו ותרצו כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי ר"ל כי באותה המלחמה היה אתי הגתי עם הפלשתים ופלשתי היה וכשראה מפלת פלשתים בא לו אל דוד וקודם שבא אתי הגתי היו מתחילין לשרוף העצבים כי ע"א אסורה בהנאה וכיון שבא אתי הגתי ובטל הע"א הניחו מלשרוף ועל מה שלא נשרף אמר וישאם דוד כי כיון שבטלה מותרת בהנאה:

פסוק כב

לעלות. בבעל פרצים כמו בתחלה ונטשו גם כן בעמק רפאים:

פסוק כג

לא תעלה. פי' לא תעלה עליהם מעתה כי לא הגיע עדיין עת הישועה אלא בין כך ובין כך הסב אל אחריהם ובאתה להם ממול בכאים וכשמעך הקול אז תבא עליהם:

ממול בכאים. ת"י מקביל אילניא ופירשו בהם האילנות הנקראים בדברי רז"ל תותים וכמוהו עוברי בעמק הבכא:

פסוק כד

בשמעך. כתוב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין אחד:

את קול צעדה בראשי הבכאים. אשמיעך קול לחזק לב העם אשר אתך שידמה להם קול הולכים בראשי האילנות כאילו מלאכים יצאו להכות בפלשתים כמו שאמרו בדבר ברק הלא ה' יצא לפניך וכן אמר הנה כי אז יצא ה' לפניך:

אז תחרץ. תנוע ותתחזק על פלשתים כמו לא יחרץ כלב לשונו ענין תנועה ופי' צעדה ענין הליכה כמו מטיבי צעד וי"ת כשמעך כמישמעך ית קל צווחתא ברישי אילניא בכן

תתקף ארי בכן נפיק מלאכא דה' לאצלחא קדמך, ובדרש לא תעלה הסב אל אחריהם אמר לו הקב"ה אין לך רשות לפשוט יד בהם אפי' הם קרובים אצלך עד שאתה רואה את ראשי האילנות מנענעים אז תחרץ דבר חרוץ הוא כמו אם חרוצים ימיו ולמה נתן להם סימן מראשי הבכאים ולא מאחריהם אמר ר' ברכיה מפני שכלו מלא חצים הבכא הזה לומר לך שכל זמן שישראל שרוים בצרה כאילו צרה לפניו שנאמר עמו אנכי בצרה:

פסוק כה

מגבע עד באך גזר. ובדברי הימים מגבעון ועד גזרה ואחד הוא:

פרק ו

פסוק א

ויוסף עוד דוד. כמו ויאסוף שרשו אסף וכן ויותר מן המועד שרשו אחר וכן תוסף רוחם יגועון כמו תאסוף ויש לפרשו כמשמעו עניין תוספ' שרשו יסף כלומר הוסיף לקבץ עוד וכת"י ואוסיף עוד ופי' עוד כי היו עמו רבים מישראל כשהמליכוהו וכן במלחמה הזאת כי באותו הפרק הית' מלחמת פלשתים והיה זה שהעלו הארון וכן מוכיח בדברי הימים:

פסוק ב

מבעלי יהודה. ונקראת גם כן שם קרית יערים בעל ונזכר בעלת' בדברי הימים ואחד הוא ונקרא' ג"כ קרית יערים כמו שאומר ספר יהושע בעלה היא קרית יערי' ובקרי' יערים היה הארון כי שם העלוהו מבית שמש ובאמרו מבעלי יהודה במ"ם והיה לו לומר אל בעלי יהודה כי שם הלכו להעלות משם הארון וכן אמר בדברי הימים וילך דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים ואם נאמר כי המ"ם במקום למ"ד זה לא יתכן כי זה הפך זה כי המ"ם מורה הרחוק והלמ"ד מורה הקרוב אלא אין פירוש ויקם וילך דוד על ההליכה לבעלי יהודה אלא על היציאה משם שאמר להעלות משם והוא מקרא קצר וכן פירוש הפסוק וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה שבאו שם להעלות משם את ארון האלהים:

אשר נקרא שם. ואח"כ פירש שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו נקרא הארון שם ומה שנזכר שם הארון בזה השם במקום זה מה שלא נזכר כן במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב"ה עליו בהיותו בשדה פלשתים:

פסוק ג

אל עגלה חדשה. כמו על וכן ויך את הפלשתי אל מצחו וכן אל ההרים לא אכל וטעם עגלה חדשה שלא נשתמש בה הדיוט ועשו זה לקדושת הארון:

נוהגים את העגלה חדשה. פירוש היו נוהגי' את הבקר שהיו מושכים העגלה:

פסוק ד

עם ארון האלהים. דבק היא עם עגלה חדשה כאילו אמר נוהגים את העגלה חדשה עם ארון האלהים ובאמרו פעם אחרת וישאוהו לפי שאמר שעוזא ואחיו נוהגים פיר' היאך היו נוהגים אותו כשנשאוהו מבית אבינדב כי אחיו היה הולך לפני הארון ועוזא עם הארון וי"מ כן עם ארון האלהים כי על עוזא אמר שהיה הולך עם ארון האלהים ואחיו לפניו לפיכך אחז בו עוזא כי הוא היה עם הארון וכן אמר וימת שם עם ארון האלהים, וי"מ וישאהו על הארגז שהשיבו פלשתים אמר כי נשאוהו עם ארון האלהים וזהו שאמר פעם שנית וישאוהו כי הראשון אמר על הארון והאחרון אמר על הארגז:

פסוק ה

בכל עצי ברושים. אמר עצי ברושים לפי שכלי השיר עושה אדם אותם מברוש וכלל תחלה בכל עצי ברושים ופרט אחר כן ובכינורות ובנבלים, וי"ו ובכינורות נוספת ורבים כמוה או יהיה בכל עצי ברושים כלל כלים אחרים לבד הנזכרים:

ובמנענעים. היא כלי נגון יניע אדם גופו בנגעו בו או הוא אשר בו יתדות ינועו בעת הנגון וי"ת וברביעין והם לוחות דקות ינגנו בהם ובדברי רבותינו זכרונם לברכה רביעית של אליית פי' לוחות של מקוננות כי הלוחות ההם ינגנו בהם ויקוננו:

ובצלצלים. כמו בצלצלי שמע והם שני כלי נחשת שמקישין אותן זה בזה ומשמיעים קול:

פסוק ו

גרן נכון. ובדברי הימים גרן כידון ושני שמות היו לו ואפשר כי שמו גורן נכון וקראוהו גרן כידון על שמת שם עוזא מן יראו עיניו כידו ורבותינו ז"ל אמרו בתחלה כידון ולבסוף נכון כלו' עתה כשנשאו הארון בעגלה ופרץ ה' בעוזה נקרא כידון ולבסוף כשהעלהו דוד מבית עובד אדום נקרא נכון שנשאוהו לוים בכתף כמו שאומר בדברי הימים ושם כתיב ויהי בעזור האלהים את הלוים כנגד מה שפרץ עתה בנושאיו עזר שם את נושאיו לפי שעשו נכון שנשאוהו הלוים בכתפי' ובמוטות:

וישלח עוזה. פי' וישלח ידו:

כי שמטו הבקר. שמטו פועל עומד כאילו נשמטו הבקר כלומר נתפרקו איבריהם מקדושת הארון שלא היה ראוי שיהיה נשא בעגלה שימשכוהו הבקר אלא בכתפי הלויים היה ראוי להיות נשא ולדעת יונתן שמטו פועל יוצא שתרגם ארי מרגוהי תוריא פי' שמטוהו והורידו ותרגום ונדחה ידו ותתמריג ידיה ואע"פ שבא הארון משדה

פלשתים בזה הענין ולא שמטו הבקר פלשתים לא היו יודעים מנהג משא הארון וכיונו במשאו במוטב אשר יכלו שהרי לקחו עגלה חדשה ופרות אשר לא עלה עליהן עול אבל ישראל שהיו יודעים משא הארון כמו שכתוב בתורה ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו חטאו בזה לפיכך הראה להם הקב"ה קדושת הארון בשני פנים בשמיטת הבקר ובמות עוזא והענין אשר שגה דוד בזה הדבר מקרא מפורש חשב כי לא יהיה חטא בזה אם ישאוהו בעגלה אף על פי שכתוב בכתף ישאו כי אמר באותו זמן במדבר צוה האל כי לפי שהיה המשכן נשא בעגלות צוה לשאת את הארון בכתף להראות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא היה שם משכן חשב שאין חטא אם ישאוהו בעגלה ועוד כי בעגלה בא משדה פלשתים ובזה שגה:

פסוק ז

על השל. על השגגה תרגום שגגה שלו וכת"י על דאשתלי ועוזא שגה כשאחז בו כי לא נתן כי אם לבני לוי שהם מקודשים משאר בני ישראל ומ"ש למעלה כי אלעזר אחיו קדשו לשמור הארון פי' לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה לכבד ולרבץ לפני הארון לא שהי' שולח ידו בארון ולהסיעו ממקום למקום כי לא יתכן זה כי אם לבני לוי וכן התודה דוד חטא זה כמו שכתוב בדברי הימים כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט ורז"ל דרשו בו כי חטא עוזא באחוז בו לפי שחשב שיפול הארון לארץ כי שמטו הבקר והנה מיעט לפי מחשבתו בקדושת הארון שלא היה יכול לעמוד בעצמו בלא נושא ואמרו על דבר זה נענש עוזא ואמר הקב"ה נושאיו נושא עצמו לא כל שכן ונושאיו נושא פירשנו בספר יהושע:

פסוק י

על עיר דוד. כמו אל עיר וכן ותתפלל על ה' ועיר דוד היא ציון:

פסוק יא

את עובד אדום הגתי. לוי היה ומן השוערי' היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ויעיאל מן השוערי' ומן המשוררים גם כן היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ועוזיהו בכינורות וקראו גתי לפי שהתגורר בגת:

ואת כל ביתו. בניו ובנותיו וכל אשר לו היתה להם ברכה בבני' ובעושר ותוספת טובה בכל דבר מעת שהיה הארון בביתו ורבו' ז"ל דרשו ואת כל ביתו זה אשתו ושמנה כלותי' שילדו ששה ששה בכרס אחד וסמכו זה על מה שכתוב בדברי הימים פעלתי השמיני כי ברכו אלהים וכתי' ששים ושנים לעובד והיא ושמנה כלותי' שילדו ששה ששה בכרס אחד הם ששים ושנים עם שמנה הבנים:

פסוק יג

נושאי ארון ה'. הם הלוים כמו שכתוב בדברי הימים וישאו בני הלוים את ארון האלהים כאשר צוה משה בכתפם במוטות עליהם:

ששה צעדים ויזבח שור ומריא. ובדברי הימי' כתוב ויהי בעזור האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אלים כשהלכו נושאי הארון ששה צעדים הכירו כי אלהים עזרם במשא הארון וחפץ בם כי לא נכשלו כמו שנכשל עוזא וטעם ששה צעדים נראה כי כשיעור הזה הלך עוזא כשאחז בארון והכהו השם וכיון שראו אלה נושאי הארון כי הלכו ששה צעדים ולא היה להם פגע רע שמתו והורידו הארון וזבחו זבחים ורז"ל דרשו טעם בעזור מכאן שהארון נושא את עצמו כלומר כיון שנשאוהו בכתפי' במוטות ולא הרגישו בו כאילו אין משא בכתפים ידעו כי אלהים עזרם במשא בכתפי' הארון ומה שאמר הנה שור ומריא ושם אומר שבעה פרים ושבעה אלים והנה אומר ויזבח כלומר דוד הוא שזבח שור ומריא ושם אומר ויזבחו כלומר הלויים זבחו שבעה פרים ושבעה אלים כנגד שבעה צעדי' בצעד השביעי הורידו הארון וזבחו וי"ת צעדי דרגין ורז"ל אמרו על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה אלים ומהם אמרו על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדריהם של שש שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אלים ופי' ומריא כתרגומו ופטים:

פסוק יד

מכרכר בכל עוז. מרקד בכל כחו וכוונתו וי"ת משבח:

אפוד בד. חגור באפוד בד נראה כי זה המלבוש לכבוד היו לובשים אותו וכן אמר הכתוב שמנים וחמשה נושאי אפוד בד ולא היה מבגדי כהונה לפיכך היה מותר כל אדם ללובשו ואף על פי שאינו כהן ובדברי הימים מכורבל במעיל בוץ והוא המעיל הוא האפוד וכן תירגם יונתן אותו בלשון אחר תרגם אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים כרדוטין אבל אפוד ומעיל הכתובים בתורה הם כל אחד בגד בפני עצמו אין זה כמו זה שמבואר בתורה:

פסוק טז

מפזז ומכרכר. מפזז גם כן כמו מרקד אלא שהם בענינים שונים זה מזה או יהיה הכל בענין אחד והכפל לרוב הרקוד וי"ת מרקד ומשבח ובמקומו בדברי הימים מרקד ומשחק:

ותבז לו בלבה. כראותה אותו מן החלון בזתה אותו בלבה כי חשבה כי אין כבוד המלך להתנהג כמנהג הדיוט אפי' לפני הארון ואח"כ כשהלך לביתו אמרה בפיה מה נכבד היום וגו':

פסוק יז

אשר נטה לו דוד. יריעה נטה לו מלמעלה אעפ"י שבבית אבינדב ובבית עובד אדום היה בבית מקורה כמו שנאמר בהם בית ולא נאמר שם אהל לפי שלא היתה עמידתו בהם אלא דרך עראי אבל עתה שהעלהו דוד לירושלם וידעו כי שם ישכון עדי עד כי קבלה היתה בידם כי ירושלם עיר הקדש ושם יבנה בית המקדש אעפ"י שלא ידעו באיזה מקום מן העיר עד שבנה דוד מזבח על פי גד הנביא בגרן ארונה היבוסי וירד בו אש מן השמים אז ידע דוד כי שם יבנה בית המקדש אבל עד אותו זמן לא רצה דוד להכניסו בבית מקורה אלא תחת יריעה כמו שהי' מקדם וגם עתה שהי' אהל מועד בגבעון והמשכון והארון ושתי הלוחות וכל כלי הקדש תחת היריעה היו הכניס הוא הארון הזה שבו שברי לוחות ג"כ תחת היריעה או זה הארון שהיו בו לוחות השלמות והוא הנכון כמו שפירשנו למעלה במלחמת פלשתים שנלקח הארון זה הארון הוא שהכניסו לבית עולמים לתוך הדביר אם כן זה הוא שהיו בו הלוחות השלמות או השלמות והשבורות לדעת מי שאמר לוחות ושברי לוחות מונחין בארון ולמה לא הביא דוד את הארון לגבעון שהיה שם אהל מועד לפי שידע כי אהל מועד היה עתיד לבא לירושלם וחשב כי בימיו יהיה זה והוא יבנה בית המקדש לפיכך אחר שהביא הארון לירושלם שאל לנתן הנביא אם יבנה בית לה' ונתן אמר לו כל אשר בלבבך עשה ומלבו אמר לו נתן זה לא בנבואה כי חשב בלבו כמו שחשב דוד כי הוא יבנה הבית:

פסוק יט

חלת לחם. ובדברי הימי' ככר לחם והככר גדול מהחלה כי ככרות היו אלא שהיו עשויים כתכונת החלות:

ואשפר אחד. חלק אחד מבשר כמו שמנהג לחלוק הבקר או הצאן לחלקים ידועים ונתן לכל אחד חלת לחם וחלק בשר ואשישה אחת מלאה יין וכן פי' רז"ל אשישה גרבא דחמרא אבל אשפר פי' מלה מורכבת משמות ג' ואמרו אחד משה בפר כלומר כי ששה חלקים היו עושים בפר ולכל אחד היה נותן הששית וי"ת פלג חד כלומר חלק אחד ותרגם אשישה מנתא:

פסוק כ

לברך את ביתו. לתת שלום לפי שבא מן הדרך וכן כי תמצא איש לא תברכנו:

מה נכבד. נפעל עבר כי הוא פתוח ודרך לעג אמרה לו מה נכבד כלו' כי לא נכבד היום הזה שאתה נגלית בו משחק כאחד הרקים וההדיוטין:
לעיני אמהות עבדיו. אין צריך לומר לפני נשי עבדיך אלא אפילו לעיני אמהות עבדיך נתבזית היום:
כהגלות נגלות. שניהם ממקור מבנין נפעל האחד שלם כמו השלמים נשאול נשאל דוד והאחד חסר נו"ן נפעל כמנהג וכפל פעמים המקור לרוב התגלותו בשחוק, ובדרש אמרה לו של בית אבא היתה מלכות נאה משלך חלילה להם אם נראה לאחד מהם פסת יד או פסת רגל מגולה כולהון היו מכובדים ממך מה אמר לה דוד לפני ה' אשר בחר בי מאביך אמר לה של בית אביך היו מניחין כבוד שמים ומתעסקין בכבוד עצמן אבל אני מניח כבוד עצמי ומתעסק בכבוד קוני ומן האמהות אשר אמרת חס ושלום מן האמהות את נקראת אין את נקראת מן האמהות וי"ת כמה דחליץ ומתגלי דומה כי יחף היה הולך ומשחק כדברי הדרש:

פסוק כא

לפני ה'. מה שרקדתי וכרכרתי לפני ה' עשיתי לפי שכבדני ובחר בי מאביך וראוי לו שאקל עצמי לכבודו:
ושחקתי לפני ה'. מלרע לפי שהוא עתיד כלומר עוד יותר ממה שעשיתי אעשה ואשחק לפניו וז"ש ונקלותי עוד מזאת יותר מזאת השמחה והרקידה שעשיתי יותר אעשה לבזות עצמי ולהקל:

פסוק כב

והייתי שפל בעיני. לפניו לכל דבר ואין זה קלון אלא כבוד:
עמם אכבדה. בעיניהן אני נכבד במה שעשיתי כי אם אקל עצמי לכבוד האל אהיה נכבד בעיני הכל לא כמו בעיניך:

פסוק כג

לא היה לה ולד. למדינחאי כתיב ולד בוי"ו וקרי ילד ביו"ד ולמערבאי כתיב ילד ביו"ד וקרי בוי"ו ולד ופי' רז"ל מהיום ההוא ואילך לא היה לה לעונש מה שאמר' אבל לפני היום הזה היה לה כמ"ש יתרעם לעגלה אשת דוד ואמרו עגלה זו מיכל:
עד יום מותה. בחולם וכעת מותה בשורק פי' עד כמו עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך, ובדרש אבל ביום המיתה היה לה ואמרו כי שלשה נשים מתו חיות רחל וכלתו של עלי ומיכל בת שאול:

פרק ז

פסוק א

כי ישב המלך בביתו. שלא היה צריך לצאת למלחמה כמו שאמר וה' הניח לו אז חשב לבנות בית המקדש כי מצוה היה על ישראל לבנות בית המקדש אחר שינוחו מן המלחמות שנאמר והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו' והיה המקום אשר יבחר וגו' לשכנו תדרשו ועל המלך מוטל לעשות ולצוות את ישראל לעשות לפיכך ויאמר המלך אל נתן הנביא כלומר שישאל את פי ה' על בנין הבית ובאיזה מקום יבנה ואע"פ שהיו לו מלחמות אחר כן כמו שאמר ויהי אחר כן ויך דוד את הפלשתים עד עתה היו באים עליו אויביו וכיון שהצליחו האל ונצח כל אויביו ויראו אויביו ממנו ולא באו עליו אבל הוא הלך עליהם ולקח גת מיד פלשתים שהיתה לישראל כבר ועם ארם ועם אדום ועם בני עמון נלחם בטענה:

פסוק ב

בבית ארזים. בבית מקורה בעצי ארזים וכת"י בביתא די מטלל בכיורי ארזיא:

יושב בתוך היריעה. לא היה דעתו על הארון הזה לבדו אלא גם על המזבח ועל הארון האחד ועל כלי המשכן שהיו בגבעון באהל מועד כי הכל יושב בתוך היריעה וזכר הארון לפי שהוא נטה לו היריעה ועוד שהוא עיקר הכל ונכבד מכל כלי המשכן ואמר לעצמי בניתי בית ארזים ולארון ה' נטיתי יריעה לא יכשר וצריך שאבנה לו בית ואמר לו נתן כל אשר בלבבך לך עשה ומדעתו אמר זה נתן כי ראה כי ה' עמך והיה מלך הגון וכשר חשב כי הוא יבנה הבית שעתיד להבנות וזה כי הנביא אינו יודע על אדם אחד אלא מה שנאמר לו ברוח הנבואה כי גם שמואל הנביא שהיה גדול ממנו שנאמר עליו כל אשר ידבר בא יבא ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה לא ידע בבני ישי מי יהיה המלך וחשב כי אליאב הוא המלך כל שכן נתן הנביא:

פסוק ד

ויהי בלילה ההוא. אולי נבואתו היתה בחלום חזיון לילה כמו שנאמר באהרן במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ונאמר ביעקב במראות הלילה, ובדרש למה בלילה ההוא א"ר סימון אמר הקב"ה לנתן האיש הזה נדרן הוא כענין שנאמר אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי וגו' שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאבנה בית ה' מהר אמור לו לא אתה תבנה:

פסוק ז
את אחד שבטי ישראל. שופטי ישראל ומלכם כמו לא יסור שבט מיהודה כמו שאמר אשר צויתי לרעות את עמי ישראל והשופט או המלך הוא הרועה וכן במקומו בדברי הימים את אחד שופטי ישראל:

פסוק ח
מן הנוה. גדרות צאן נקרא נוה כמו שנאמר נות כרות רועים וגדרות צאן וכת"י מן דירא כמו שנאמר במשנה הכונס צאן לדיר:

פסוק ט
כשם הגדולים. המלכים הגדולים כמו שנאמר ויצא שם דוד בכל הארצות ורז"ל דרשו זה האומרים מגן דוד כמו שאומרים מגן אברהם:

פסוק י
ושמתי מקום. והרי כבר נתן להם מקום ובארץ ישראל היו אלא פירושו כתרגומו ואשוי אתר מתקן כלומר שיהיה מקומם נכון וטוב השמים יתנו טלם והארץ תתן יבולה ותהיה ארץ ברכה וכן ונטעתיו כתרגומו ואקימינון כלו' מה ששכנתי אותם בארץ יהיו נטועין בה שלא יגלו ממנה כמו שאומר לעתיד ונטעתי' על אדמתם כמו שהנטע קיים בארץ במקומו וכן פירש אחריו ושכן תחתיו כלו' במקומו כמו שבו איש תחתיו:
ולא ירגז עוד. שלא יגלה ממקומו כמו שת"י ולא יזועון עוד כי הרוגז הפך המנוחה כמו ולא נחתי ויבא רוגז מוסדות השמים ירגזו:
לענותו. ובדברי הימים לכלותו והענין אחד ובדברי רז"ל כתוב לענותו וכתוב לכלותו בתחילה לענותו ולבסוף לכלותו כי הם פירשו ושמתי מקום לעמי על בית המקדש וכן אמר בדרש א"ר שמואל ב"ר יצחק משיבנה בית המקדש ינתנו יסודות לעולם שנאמר ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו וגו' ואמר בתחלה כשנבנה בית המקדש אמר שלא יענה אותם אויב ולבסוף כשחטאו משנבנה בית המקדש אמר שלא יכלה אותם מכל וכל אבל יענה אותם אויב לעונש חטאתם:
כאשר בראשונה. טרם שהקמותי להם שופטים ואף מן היום אשר צויתי עליהם שופטים היו מענים אותם בני עולה אבל מעתה משבאת המלוכה עליהם לא יוסיפו בני עולה לענותם והניחותי לך מכל אויביך:

פסוק יא
כי בית יעשה לך ה'. בית מלכות וכת"י ארי בית מלכו יקיים לך ה':

פסוק יב

כי ימלאו. אינו לשון ברכה אלא פירושו כאשר ימלאו ימיך ותשכב את אבותיך אקיים את זרעך אחריך ויתכן לפרשו לשון ברכה בשרו שימות זקן מלא ימים והם חיי האדם הארוכים ברוב שהם שבעים שנה כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה ודוד חיה שבעים שנה כמו שכתוב כי בן שלשים שנה היה במלכו וארבעים שנה מלך וכן פירש את מספר ימיך אמלא כמו שכתבנו בפסוק או יומו יבא ומת, ובדרש כי ימלאו ימיך ימים שלמים אני מונה לך ולא ימים חסרים:

אשר יצא ממעיך. מכאן שאבשלום ואדניהו לא היו כי כבר נולדו בחברון ומאשר נולדו עדיין אמר שיהיה מלך ועדיין לא ידע דוד מי הוא עד שנולד שלמה ושלח לו ביד נתן הנביא שיקרא שמו ידידיה אז ידע דוד כי שלמה ימלוך וזהו שאמר לבת שבע כי שלמה בנך ימלוך אחרי או אמר לו בפירוש על ידי נתן הנביא ואף על פי שלא נאמר בנבואת נתן לא בזה הספר ולא בספר דברי הימים הנה כתוב בדברי הימים כשהיה מספר דוד הנבואה שאמר לו נתן כמו שאמר ויהי עלי דבר ה' לאמור וגו' כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן אל ישראל בימיו:

פסוק יד

בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. כמו שמיסרין בני אדם בניהם בשבט וינגעו אותם בשבט מוסר לא להמיתם כמו שאמר כי תכנו בשבט לא ימות ואל המיתו אל תשא נפשך לפיכך אמר אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן ואוכיחנו בהעוותו כמו שמיסר האב את בנו ולא שאסיר חסדי ממנו כמו שעשיתי לשאול שלקחתי ממנו המלכות אלא המלכות יהיה לבניו עד עולם ועל כל זרע דוד אמר לא על שלמה לבד אלא על רחבעם ועל היוצאים ממנו בניהם ובני בניהם ורבותינו ז"ל דרשוהו על שלמה ואמרו בשבט אנשים זה הדד ורזון בן אלידע שנאמר ויקם ה' שטן לשלמה וגו' ובנגעי בני אדם אלו המזיקין שטרדוהו ממלכותו כמו שאמרו בא אשמדאי וטרדו ממלכותו ופירש בני אדם כי אמרו כי השדים נולדו מאדם הראשון באותו ק"ל שנה שפירש מאשתו:

פסוק טז

ונאמן ביתך. נפעל עבר כמו ויתקיים מן ותקעתיו יתד במקום נאמן, וכת"י וקיים ביתך:

לפניך. כמו שהוא לפניך היום כסאך נכון כן יהיה עד עולם:

פסוק יח

וישב לפני ה'. לפני הארון ומכאן סמכו רבותינו ז"ל שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד ומהם אמרו כי אף למלכי בית דוד אין ישיבה שהרי למעלה אין ישיבה שנאמר

שרפים עומדים ממעל לו וכתיב וכל צבא השמים עומדים עליו וכתיב בין העומדים האלה למעלה אין ישיבה ודוד יושב ומהו וישב לפני ה' מהם אמרו שסמך עצמו ומהם אמרו שישב עצמו בתפלה:

מי אנכי. שהייתי ראוי למלוכה:

ומי ביתי. בית אבי או אמר ביתי על בניו כלומר מי בבני שיהיה ראוי למלוכה:

עד הלום. עד המקום הזה שנתת לי המלוכה ולבני אחרי, ובדרש מי אנכי והלא מן עמוני ומואבי באתי עד הלום לא די שבאתי בקהל אלא שעשיתני מלך ואין הלום אלא מלכות שנאמר הבא עוד הלום איש ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים:

פסוק יט

ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק. שהייתי רחוק ונתקרבתי:

ותקטן עוד זאת. המלכות שנתת לי ולא די בה אלא שדברת לתת המלכות לבית עבדך עד עולם זהו למרחוק וי"ת למרחוק לעלמא דאתי:

וזאת תורת האדם. תכונת האדם כלומר זאת שדברת עלי תכונת האדם הגדול הוא ולא אדם שפל ונבזה כמוני כמו שאמר מי אנכי ומי ביתי וכן בדברי הימים וראיתני כתור האדם המעלה וי"ת ודא חזיא לבני אנשא, ובדרש כתור האדם המעולה שבנביאים ואיזהו זה משה רבינו שנאמר ומשה עלה אל האלהים משה משובח שבנביאים ודוד משובח שבמלכים אתה מוצא מה שעשה משה עשה דוד משה הוציא את ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכיות משה קרע לישראל את הים ודוד קרע לישראל את הנהרות שנאמ' בהצותו את ארם נהרים וגו' ומשה נתן לישראל חמשה חומשי תורה ודוד נתן לישראל ה' ספרים שבתהלים:

פסוק כ

ואתה ידעת את עבדך. אתה ידעת לבב עבדך ולא אדע לדבר מה שבלבי ואתה ידעת וי"ת ואת עבדת בעות עבדך פירוש ידעת כמו מה אדם ותדעהו:

פסוק כא

בעבור דברך וכלבך. בעבור דברך שאמרת לשמואל להמליכני וכלבך וכרצונך עשית כי אינני ראוי לכך אלא שאתה רצית בי, ויתכן לפרש גם כן בעבור דברך ורצונך ויהיה כפל דבר לחזק:

את כל הגדולה. נכתב בויו"ו עם הדגש וחביריו כתבנו בספר מכלל ובחלק הדקדוק:

להודיע את עבדך. כלומר רצית להודיע עבדך את כל הגדולה הזאת שדברת עלי ולזרעי אחרי:

פסוק כב

על כן גדלת ה' אלהים. על כן שאני משיג דעתך ורצונך ידעתי שגדלת על הכל ואין יודע מחשבותיך וידעתי כי אין כמוך ואין אלהים זולתך:

ככל אשר שמענו באזנינו. וככל אשר ידענו מלבנו הכרנו שאין כמוך ואין אלהים זולתך וי"ת ככל די שמענא אמרין קדמנא כלומ' מה ששמענו אומרים הקדמונים אשר לפנינו על דרך שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך:

פסוק כג

ומי כעמך כישראל. כמו שאין כמוך באלהים כן אין כעמך ישראל בעמים:

אשר הלכו אלהים. הלכו לשון רבים דרך כבוד כמו ישמח ישראל בעושיו ובדברי הימים אשר הלך האלהים וי"ת דאזלו שלוחין מן קדם ה', ובדרש אשר הלך האלהים זה הקב"ה אשר הלכו האלהים זה משה ואהרן:

ולשום לו שם. פי' לו כלומר לאלהים להגדיל בפי בני אדם אשר לא ידעוהו כמו פרעה שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה' וגו' לפיכך אמר האל ואכבדה בפרעה וזהו ולשום לו שם ובדברי הימים לשום לך שם:

ולעשות לכם. כנגד ישראל ידבר:

הגדולה. גם זה בויי"ו עם הדגש:

לארצך. כנגד ישראל או כנגד השם ופי' עשית להם גדולה ונוראות עד שבאו לארצך וכת"י עד די עלו לארע בית שכינתה דיהבת להון:

מפני עמך. כשבאו לארצך גרשת יושבי הארץ הזאת מפני עמך ונוראות שעשית להם וכן הוא בדברי הימים לגרש מפני עמך:

גוים ואלהיו. פי' מגוים ומאלהיו ומ"ם ממצרים משמשת במקום שנים ושלשה או פירוש והכית גוים ואלהיו כמו שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים או פי' גוים על ישראל כלומר אשר פדית ממצרים גוים וזקיניו וגדוליו ואמר גוים בלשון רבים כלומר משפחות ישראל כמו בנימן בעממיך ואלהיו כמו אלהים לא תקלל שפי' שופטים ויונתן לא תרגם גוים ואלהיו ואפשר שהיה דעתו כדע' מקצת רבו' ז"ל שפי' ואלהיו על השם יתברך על דרך בכל צרתם לו צר ואמרו גוים ואלהיו כביכול שהוא פדוי עמהם מפני זה לא תרגמו:

פסוק כז

בית אבנה לך. כתרגומו מלכו אקיים לך:

על כן מצא עבדך את לבו. מצאו מכוון להתפלל אליך:

פסוק כח
ודבריך יהיו אמת. דרך תפלה אמר או פי' הם אמת וכן תירגם יונתן אינון קשוט:

פסוק כט
הואל. ענין רצון וחפץ כמו ויואל משה הואל נא ולין הנה נא הואלתי, וי"ת לשון התחלה שרי כמו שתרגם אונקלוס הנה הואלתי הראשון שריתי:
להיות לעולם לפניך. שיהיו עובדים לפניך:
בית עבדך לעולם. על עצמו אמר כמו האחרים וי"ת ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם:

פרק ח

פסוק א
את מתג האמה. י"ת ית תיקון אמתא אולי היתה אמת המים עוברת בעיר תקנו אותו לבא מחוץ לעיר אל העיר לפיכך נקראת העיר מתג האמה ובמקומו בדברי הימים את גת ובנותיה מיד פלשתים גת ובנותיה היו נקראים בכלל מתג האמה ויש בו מדרש בבריתא דרבי אליעזר פר' שלשים ששה כשבא אבימלך ליצחק ואמר לו ראה ראינו כי היה ה' עמך וגו' אמרו יודעים אנו שעתיד הקב"ה ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האלה כרות עמנו ברית שבועה שאין זרעך יורש את ארץ פלשתים וכרת עמהם ברית שבועה מה עשה יצחק כרת אמה אחת ממתג החמור שהיה רוכב עליו ונתן להם שיהיה בידם אות ברית שבועה וכשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול מכח אות הברית משבועת יצחק עד שלקח מהם אותו הברית שנאמר ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים ואחר כך לקח ארץ פלשתים:

פסוק ב
וימדדם בחבל השכב אותם ארצה. דרך נקמה ובזיון ת"י חבל עדבא כלו' גורל וחלק, ואמרו בדרש כי עשה זה בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשנחה אותם בארץ מואב כשהיה בורח מפני שאול כמו שאמר וינחם את פני מלך מואב וגו' וכשיצא דוד משם והלך לעיר חמת הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאחד שברח והחייהו נחש העמוני הוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד:
ותהי מואב. עדת מואב:
נושאי מנחה. ת"י נטלי פרס כלומר שהיו נושאין לו מס ידוע בכל שנה:

פסוק ג

בלכתו להשיב ידו בנהר פרת. כשהלך הדדעזר להשיב גבולו בנהר פרת שהיה משיג גבול ישראל להרחיב גבולו בארצם וכת"י לאשנאה תחומיה ובספר דברי הימים להציב ידו אף על פי שהם שני לשונות הענין אחד והדדעזר עזר בתחלה לישראל ולקח מארצם על כן אמר דוד במזמור אלהים זנחתנו פרצתנו הרעשת ארץ פצמת' וגו' ועתה בא להעמיד גבולו עד מקום שכבש מא"י סמוך לנהר פרת והתחזק דוד עליו ברצון האל והכהו:

פסוק ד

וילכד דוד ממנו. ולא אמר ויך נראה כי לא הכה מהם אלא אשר הכה בהלחמו עליהם ובהתגברו עליהם לנצחם לכד מהם הסך הזה שאמר להם ולקח מהם פדיון נפשם וכן ת"י וילכד ואסר כלו' אסרם בכבלים עד שפדו עצמן:

אלף וז' מאות פרשי' ועשרים אלף איש רגלי. ובדברי הימים אלף רכב ושבעת אלפים פרשים הנה מנה השרים הגדולים אשר במחנה הדדעזר ושם מנה כל הרכב והפרשים וכן לא זכר הנה מניין הרכב ושם זכר אותם והרגלים זכרם הנה ולא זכרם שם:

ויעקר דוד. לפי שהוא אסור לו להרבות סוס כמו שכתוב ולא ירבה לו סוסים ולא המיתם כי אסור להשחית דבר נברא דרך השחתה אם לא היה מזיק או דבר שאסור בהנאה או למחות זכר כמו בעמלק שנאמר בו משור עד שה מגמל ועד חמור ועקרה כדי שלא יקחו מהם אנשי החיל והעיקור הותר בסוסי האויבים כדי שלא ילחמו בהם עוד לישראל כמו שצוה האל ליהושע את סוסיהם תעקר והעקור שהוא מנשל פרסותיהם מהארכובה ולמטה שלא תוכל לזוז ממקומה:

ויותר ממנו מאה רכב. הם ארבע מאות סוס הותירם לצרכו כדי מרכבתו כי לא אסרה תורה להרבות סוס אלא סוסים בטלים כדי שלא יהיו ישראל רגילים ללכת למצרים כי משם היו מביאין הסוסים לפיכך לא יהיו לו סוסים בטלים אלא כדי צרכו:

פסוק ה

ארם דמשק. לפי שיש ארם צובה ארם נהרים ארם מעכה ארם בית רחוב:

פסוק ו

נושאי מנחה. כתרגומו נטלי פרס כמו שפי':

פסוק ז

שלטי הזהב. מגיני הזהב אשר היו על עבדי הדדעזר פי' אשר לקח' במלחמ' ופי' אל עבדי כמו על עבדי וכן הוא בדברי הימים והוצרך לומר ויביאם ירושלם כלו' שלא נתנם

לפדיון כמו שנתן הפרשים של עבדי הדדעזר לפדיון כמ"ש למעלה וילכד או אמר ויביאם ירושלים לומר שנתנם באוצר בית ה' להקדש:

פסוק ח

ומבטח ומברותי. ובדברי הימים ומטבחת ומכון שני שמות היו להם ובטח וטבחת אחד אלא שהפוכות האותיות:

פסוק י

ולברכו. שיצליחהו האל במלחמותיו או פירוש ולתת לפניו מנחה כמ"ש ובידו היו כלי כסף וגו' כי המנחה נקראת ברכה כמו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך:

פסוק יא

הקדיש המלך. לבנין בית המקדש:

פסוק יג

את ארם בגיא מלח י"ח אלף. אבל אותם כ"ב אלף שאמר למעלה היו במקו' אחר וזה היה בגיא מלח ובד"ה ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא מלח י"ח אלף ובספר תהילים וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח י"ב אלף הנה בספר הזה אומר ארם ובב' הספרים אומר אדום ובספר תהלים אומר י"ב ובב' הספרים י"ח נראה כי מלחמת אדום היתה כשהיתה מלחמת ארם כי כן כתוב בתהילים בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה ומארם ומאדום היו אלה י"ח אלף ואמר בזה הספר ארם ור"ל ואשר עמהם והם אדום ואמר בב' הספרים אדום ור"ל ואשר עמהם והם ארם ובאורו בדברי הימים כי אבישי עשה מלחמה והכה בהם י"ח אלף ובתהילים אמר יואב ואמר י"ב אלף איש אבישי עשה תחלה המלחמה והכה בהם ו' אלפים ואח"כ עשה עמהם יואב מלחמה והכה בהם י"ב אלף וז"ש בתהילים וישב יואב כלומר שב אחר כן יואב אחרי אבישי וזכר בדברי הימים כל המלחמה בשם אבישי לפי שהוא היה תחלת המלחמה זכר כל הי"ח אלף על שמו ובזה הספר זכר המלחמה בשם דוד כי הוא העיקר, ובדרש אומר כי כשהלך יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום אמרו לו לא כך אמר הכתוב אל תתגרו בם השיבם יואב ולא כך אמר הכתוב אתם עוברים בגבול אחיכם הניחו אותנו לעבור ולא רצו אמר יואב אם נחריב אדום עכשיו אין אנו מוצאין בחזרתינו לא אכילה ולא שתייה אלא נניח אותם עד שנכה את ארם ונחזור עליהם לכך נאמר וישב יואב ויך את אדום א"ל הב"ה מה אתם מועילין שתכו את אדום קמעא קמעא אבישי בן צרויה הרג י"ח אלף ואתם י"ב אלף כשיגיע זמן אני אכלה אותם ואחריבם ולדברי הדרש הזה היו שתי מלחמות בשני פעמים:

פסוק יד
בכל אדום שם נציבים. לפי שאמר וישם נציבים בארם דמשק אמר בכל אדום שלא תחשוב כי במקום אחד באדום שם נציבים כמו בארם דמשק שלא שם בשאר ארם אלא בכל אדום שם נציבים:

פסוק טו
וימלוך דוד על כל ישראל. כשנצח כל המלחמות ואפס בית שאול לא היה אדם בישראל מפקפק במלכותו:
משפט וצדקה. כתרגומו דין דקשוט וזהו כלומר היה שופט באמת במשפטי הריב אשר בין איש לאיש גם היה עושה עמם צדקה כמו שהיו צריכין אליו:

פסוק טז
מזכיר. כתרגומו ממנא על דוכרניא כלומר ממונה על ספר הזכרונות:

פסוק יז
כהנים. שרי כהונה כי הוא מנה צדוק להיות כהן גדול מבני אלעזר ומשנהו אחימלך בן אביתר מבני איתמר אעפ"י שהיה אביתר עדיין חי כי ראינו כי שלמה גרשו מהיות כהן נראה כי במצות דוד עשה כי כאשר סדר דוד ראשי האבות סדר צדוק ואחימלך כמו שכתוב בדברי הימים והיה נקרא אחימלך ואבימלך כי שני השמות קרובים:
ושריה סופר. ובד"ה שושא ושני שמות היו לו:

פסוק יח
ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי. ת"י ובניהו בן יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ובניהו היה ממונה על הקשתי' ועל הקלעים, וי"ו והכרתי כמו על או כמו עם וכן ויוסף היה במצרים און ועצר' וכן אומר בד"ה על הכרתי ויש מפרשים כרתי ופלתי שתי משפחות היו מישראל שהיו סרים אל משמעת המלך ורואים פניו תמיד ובניהו היה בראשם ורז"ל פירשוהו אלו אורים ותומים:
ובני דוד כהנים היו. כתרגומו ובני דוד רברבין הוו כלומר גדולים היו וממונים על כלם ובדברי הימים אומר הראשונים ליד המלך ובדברי רבותינו ז"ל תלמידי חכמים היו ולמה קראם כהנים מה כהן גדול נוטל חלק בראש אף תלמיד חכם נוטל חלק בראש:

פרק ט

פסוק א

הכי יש עוד. כטעם האם וכן הכי אמרתי הבו לי וטעם זכר זה הענין הנה בעבור שנצח המלחמות והיה במנוחה וסדר הפקידי' והממוני' שם אל לבו שבועת יהונתן שאם היה בזרעו אדם ראוי והגון היה ממנה אותו כמו שאמר לו יהונתן ואני אהיה לך למשנה לפיכך שאל אם נותר לבית שאול שיעש' עמו חסד בעבור יהונתן:

פסוק ב

ולבית שאול עבד. עבד כנעני היה והי' לשאול ולביתו אחריו כמו שכתוב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם ובני ציבא ועבדיו כלם עבדים לבית שאול כמו שאמר וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת כי העבדים הם ובניהם וכל אשר להם היו לאדוניהם וכן נראה מדברי רז"ל כי ציבא עבד כנעני היה וכן נראה מהפסוקים ואם תאמר אם כן מה נתן לו דוד באמרו הנה לך כל אשר למפיבשת והלא כל מה שקנה עבד קנה רבו אף על פי כן מצות המלך היה והמלך יכול לקחת מזה ולתת לזה:

פסוק ג

האפס עוד איש. האין עוד ותמהתי למה תרגמו יונתן האית:

חסד אלהים. בעבור שבועת אלהים שהיתה ביניהם:

נכה רגלים. כתרגומו לקי בתרתין רגלוהי שהוכה בנפלו ונפסח בשתי רגליו ונכה תואר סמוך:

פסוק ד

בלו דבר. שם מקום:

פסוק ז

שדה שאול. שדה שם כלל לנחלתו וכן תירגם יונתן אחסנת שאול ומהו זה החסד אם שלו נתן לו כי מפיבשת יורש היה נחלת שאול ולא היה שם יורש אחר מיהונתן ובני רצפה בת איה היו ג"כ יורשים של שאול ואעפ"י שהם בני פילגש א"כ היאך היה כח ביד דוד לתת הכל למפיבשת וא"ת מלך יש לו רשות להעביר נחלה מזה ולתת לזה כמו שכתוב במשפט המלוכה מה חסד עשה אם נטל משאר היורשים ונתן למפיבשת אם היה נותן לו משלו זה היה חסד ועוד שאמר והשיבותי לך מלמד כי קודם זה נטלה ממפיבשת נחלתו ומשאר היורשים ועוד כי מ"ש במשפט המלוכה ואת שדותיכם ואת כרמיכם יקח כבר כתבנו בפירושים מה שפירשו בו רז"ל כי אינו אומר אלא על פירותיהם לפי

שעה ונראה כי הדבר כן מאחאב שבקש מנבות כרמו שימכרנו לו ולא רצה אילו היה משפט המלוכה לקחת הכרם והשדה הטוב למה לא היה לוקח אותו זה לא היה נחשב לו לגזלה כי משפט המלוכה היא ועוד שאמר במשפט המלוכה שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם מלמד שעל פירותיהם אמר ועוד שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו ויתכן לפרש כי דוד זכה בכל נחלת שאול לפי שאיש בשת ובית שאול היו מורדים במלכות כי ידוע היה בכל ישראל כי דוד יהיה מלך אחרי מות שאול ונמשח על פי ה' ומורד במלכות הוא וכל נכסיו נתחייבו וכן כתוב ואתנה לך את בית אדניך וכיון שהכל שלו ומן הדין זכה בו ואמר להשיב הכל למפיבשת חסד גדול עשה עמו ועוד שנתנו באוכלי שלחנו כל הימים:

פסוק י

והבאת. תאסוף מן השדה הביתה וי"מ אותו ענין תבואה כלומר תעבוד לו את האדמה בכל צרכי עבודה עד שתאסוף התבואה:

והיה לבן אדוניך. הוא מיכא בן מפיבשת כלומר תבואת האדמה יהיה לחם לבן אדוניך מיכא ואכלו:

פסוק יא

ומפיבשת אכל על שלחני. אע"פ שמפיבשת אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא יצטרך לכל הדבר הזה אעפ"כ אעשה כמו שצויתני לעבוד כל הנחלה למפיבשת ולבניו וי"מ ומפיבשת אוכל על שלחני דברי דוד כי אחר שאמר לו ציבא כן יעשה עבדך להכין הכל למיכא בן מפיבשת אמר דוד ומפיבשת יהיה אוכל על שולחני כאחד מבני המלך:

פסוק יב

וכל מושב בית ציבא. בניו וכל עבדיו וכל בני ביתו:

פרק י

פסוק ב

כאשר עשה אביו עמדי חסד. אמרו כי כשהיה בורח דוד ובאו אליו אביו ואמו ואחיו ואמר וינחם את פני מלך מואב הרגם מלך מואב אחר שהיו עמו חוץ מאחד מהם שברח לארץ בני עמון והחייהו נחש מלך בני עמון, ובדרש עוד לא תדרוש שלומם וטובתם אתה מוצא במי שבא אליהם במדת רחמים סוף בא לידי בזיון ואיזה זה שנאמר אעשה חסד עם חנון וגו' סוף בא לידי בזיון ויקח חנון את עבדי דוד וגו' ונצטרך להלחם עם ארבע אומות בני עמון וארם צובא ואיש טוב ומלך מעכה מי גרם לו לדוד כל זה שבקש לעשות

טובה עם מי שאמר הקב"ה לא תדרוש שלומם וטובתם אמר לו הקב"ה לדוד אתה עובר על תורתי אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובתם ואתה עושה עמהם חסד אל תהי צדיק הרבה מכאן שלא יהא אדם מוותר על התורה:

אל אביו. כמו על אביו וכן אל ההרים לא אכל:

פסוק ג

המכבד. תחשוב כי לטובה ולנחמך שלחם לא שלחם אלא לרגל את הארץ:

ולהפכה. כתרגום ולבדק' כי בודק הדבר יפה הופך הענין מצד אל צד:

פסוק ד

מדויהם. כתרגומו לבושיהון כמו מדו בד ואם אינם שרש אחד:

בחצי. בחצי לבושיהם כי עד השתות חצי הלבוש:

עד שתותיהם. עגבותיהם כמו חשופי שת ות"י עד אתר בית בהתתהון ואחד הוא כי הוא מקום המבושים:

פסוק ה

עד יצמח זקנכם. ולא אמר לגלח החצי האחר כי לא היה מנהגם לגלח הזקן ואפילו במספרים אלא השפם לבד אלא אם כן משום צער ואבל כמו שאמר מגולחי זקן וקרועי בגדי' וחרפה הוא גלוח הזקן אלא שנהגו כן באלה הארצות אשר אנחנו שם:

יצמח. פועל עומד מן הדגוש וכן ושערך צמח:

פסוק ו

נבאשו. נתעבו כמו שיתעב האדם הדבר הנבאש:

פסוק ז

ואת כל הצבא הגבורים. כמו העם המלחמה או פי' הצבא והגבורים:

פסוק ח

ורחוב. פירושו וארם רחוב וארם צובא שזכר עומד במקום שנים:

ומעכה. ארם מעכה או מלך מעכה:

לבדם. להודיע כי מלך בני עמון וכלם היו מבפני' ויצאו לערוך מלחמה ואלה בני ארם הנשכרים והנזכרים היו בשדה לערוך מלחמה עם ישראל גם כן וכאשר בא יואב והצבא עד פתח השער ויצאו בני עמון היו לו בני עמון מבפנים וארם שהיו בשדה מאחור:

פסוק ט

כי היתה אליו פני המלחמה. אמר היתה על המלחמה ואף על פי שזכר פני וכמוהו קשת גבורים חתים קול נגידים נחבאו ופי' פני הגבורים שהם פני המלחמה שהולכים לפנים וכן תירגם יונתן ארי תקיפו עלוהי עבדי קרבא:

בחורי. בשו"א הבי"ת והוא מן הקלים ובחורי ישראל הכריע וכן בחורים שהם בפתח הבית מן הדגושי':

פסוק י

ביד אבשי. בשוא הבי"ת ובמסר' בסיפרא לית כותיה וכל דברי הימים כותיה:

פסוק יא

והיתה לי לישועה. בחסרון היו"ד שהיא במקום למ"ד הפועל מהמכתב:

פסוק יב

בעד עמנו. שלא יהיו לחרב ולשבי:

ובעד ערי אלהינו. שלא יכבשו אותם אויבינו וישבו בהם אם יתחזקו עלינו וינצחונו ואם יעשו כן לא יהיו ערי אלהינו אלא ערי אלהים אחרים:

וה' יעשה הטוב בעיניו. אנחנו נתחזק בכל כחינו למלחמה וה' יעשה הטוב בעיניו כי לה' התשועה:

פסוק טז

ושובך. ובדברי הימים כתיב ושופך והבי"ת והפ"א קרובים במוצא והם ממוצא אחד וכן בזר פזר:

פסוק יז

חלאמה. הוא חלם הנזכר והה"א כה"א מצרימה והאל"ף נוספת למשך:

פסוק יח

שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים. ובדברי הימים שבעת אלפים רכב וארבעים אלף רגלי מה שאמר בזה הספר שבע מאות רכב ר"ל רכב בחור ולא מנה שאר הרכב ובדברי הימים מנה את כל הרכב שהיו שבעת אלפים ובזה הספר מנה הפרשים ולא מנה הרגלים ושם מנה הרגלים ולא מנה הפרשים:

שר צבאו. שר צבא הדרעזר הנזכר למעלה:

פרק יא

פסוק א
לעת צאת המלאכים. האלף נוספת למשך ופירושו לסוף השנה שהיא תשובת השמש אל הנקודה ההיא וחשבון שנה זו מזמן שיצאו אלה המלכים הנזכרים להלחם וי"מ לעת צאת העם שדרך המלכים לצאת עם חיילותיהם והיא עת שהקמות בשדות והסוסים מוצאי' לאכול והראשון נכון בעיני:

פסוק ב
מעל הגג. הוא ראה אותה מעל הגג שהיתה רוחצת בביתה:

פסוק ג
וידרש לאשה. דרש לאנשי ביתה בעד האשה מי היא אם היא בת שבע בת אליעם:
אוריה החתי. אפשר כי גר היה או ישראל היה וקראו חתי לפי שגר עם בני חת וכן אתי הגתי:

פסוק ד
מתקדשת מטומאתה. להודיע כי לא שכב עמה והיא נדה כי כבר התקדשה מטומאתה כמו שאמר רוחצת והודיע כי הרחיצה ההיא להתקדש מן הנדות היתה ולא עבר עליה משום נדה אלא משום אשת איש ורבותינו ז"ל אמרו כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כתב לאשתו אם ימות במלחמה לפיכך סבב דוד את מיתת אוריה שתהא מגורשת למפרע:

פסוק ו
שלח אלי את אוריה. ודעתו כדי שישכב עם אשתו ויאמרו כי מבעלה היתה מעוברת:
ולשלום המלחמה. הגבורים העושים המלחמה וכן תירגם יונתן עבדי קרבא:

פסוק ח
משאת המלך. כתרגומו סעודתא דמלכא כמו וישא משא' מאת פניו אליה':

פסוק יא
חיך. חסר יו"ד הרבים:
וחי נפשך. חייך בעולם הזה וחי נפשך בעולם הבא:

פסוק טז
בשמור יואב. בשמרו עת לבא עד העיר להלחם וכן תירגם יונתן כד צר:

פסוק כד
ויראו המוראים. נכתב בשני נחים כמו כל הבאיש וכפל האותיות לחזק כי הורו חצים ואבנים מאד:

פסוק כה
כזה וכזה. הראשון בחולם והשני סגול:
וחזקהו. דוד אמר למלאך שיחזק יואב בדבריו:

פרק יב

פסוק א
שני אנשים. המשל הזה מבואר כי דוד הוא העשיר שהיו לו נשים רבות ואוריה האיש הרש שלא היתה לו אלא אשתו זאת ומה שאמר אשר קנה כי אדם קונה את אשתו בקדושין ומה שאמר ותגדל עמו ועם בניו יחדו אמרו כי בנים היו לו מאשה אחרת שהיתה לו ומתה, והלך ואורח הוא היצר והלך ואורח אחד ורבוז"ל דרשוהו כן כי יצר הרע בתחילה הוא דומה להלך שעובר על איש ולא ילין עמו ואחר כך דומה לאורח שעבר על איש ולן עמו ואחר כך דומה לבעל הבית רוצה לומר שמושל על האיש ולפיכך קראו איש ויעשה לאיש הבא אליו ודוד לא הבין כי משל הוא ואמר כי בן מות הוא דרך גוזמא כי לא יתחייב אדם מיתה בעבור גזילה וגנבה אבל לפי שעשה דבר מכוע' אמר כי בן מות הוא האיש העושה זאת ומה שאמר ואת הכבשה ישלם ארבעתים כפלים על משפטן כי גנב אחד משלם ארבע צאן תחת השה אבל זה שהוא עשיר וגנב הכבשה של הרש ראוי לקנוס אותו ולשלם כפלים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל על העני ראוי לקנסו שישלם ד' עוד וי"ת ארבעתים על חד ארבעין ומדרך הדקדוק ארבעתים שמנה ובדברי רז"ל כי בעונש זה לקה בארבעה הילד ואמנון תמר ואבשלום:
את בית אדוניך. כמו שכתבנו כי דוד זכה בנחלת שאול אחרי מות איש בשת:
את נשי אדוניך. עגלה אשת שאול כמו שפירשנו ומיכל בת שאול ושתי הנשים של שאול היו האחת היא אשתו והאחת בתו או נאמר כי גם רצפה פלגש שאול לקח דוד לאשה כדברי הדרש שכתבנו:
ואם מעט. ואם מעט עמדת שלא חטאת אני הייתי מוסיף לך כבוד וגדולה כהנה וכהנה וכבר כתבנו דרש כהנה וכהנה למעלה:

פסוק ט
הכית בחרב. כאילו אתה הכיתו כיון שצוית את יואב לשומו במקום הסכנה:

ואותו הרגת בחרב בני עמון. אחר שאמר הכית בחרב למה אמר ואותו הרגת בחרב בני עמון ר"ל שתי רעות עשית במיתתו שהרגתו בחרב בני עמון כלומר שהפלתו ביד שונאי ישראל ובדברי רז"ל אף על גב דבכל התורה כלה אין שליח לדבר עבירה כי בכל מקום השולח פטור והשליח חייב הכא שאני שהכתוב קראו הורג שנאמר ואותו הרגת והטעם לפי שהיה מלך ואין עובר על מצותו כאילו הוא הרגו וכן שאול שצוה להרוג נוב עיר הכהנים כאילו הוא הרגם ואף על גב שאין לאדם לעשות מצות מלך בזה הענין וכיוצא בו כמו שכתבנו למעלה כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומר רק אף על פי כן אין כל אדם נזהר בזה ויודע לדרוש אכין ורקין לפיכך העונש על המלך:

פסוק יא

לעיניך. כי אפילו תדע לא יהיה בידך למנוע והרי הוא כאילו הוא לעיניך:

לרעיך. כתיב ביו"ד והוא לשון יחיד והיו"ד למ"ד הפועל או פירוש לאחד מרעיך כלומר אחד מאוהביך ואין לאדם אוהב יותר מבנו או למי שירצה להיות כאילו רעך בשוה בדבר המלוכה:

עם נשיך. הם הפלגשים:

לעיני השמש הזאת. בגלוי כי בגלוי נכנס אבשלום עמהן לאהל, יש לשאול איך גזר האל על אבשלום שיחטא וישכב עם נשי אביו ואם לא חטא דוד לא היה חוטא אבשלום והנה נענש דוד בדבר חטא אבשלום יש לפרש כי האל לא גזר בפירוש על אבשלום ולא הזכירו בשם ואף על פי שידע האל כי אבשלום יהיה החוטא בעבור תאות נפשו לחטוא לא שהאל גזר עליו לחטוא ואם לא חטא דוד היה האל מונע נשי דוד מהמכשול על ידי עבירה אף על פי שאבשלום סופו לחטוא מפני תאות יצרו לא היה חוטא עם נשי אביו ועוד כי לא היה חטא גדול בזה כי פלגשי אביו היו ומפותת האב מותרת לבן אלא לפי שהיו פלגשי מלך אסורות לכל אדם וכ"ש כי לבנו מכוער הדבר ורבי' סעדיה ז"ל כתב כן כי אלה הדברים אשר ספר נתן לדוד על שני חלקים אחד מהם מעשה הבורא והוא הגברת אבשלום והשליטו על כל אשר לדוד ועל זה אמר הנני מקים עליך רעה והשני מעשה אבשלום בבחירתו והוא מה שכתב ושכב את נשיך ורצה בהקדמתו להודיע לדוד בחירת אבשלום להראות את לבו בזה:

פסוק יג

גם ה' העביר. גם לרבו' על וידויו כלומ' כמו שאתה מתודה כן הוא גם כן קבל תשובתך והתודותיך:

לא תמות. ואף על פי שאתה חייב מיתה האל קבל התודותיך ותשובותיך ולא תמות אתה כלומר לא תמות מות רשעים שתרד נפשך בגיהנם כמשפט החוטאין אבל תענש בעולם הזה בעון הזה כי עונש הבעילה ושכב עם נשיך ובכלל זה המרד שמרד בו אבשלום כי לא יוכל שישכב עם נשיו אם לא מרד בו בתחלה ועונש ההריגה לא תסור חרב מביתך עד עולם ועוד זה הבן הילוד לך שנולד בעון מות ימות:

פסוק יד

נאץ. מקור בחירק וכמוהו אחר חלץ את האבנים:
את אויבי ה'. ר"ל מכנה את ה' ויונתן פירשו כמשמעו ארי מפתח פתחתא פומא דסנאי עמא ה' כלומר שנתת פתחון פה לשונאי ישראל שנעשה בישראל דבר רע כזה:

פסוק טו

וילך נתן אל ביתו. להודיע שנפרד ממנו תכף שאמר לו הנבואה ולא חלק לו כבוד להאריך ולשבת עמו כדי להראות כי כעס היה עליו או פי' תכף שהלך נתן אל ביתו ויגף ה' את הילד:
ויאנש. חלה חולי כבד כמו אנושה מכתך ות"י ואטען:

פסוק טז

ויבקש דוד את האלהים. שהתפלל בעד הנער אעפ"י שהנביא אמר לו מות ימות התפלל בעדו כמו שא' הוא מי יודע וחנני ה' וחי הילד אע"פ שהיה עונש עונו הרי עונשו עונש גדול באמרו לו ושכב עם נשיך ולא תסור חרב מביתך והתפלל לאל שיעביר ממנו עונש הילד:
ובא ולן. ובא מבית ה' שהיה שם כל היום צם ומתפלל כשבא לביתו לן בלא אכילה ושכב ארצה:

פסוק יז

ולא ברה אתם לחם. ולא אכל אפי' אכילה מועט' כי הבריה אכילה מועטת כמו ואברה מידה:

פסוק יח

ועשה רעה. יעשה רעה בגופו:

פסוק כ

ויקם דוד מהארץ. הרחיצה והסיכה וחלוף הבגדי' אסור לאבל בימי אבלו והיאך עשה אותם דוד יש לפרש כי קודם קבורה עשה כן שלא נתחייב עדיין באבילות ובעבור שהיה רוצה לבא בית ה' להשתחוות ולהודות על הרעה רחץ וסך וחלף שמלות שחייב אדם

לברך על הרעה להודות את ה' ולקבל בשמחה כשם שהוא מברך על הטובה שנאמר חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא ולא נוכל לפרש כי הרחיצה והסיכה לא היתה ביום המיתה אלא עד הלילה שאחר שאין חייב באבילות מן התורה אלא יום מיתה בלבד שהרי אומר ויקם מן הארץ וירחץ ויסך ויש לפרש עוד כי לא נתחייב דוד באבילות מן התורה כי תוך שלשים יום ללידתו מת הילד והוא ספק נפל אם נולד לשמנה וזהו שאמר ויהי ביום השביעי וימת הילד פירוש שביעי ללידתו כי אם נפרש לחליו רחוק הוא שצם דוד שבעת ימים ושכב ארצה אלא שביעי ללידתו היה ולא היה חייב באבלו' אם לא היה יודע בו שכלו לו חדשיו לפיכך לא היה חייב באבילות וכששמע שמת הילד רחץ וסך ובא בית ה' כדי להודות ולהשתחוות ומה שתמהו עליו עבדיו והוא לא היה חייב באבלות תמהו על שלא נצטער ולא בכה כשאר בני אדם אלא שאל שישימו לו לחם ועשה הנאות גופו שנמנע מהם קודם שמת ומה שסמכו רז"ל שאבל אסור בתשמיש המטה מפסוק וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה שלא בא אליה אלא בעת תנחומין והוא אחר האבילות סמך בעלמא אבל היתה קבלה אצלם שהאבל אסור בתשמיש המטה ועשו הפסוק הזה סמך אבל הפי' הנכון כמו שכתבנו ופסוק ויהי ביום השביעי מחזק פירושינו כמו שכתבנו ובו ביום שמת הילד נחם דוד את אשתו שלא תצטער ולא תבכה על הילד ומה שהוצרך לומר ויבא אליה להודיע כי זה הבן האחר שילדה היה של קיימא ורצון האל היה בו אחר שדוד עשה תשובה ונחם על חטאו וזהו שאומר וה' אהבו לא כמו הראשון ששנאו לפי שנוצר בעון והמיתו ויש להעמיד דברי רבותינו ז"ל שאמרו כי דוד נהג אבילות על הילד אך לפירוש שפירשנו ויהי ביום השביעי ז' ללידתו כי דוד ידע בילד שכלו לו חדשיו שהרי אומר וישכב עמה ותשב אל ביתה נראה כי לא שכב עמה אלא אותו הפעם ובאותה ביאה נתעברה כמו שכתוב ותהר האשה ומאותו יום מנה לו חדשיו:

פסוק כא

בעבור הילד החי. ת"י כמו בעוד עד דרביא קיים ויש לפרשו כמשמעו בעבור הילד כשהיה חי צמת:

פסוק כב

וחנני. כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד ר"ל צומי ובכיתי לא היה אלא דרך תפילה כמו שמתפלל אדם על החולה אבל אחר שמת למה אצום עליו וכי אתפלל על מת שיחי' וגם הילד איננו כדאי לבכות עליו אחר שמת כמו שבוכי' על המתי' כי קטן הוא לא בן

דעת שיבכה אדם על אבידתו כי הנה דוד בכה על אמנון ועל אבשלום ולא היתה בכייתו להשיב אלא דרך צער ואבל:

פסוק כד

את בת שבע אשתו. עתה אמר אשתו כי כבר מת אורי' אבל מתחלה אמר אשר ילדה אשת אורי' לדוד כי אשת אורי' היתה עד שמת ומצאתי ספר אחר כתיב אשו וקרי אשתו וחפשתי בספרים מדוייקי' ולא מצאתי כן וסמכתי על המסרה שמצאתי שאומר במסורה י"א מילין קורין תי"ו ולא כתיב ומלבד זה אנו מוצאין אותם ואם כדברי הספר הזה הם י"ב ויהיה טעם הכתיב אשו כי כמו אש היתה לו כמו שאמר הכתוב היחתה איש אש בחקו וגו' כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה:

ויבא אליה וישכב עמה. הכפל להודיע כי לא נתעברה בביאה ראשונה, ובדרש ויבא אליה בא אליה בטענה כי היתה נמנעה מלהזקק לו אמרה לו הילד מת מפני העון אפי' יהיה לי בן של קיימא ממך יבוזו אחיו אותו מפני שבאתי אליך בעון מתחילה אמר לה דוד האל מחל לי העון והבן הראשון שיהיה לי ממך ימלוך אחרי כי כן שלח לי האל על יד הנביא ונשבע לה וזהו שאמרה לו בת שבע הלא אתה אדוני המלך נשבעת לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי:

ויקרא את שמו שלמה. כן כתיב וקרי ותקרא הכתוב אומר כי הקב"ה קרא אותו שלמה כמו שאמר בדברי הימים שאמר עליו דוד ויהי עלי דבר ה' וגו' כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו לפיכך אמר וה' אהבו כמו שאמר הוא יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב וקרי ותקרא בת שבע קראה שמו שלמה כמו שאמר לה דוד בשם הנביא וטעם וישלח ביד נתן הנביא למעלה ממנו למה קראה שמו שלמה כי כן שלח האל ביד הנביא וכמו וי"ו וישלח זו הן אתה קצפת ונחטא למה קצפת בעבור כי חטאנו ומה שאמר ויקרא את שמו ידידיה דוד קרא שמו ידידיה מעצמו לפי שאמר לו הנביא כי ה' אהבו:

פסוק כו

עיר המלוכה. עיר שהמלך יושב בה והיא נקראת עיר המים שבאות' העיר היו המים ולא בשאר העיר שהיה יושב בה העם ועיר המים זאת היתה בצד העיר האחרת לא בתוכה וכבש יואב תחלה עיר המים והאחרת נוחה להכבש אלא שלא רצה ללכדה לכבוד דוד:

פסוק ל

עטרת מלכם. מלך בני עמון:

ותהי על ראש דוד. תלויה היתה למעלה מראשותיו בשעה שהיה יושב על הכסא כי איך היה סובל אותה ומשקלה ככר זהב ובדברי רבותינו ז"ל כי אבן יקרה שהיתה בה שוה ככר זהב ועוד אמרו אבן שואבת היתה והיתה מעמידה אותה באויר ויש לפרש עוד כי לא היתה על ראשו תמיד אלא פעמים היתה על ראשו ויכול לסובלה זמן מועט שהיתה על ראשו, ורבותינו ז"ל פי' עטרת מלכם כמו מלכום שקוץ בני עמון ועטרת אותו שקוץ היתה ומה שאמר ותהי על ראש דוד והיא אסורה בהנאה אמרו כי אתי הגתי בטלה ותימה הוא מה הצריכם לומר כי אתי הגתי היה גוי אם מפני שקראו גתי הנה עובד אדום הגתי היה לוי וקראו גתי לפי שהתגורר בגת וכן אתי ישראל היה אלא שהיה מתגורר בגת ורבים מישראל עמו כמו שאומר כשבא אל דוד כשהיה בורח מפני אבשלום וכל הגתים שש מאות איש היתכן לומר כי כל אלו היו פלשתים שהיו באים לעזור אל דוד ועוד שאמר וכל הטף אשר אתו בודאי מישראל היו כלם אלא שהיו מתגוררי' בגת קודם שלקחה דוד מיד פלשתי' או אחר שלקחה ואם מפני שאמר לו דוד כי נכרי אתה ר"ל נכרי מארץ אחרת לפי שהי' גר בגת כמו שאמר לו תמול בואך והיום אניעך כי מה טעם שאמר לו שוב עם המלך כי גוי אתה וכמוהו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה כלומר מארץ נכריה ואחרת כי לא היתה נכריה כי כבר נתגיירה כמו שאמרה עמך עמי אלהיך אלהי ועוד אפילו לדברי האומרים כי העטרה היתה עבודת גלולים וכי חסר היה דוד מלבטלה יאמר לאחד מבני עמו מארץ הגוים שהיה מושל עליהם שיבטלנה ואם לא ירצה יכריתנו כי עובד גילולים מבטל עבודת גילולים אפילו על כרחו אם כן למה הוצרכו לומר כי אתי היה גוי ואיך עמד עם דוד כמה שנים ולא נתגייר זהו דבר תימה וי"ת עטרת מלכם כפשוטו כלילא דמלכיהון:

פסוק לא

וישם במגרה. ת"י ומסר יתהון במסרין מענין אם יתגדל המשור על מניפו וכן כתב בדברי הימים וישם במגרה ופי' וישם שם משפטים במגרה:

ובחריצי הברזל. צוה שישפטו אותם בהם והמגרה הוא המשור:

ובחריצי הברזל. כמו מורג חרוץ:

ומגזרות הברזל. הם הגרזנים שבוקעין בהם העצים:

והעביר אותם במלבן. ר"ל שרפם במקום ששורפים שם הלבנים וכתוב במלכן בכ"ף ר"ל במקום המולך באש שהיו מעבירין בני עמון בניהם למולך כי מלכום שקוץ בני עמון והוא המולך ומלכם ומלכן אחד כי המ"ם והנו"ן יבואו זה במקום זה כמו כמהן כמהם

מוף ונוף וי"ת והעביר אותם במלבן וגרר יתהון בשוקיא רוצה לומר שגררם בחוצות שהם מחופין בלבנים:
לכל ערי בני עמון. לכל אנשי ערי בני עמון כלומ' לכל הערים שלכד מבני עמון כן עשה לאנשיהם זה המשפט:

פרק יג

פסוק א

אחות יפה ושמה תמר. תמר בת יפת תואר היתה כמו שאמרו רבותינו ז"ל והראיה כי לא ימנעני ממך והיתה אחות אבשלום מאמו כי מעכה אמו של אבשלום לקחה דוד במלחמה ושכב עמה קודם שנתגיירה כי התורה התירה זה כנגד יצר הרע כמו שכתוב וראית בשביה אשת יפת תואר וגו' ואינה מותרת לו קודם שנתגיירה אלא ביאה ראשונה בלבד ואחר כך אם תרצה להתגייר יקחנה לאשה ומעכה נתעברה מדוד בביאה ראשונה בעודה נכרית לפיכך היתה מותרת תמר לאמנון אף על פי שהיתה בת דוד כיון שבגיותה נתעברה מעכה ממנה ונתגיירה מעכה אחר כן ונשאה דוד לאשה וילדה לו אבשלום ומה שאמר אמנון תבא נא תמר אחותי לפי שהיתה בת דוד קראה אחותי:

פסוק ב

להתחלות. עד שהיה נראה חולה מרוב חשקו בה:
כי בתולה היא. לפיכך חשק בה חשק יותר חזק וי"מ כי הוא טעם למלת ויפלא בעיני אמנון אע"פ שהוא עשה באחרונה כלומר נפלא בעיניו הדבר היאך יוכל לשכב עמה כי לא היתה יוצאה מביתה כי היא בתולה ודרך הבתולות בישראל להיות צנועות בבית ולא תצאנה החוצה ויונדב היה חכם ובעל תחבולות ויעץ אמנון תחבולה שתבא לפניו ואמרו ויונדב איש חכם מאד חכם להרע ולרשעה:

פסוק ד

דל. חלוש וכחוש ורע פנים ומה שאמר בבקר בבקר כי בלילה היתה מחשבתו עליה והיה ער בעבורה ובבקר היה לו פנים רעים:

פסוק ה

והתחל. הראה עצמך חולה:
ותברני. ותאכילני:
הבריה. המאכל:

פסוק ו
ותלבב לעיני שתי לביבות. תרגומו ותחלוט לעיני תרתין חליטתא והחלוט ידוע בדברי רבותינו ז"ל שחולטין הבצק במים רותחין מאד:

פסוק ח
ותקח את הבצק ותלש. אמר הבצק על שם סופו כי הקמח אחר שנלוש יקרא בצק וכן וטחני קמח וכן אפיתי על גחליו לחם:

פסוק ט
ותקח את המשרת ותצק לפניו. המשרת היא המחבת וכן תרגום מחבת משריתא והמשרת היא שבשלה בה הלביבות ולקחה המשרת ויצקה לפניו בקערה ובדברי רז"ל שעשתה לו מיני טגן והוא שמטגנים הבצק במחבת עם השמן:

פסוק טו
וישנאה אמנון. זאת השנאה היתה סבה מאת השם כדי להגדיל החרפה בשלחו אותה מביתו ויהיה אבשלום יותר שונא אותו עד מות עד שחשב להרגו וזה המעשה היה עונש דוד על מעשה בת שבע ואוריה שבעונש ההוא נעשית בביתו זמה הבאה לידי חרב לקיים מה שאמר לו הנביא לא תסור חרב מביתך וכן בדבר אבשלום זמה וחרב הכל מדה כנגד מדה, ובדרש מה היה השנאה הזאת נימה קשרה לו בשעת בעילה ועשאתו כרות שפכה:

פסוק טז
אל אודות. אל יהיה זה הדבר לשלחני כי גדולה הרעה הזאת וחרפה ובזיון יותר מהאחרת שעשית עמי כי אותה בסתר וזאת בגלוי וי"ת אל על:

פסוק יח
מעילים. ת"י כרדוטין והמעיל הזה עשוי כתכונת הכתונת כי כן אמר ועליה כתונת פסים לא כמו המעיל הכתוב בתורה והיה זה המלבוש ידוע ביניהם ויונתן שתרגם כרדוטין כך תרגום אפוד בד כרדוט דבוץ:

פסוק יט
הלוך וזעקה. עבר במקום בינוני כלומר הולכת וזועקת שכך תרגם יונתן ואזלת מיזל וצוחת, ואמרו רבו' ז"ל בקבלה בידם כי על אותו מעשה באותה שעה גזרו על ייחוד הפנויה שאמרו בנות מלכים כך בנות הדיוטות על אחת כמה וכמה בצנועות כך בפרוצות על אחת כמה וכמה עמדו בית דינו של דוד וגזרו ואסרו להתיחד עם הפנויה:

פסוק כ
האמינון. דרך בזיון:

ושוממה. הוי"ו ללא תוספת דבר כוי"ו וישא אברהם את עיניו ואדוני אבי ז"ל פירש אלה והדומים להם עם חסרון עניין הדומה ופי' ושוממה עצבה ושוממה:

פסוק כג

גוזזים. מנהגם היה לעשות משתה ביום שהיו גוזזים צאנם וכן בענין נבל:

עם אפרים. סמוך לארץ אפרים וכן וישב יצחק עם באר לחי ראי:

פסוק כה

ולא נכבד עליך. שלא נהיה כלנו עמך כבדות לרוב ההוצאה:

פסוק כו

ולא. דרך בקשה כמו ולא יתן לעבדיך:

פסוק כז

ויפרץ. כמו הפוך ויפצר:

פסוק כח

הלא. המלה הזאת באה פעמים לענין זירוז וחזוק וכן הלא שלחתיך הלא כי משחך:

פסוק לב

שומה. פעולה כלומר הריגת אמנון היתה שומה בפי אבשלום תמיד כי תמיד היה מספר ברעתו מיום ענותו את תמר אחותו וי"ת ארי בלבא דאבשלום הות כמנא וכן תרגום אשר שם לו בדרך דיכמן ליה:

פסוק לד

מדרך אחריו. זה העם היו בני המלך ושאר העם שנסו באו לירושלם והצופה רואה אותם באים מדרך שאחרי ההר מצד ההר ואמר הכנוי טרם הידיעה כמו ותראהו את הילד וזולתו:

פסוק לה

ויאמר יונדב. הצופה אמר לו כי עם בא והוא אמר למלך כי בני המלך באו:

פסוק לז

אל תלמי. שהיה אבי אמו:

ויתאבל דוד. היה מתאבל על אמנון בנו כל הימים שזוכר אחר כן והם שלש שנים שהיה אבשלום בגשור:

פסוק לט

ותכל דוד. פירושו כתרגומו וחמידת נפשא דדוד מלכא למיפק על אבשלום ר"ל אותה נפשו לצאת בעבור אבשלום מרוב תאותו לו על דרך נפשי יצאה בדברו והחכם רבי אברהם ב"ע פירש ותכל אשת דוד והוא פועל יוצא כלו' אשתו אם אבשלום בקשה דוד מאד עד שהתאוה דוד אל אבשלום התאוה שיצא אחריו אחד מנעריו בעבורו וזהו שאמר לצאת אל אבשלום:

פרק יד

פסוק א

וידע יואב. הכיר מתוך דבריו ויירא מאמור לו בפירוש ושלח לו הדבר על ידי סבה וגלגול דברים:

פסוק ב

וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו ז"ל מאי שנא תקועה אמר רבי יונתן מתוך שרגילין בשמן חכמה מצוי' בהם והיתה העיר ההיא רבת זיתי שמן וכן אמרו תקוע אלפא לשמן ר"ל העיר המשובחת בשמן בארץ ישראל היתה תקועה לפיכך קורא אותה אלפא לשמן כמו שהאל"ף ראש לאותיות והיתה העיר בחלקו של אשר דכתיב ביה וטובל בשמן רגלו שמושך שמן כמעין:

פסוק ג

וישם יואב את הדברים בפיה. אמרו אם הוא סדר את המשל בפיה מה היה צריך לאשה חכמה לפי שתדע להשיב בחכמה למה שאמר לה המלך כי יואב לא היה יודע מענה המלך שישים בפיה כל הדברים אלא כלל הדברים סדר לה ויש לפרש גם כן כי הוא ספר לה המעשה והיא תקנה המשל:

פסוק ד

ותאמר האשה התקועית אל המלך. ת"י ואתת איתתא לפי שאחר כן אמר ותאמר הושיעה המלך ולא אמר ותבא אל המלך לפי' תרגם ותאמר הראשון ואתת ואדוני אבי ז"ל פירשו כן כי ותאמר הראשון ליושבי השער אמרה אל המלך אני רוצה להכנס והם אמרו לה לא ישמע לך המלך כי רבים עומדים עליו וזהו שאמר כי יראוני העם כלומר הפחידוני כי אמרו שלא תשמע דברי וכשנכנסה אמרה הושיעה המלך כדרך הצועקים:

פסוק ה

אבל אשה אלמנה אני. כתרגומו בקושטא:

וימת אישי. אחר שאמרה אלמנה אני ידוע הוא שמת אישה למה אמרה וימת אישי אלא כך אמרה אני אשה אלמנה זה ימים אבל עתה אחשוב שמת אישי היום אם יהרגו בני הנשאר לי:

פסוק ו

ויכו האחד את האחד. הכנוי טרם ההודעה וכן וישנו את טעמו וזהמתו חיתו להם והדומים להם:

פסוק ז

גם את היורש. כמו שמת היורש האחד זהו רבוי גם:

לבלתי שום לאישי שם ושארית. בני המשפחה מתכוונין שלא ישאר לאישי שם ולהשמיד את היורש כדי שיהיו הם יורשי' נכסי בעלי כי אין עליהם דין ומשפט להמיתו אף על פי שהרג את אחיו כי לא היו שם עדים כמו שאמר הכתוב ואין מציל ביניהם ואין דין בני מסור להם אלא לשמים ולא לב"ד וא"ת הם גואלי הדם וחם לבבם ולא ילכו אחר הדין כי הבורא ית' חשש על ההורג בשוגג שאין דינו מסור לבני אדם אעפ"כ אמר פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו אבל אלו אין לבבם חם על זה אבל כונתם להרוג את היורש כדי שירשו הם הנחלה ואני אשאר בלא בן:

וכבו את גחלתי. המאירה לי אחרי מות אישי ובני האחד:

פסוק ח

אצוה עליך. אצוה בני המשפחה עליך שלא יגעו בבנך:

פסוק ט

עלי אדוני המלך העון. בהפוך רצתה לומר אלא שכנתה לכבוד המלך כלומר עליך יהיה העון אם נבטח אני ובני עליך ולא ישמר מהם ויהרגוהו בני המשפחה:

פסוק י

המדבר אליך. מבני המשפחה תביאי אותו אלי ואני אצוה לו ולא יוסיף עוד לגעת בך ואמר והבאתו והיה לו לומר מדרך הדקדוק והבאתיו בחירק התי"ו כי לנקבה הוא מדבר אבל אמר והבאתו כנגד אחד מנעריו העומדים שם כי האשה לא היתה יכולה להביאו אם לא עם אחד מנערי המלך:

פסוק יא

יזכר נא המלך. רצתה לומר שיוציא שבועה מפיו שלא יומת בנה ולמה מהרבת גואל כלומר שהיו רבים גואלים הדם ואם יצוה המלך לאחד יבא האחר ויהרגנו אבל אם ישבע

המלך שלא יומת ישמעו הגואלים השבועה וייראו שלא יגעו בו וי"ת ידכר כען מלכא מה דכתיב בספר אורייתא דה' אלהך בדיל לאסגאה אורחא קדם גאיל דמא לחבלא: **משערת בנך ארצה**. כתרגומו מסער ריש בריך:

פסוק יב

תדבר נא. אחרי אשר נתן לה מה ששאלה ממנו רצתה לגלות לו קצת הדברים ברמיזה כדי שיבין כי על דבר אבשלום באה:

פסוק יג

ולמה חשבתה. כי לא יאמינו שאתה נשבעת שלא ימות בני אבל יאמרו אם דבר המלך הדבר הזה באשם ובשוגג דבר אותו שהרי הוא אינו משיב אבשלום שהוא ברח מפני שהרג אמנון אחיו ואיך נשבע הוא שזה שהרג אחיו לא יומת ולא יודח:

פסוק יד

כי מות נמות. כלנו סופנו למות וכמו המים הנגרים ארצה אשר לא יאספו אחרי השפכם במקום מדרון שנגרים כן נפשות בני אדם לא יאספו עוד אל הגוף מדרך הטבע אלא במעשה נס בתחיית המתים:

ולא ישא אלהים נפש. שלא יוציאנה מן הגוף כלומר לא ישא פני כל איש כי כלנו נמות ואין על האדם להרבות שפיכות דם אלא למעטו כמו שיוכל ואם יהרוג אדם חבירו לא צוה המקום להרגו אם לא הרגו במזיד בעדים ובהתראה כדי למעט שפיכות הדם ואם הרגו שוגג צוה שיגלה עד זמן ידוע ולא יהרגו אותו אפילו הרגו מזיד אם אין שם עדים והתראה וז"ש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח אלהים חשב מחשבות ושם משפטים לבלתי ידח ההורג ויש לפרש וחשב מחשבות על המלך כלומר אחר שכן הוא שכלנו סופנו למות יחשוב המלך מחשבות שלא ידח ממנו נדח ואם מת אחד לא יומתו שנים וי"ת אלהים דיינא ותרגם הפסוק כן הרי מיתא דמאית וכמיא דמתאשדין וגו':

פסוק טו

כי יראוני העם. כבר פירשנו בו פירוש אחד בתחילת הפרשה כי על נערי המלך השוערים אמרה והפירוש הנכון בעיני כי על כל בני עירה אמרה כי הפחידוני העם שלא תועיל צעקתי לפני המלך בדבר הזה:

פסוק יז

למנוחה. שיניחני מדאגתי ומעצבי:

לשמוע הטוב והרע. כלומר שתשפט האמת לפי מה שתשמע:

פסוק יט
אם אש להמין ולהשמיל. אש חסר יו"ד והוא כמשמעו וי"ת אם אית כמו היש וכן האש בבית רשע שהוא חסר תרגם האית ופי' הפסוק לדעת יונתן אם יש לנטות ימין ושמאל מכל אשר דברת אלא כן הוא כמו שאתה אומר כי עבדך יואב צוני ואם נפרש איש כמשמעו יהי פירושו כן אם איש אחר צוני להימין ולהשמאיל מכל הדברים האלה אלא כאשר דבר אדוני המלך כן הוא כי עבדך יואב הוא היה שצוני ויהיה פי' אשר כמו כאשר וכן תאכל מצות אשר צויתיך כאשר צויתיך ויהיה מכל אשר דבר נסתר עמו ופירושו מכל מה אשר אמרתי וכמוהו רבים במקרא להיות מלה חסרה מן הענין בהיות הדבר מובן מן הענין הקודם כמו שכתבנו בספר מכלל:

פסוק כ
לדעת את כל אשר בארץ. בין בדבריך בין בדברים אחרים:

פסוק כא
הנה נא עשיתי. ששמעת לדברי האשה המדברת אלי במצותיך ונסחא מדוייקת מצאתי כתוב עשיתי וקרי עשית ופי' לאותה הנסחא אתה עשית את הדבר הזה לשלוח לי התקועית לסבב פני הדבר על אבשלום לך השיבו כדברך:

פסוק כב
אל פניו. כמו על פניו כמו אל ההרים לא אכל על ההרים:
עבדו. כתיב עבדך קרי והענין אחד הוא:

פסוק כה
וכאבשלום לא היה איש יפה. סמוך לסיפור המרד שמרד באביו ספר מה גרם לו זה כי היה יפה ובכל ישראל לא היה כמוהו ונתגאה ביופיו ובשערו ותשב כי אין ראוי למלוכה מבני דוד כמוהו ומרד אולי שמע כי בלב המלך להמליך שלמה אחריו ומרד על אביו בחייו וגנב לב ישראל:

פסוק כו
ובגלחו. אמרו רז"ל כי אבשלום נזיר עולם היה כן היתה קבלה בידם כי מן הפסוקים לא ראו זה כי אפשר כי הוא היה מגדל שערו ליופי שערו להתגאות בו ולהתנאות ומשנה לשנה כשהיה כבד עליו שלא יוכל לסבלו היה מגלחו אבל הם ז"ל קבלו כי בנזירות היה מגדל אותו ולמדו מזה כי מי שנדר בנזיר עולם כל ימי חייו כשהכביד שערו מיקל בתער משנים עשר חדש לשנים עשר חדש שנאמר ויהי מקץ ימים לימים זהו משנה לשנה כי ימים הוא שנה כמו ימים תהיה גאולתו:

באבן המלך. כתרגום במתקלא דמלכא כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן שהוא משקל:

פסוק ל

אל ידי. סמוך למקום שדותי וכן תירגם יונתן דסמיכא לדילי:
לכו והציתוה. הכתוב הוא על דרך נחי הפ"א למדבר בעדו ר"ל שהוא עצמו ילך עמהם והקרי הוא על דרך חסרי הפ"א והוא צווי לרבים ושניהם ענין אחד אלא שהקרי יותר קרוב:

פסוק לב

ואם יש בי עון. כי לא לחנם הרגתי אמנון כי הוא ענה את תמר אחותי ובזה אותה בתכלית הבזיון:

פרק טו

פסוק ב

והשכים. כן היה מנהגו בכל בקר ובקר:
על יד דרך השער. על מקום שהיה בדרך השער וי"ת על כיבש אורח תרעא ר"ל מסילת הדרך:

פסוק ד

ועלי יבא. כמו ואלי ורבים על במקום אל:
והצדקתיו. כתרגומו ואדינניה בקושטא:

פסוק ה

בקרב איש. הבי"ת מעמדת בגעיא והרי"ש חטופה:
והחזיק לו. כמו בו וכן לפניכם לחרב כמו בחרב:

פסוק ז

ויהי מקץ ארבעים שנה. אמרו רז"ל ארבעים שנה מזמן ששאלו להם מלך ואמרו אותה שנה ששאלו להם מלך עשירית של שמואל היתה ושאול מלך עם שמואל שנה אחת ושתים שמלך שאול בעצמו הרי שלש ול"ז של דוד הרי ארבעים כי בשלשים ושבע של דוד מרד אבשלום ואמר זמן זה במרד אבשלום כלומר כי לקץ ארבעים שנה ששאלו להם ישראל מלך יצא מרד במלכותם ונהרגו כמה מישראל:
ואשלם את נדרי. אמר שיקריב קרבן נדרו בחברון אשר נדר בגשור כי שעת היתר הבמות היה והיה אדם מקריב בכל מקום שירצה אע"פ שאהל מועד היה בגבעון ומן הנראה מה שהלך לחברון להקריב לפי שהיה דעתו למרות ולמלוך בחר המקום שהוקם בו אביו

למלך, ובדברי רבותינו ז"ל לא הלך אלא להביא כבשים מחברון להקריב שם כי שם היו הכבשים הטובים והקשו על האומר זה ואמרו בחברון מחברון מבעי ליה:

פסוק ח

אם ישיב ישיבני. ישיב כתיב וקרי ישוב ישיב לשון תשובה והקרי ישוב לשון ישיבה והוא מקור ר"ל אם ישיבני ירושלם שאשב בה:

פסוק י

כשמעכם. בכ"ף:

פסוק יא

קרואים והולכים לתומם. קראם שילכו עמו לחברון שילך שם להקריב קרבן והם לא ידעו דבר המרד שהיה בלבו זהו לתומם כמו משך הקשת לתומו שלא היה יודע כי מלך ישראל הוא, ובדרש כי אמר לאביו שיכתוב לו בכתב מצותו לשני האנשים שיבחר שילכו עמו והיה מראה הכתב ההוא לשני אנשים ואחר כך לשני אנשים אחרים ולא היו יודעים אלו באלו כן עשה עד שהיו עמו מאתים איש הה"ד קרואים והולכים לתומם קרואים מדוד והולכים לתומם מאבשלום:

פסוק יב

מעירו מגלה בזבחו את הזבחים. בחברון שלח לאחיתופל שיצא מעירו מגילה או פירושו וישלח אבשלום ויקח את אחיתופל מעירו מגילה ויבא אליו וקשר עמו:

פסוק יד

קומו ונברחה. כי אם לא נהיה בעיר לא יבא אל העיר ואם יבא אל העיר וימצא אותנו בעיר לא תהיה לנו פליטה ממנו ויכה את העיר זהו שאמר פן ימהר קודם שיעשה דבר אחר ובא אל העיר שיחשוב שימצאני הנה לפיכך נמהר אנחנו לברוח, ובדרש שלא ידון אותנו כעיר הנדחת ועוד אמרו נטל בעל הכוס להדיח את הכוס אינו זז עד שימרקנו כלומר כיון שהתחיל הפורענות לבא ירא אני שלא נכלה ממנו:

פסוק יז

ברגליו. עמו וכן וכל העם אשר ברגליך וכן תירגם יונתן עמיה:

בית המרחק. כתרגומו באתר דרחיק כלומר מקום שהיה רחוק מירושלם, ובדרש מלמד שנדוהו הה"ד ישובו לי יראיך מלמד שפרשו ממנו:

פסוק יח

על ידו. כמו לפניו כמו שאמר על פני המלך:

וכל הכרתי וכל הפלתי. ת"י וכל קשתיא וכל קלעיא ואפשר שהיו משפחות ידועות בישראל ורבו' ז"ל פי' אלו אורים ותומים ומלת כל קשה לפירושם:
וכל הגתים. אמרו כי גוים היו וכן אתי הגתי גוי היה ולפי דעתי כי ישראלים היו שהיו מתגוררים בגת ובאו עתה לעזרת דוד וזהו שאמר אשר באו ברגלו מגת פי' בעבורו כמו ויברך ה' אותך לרגלי בעבורי וכבר פי' עוד למעלה בענין הגתי' בדבר עטרת מלכם ות"י ברגלו עמיה ר"ל עם אתי הגתי ואע"פ שלא נזכר ידוע כי אתי הגתי היה ראש לשש מאות איש אלה וכן אמר ויעבור אתי הגתי וכל אנשיו:

פסוק יט

שוב ושב עם המלך. פי' עם אבשלום המלך שרצו ישראל להמליכו:
כי נכרי אתה. לפי שהתגורר בגת ימים רבים ואולי נולד שם ועתה באת מקרוב כי נכרי אתה עדיין וגולה אתה איך אניעך עוד ופי' גולה מטלטל כי לשון גלות יש שהוא טלטול השבי והוא הרוב ויש שהוא טלטול בלא שבי אלא ממקום למקום כמו זה וכן ויגלום אל מנחת ומלת למקומך דבק עם שוב ושב שזכר כאילו אמר שוב למקומך ושב עם המלך ומקומו היה ירושלים כי שם בא לשבת כשבא מגת ובענין הזה ת"י אלא שלא הדביקו עם שוב אלא הוסיף בו ואמר ואף אם גלי את אזיל לך לאתרך:

פסוק כ

אניעך. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד אלא שזה מן הקל וזה מן הכבד:
ואני הולך על אשר אני הולך. על כמו אל כמו ותתפלל על ה' כלומר אני הולך אל המקום אשר אני הולך במקרה כי לא אדע אנה אלך כאדם בורח כתרגומו ואנא אזיל לאתר דלית אנא ידע לאן אנא אזיל:
את אחיך עמך. הם הגתים שש מאות איש שבאו עמו מגת:
חסד ואמת. אני מחזיק לך חסד ואמת על מה שעשית ואני מכיר כי לבך טוב עמי וי"ת ואתיב ית אחך עמך ועביד עמהון טיבו וקשוט:

פסוק כא

כי אם במקום. אם כתיב ולא קרי והענין אחד אם קרי או לא קרי והמלות האלה דכתיבין ולא קורין או דקורין ולא כתיבין וכן קרי וכתיב נראה כי בגלות הראשון אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מצאו מחלוקת בספרים הנמצאים והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הברור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אחד מבחוץ ואחד מבפנים:

פסוק כג

וכל הארץ בוכים. פי' וכל אנשי ארץ וכן וכל הארץ באו מצרימה:

על פני דרך את המדבר. כמו אל המדבר וכן והראה את הכהן כלומר עוברים אל המדבר על פני הדרך שהיה שם כלומר שלא עברו דרך הנחל, או פירושו וכל העם גם כן עוברים בנחל קדרון כמו שהיה המלך עובר וכלם מגמת פניהם אל המדבר כמו שאמר דוד אנכי מתמהמה בערבות המדבר ומדבר יקרא מרעה הבהמות בין קרוב לעיר בין רחוק לעיר לפיכך אמר ורעו כבשים כדברם העדר בתוך הדברו והוא מתרגם וינהג ודבר מקום שהרועה נוהג שם המקנה:

פסוק כד

ויציקו. כמו ויעמידו וכן ויציקום לפני ה':

ויעל אביתר. לפי פשט הכתוב יראה כי פי' ויעל אביתר נסתלק לצד אחד עם הארון עד תום כל העם לעבור מן העיר ר"ל מירושלם אבל רבותי' ז"ל קבלו כי באותו היום נסתלק אביתר מכהונה גדול' והכניסו צדוק תחתיו שנאמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ולמה נסתלק באותו היום כי שאל באורים ותומים ולא נענה וצדוק שאל ונענה כמו שפירש בספר יהושע כי השואל באורים ותומים הכהן הנשאל רוח הקדש שורה עליו ובה היה מכוין ומשיב השאלה עם מה שהיה נראה לו באורים ותומי' כמו שפי' בספר שופטים וכיון שראה דוד שנסתלקה רוח הקדש מאביתר ידע שהגיע זמן הקללה שקלל הקב"ה זרע עלי ואביתר היה מזרע עלי שהיה מבני איתמר וצדוק מזרע פנחס ונתקיימה בו ברכה שברכו הקב"ה כמו שכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם אבל לא נמשח צדוק לכהן גדול עדין אלא שנתמנה לכהן גדול עד יום מלוך שלמה שמשחוהו כמו שכתוב וימשחו שלמה לה' לנגיד ולצדוק לכהן כי הקללה היתה תלויה עד מלוך שלמה כמו שכתוב ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן כי הכתוב אומר והבטתה צר מעון והמעון הוא בית המקדש ובית המקדש לא נבנה עד מלוך שלמה:

פסוק כה

והראני אותו ואת נוהו. הבית שהיה שם הארון ופירו' אותו שישיבני לאהבתו ויחפוץ בי כי עתה בלקחו עונש עונו היה מרוחק ממנו כאדם שמעלים עיניו משונאו ואינו רואהו וי"ת ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשיה:

פסוק כו

הנני. כלומר אקבל גזירותיו באהבה:

פסוק כז

הרואה אתה. אם רואה אתה בעיניך כלומר בעצתך וי"ת חזויא את תוב לקרתא כלומר נביא אתה שראה ששרתה עליו רוח הקדש ונענה אותו היום באורי' ותומים ואמר לו טוב הוא שתשוב העיר והודיעני משם כל דבר:

פסוק כח

בעברות המדבר. כן כתיב וקרי בערבות ופי' הכתוב בעבר נחל קדרון ופי' הקרי כתרגומו במשרי מדברא ושניהם נכונים בענין אלא שהקרי יותר קרוב:

פסוק ל

במעלה הזיתים. כתרגום במסקנא דטור זיתיא ועלה שם להשתחוות לה' משם כי מהר הזיתים יראה אדם מקום בית המקדש ואעפ"י שלא היה שם אז בית גם מקום הבית בעצמו לא היה יודע עד שאמר גד הנביא לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה אעפ"כ גבול המקום היה יודע בקבלה כי בהר המוריה יבנה בית ה' אבל לא היו יודעים באיזה מקום עד שאמר גד לדוד וי"מ כי מהר הזיתים היה רואה האהל שהיה בו הארון:

פסוק לא

ודוד הגיד לאמר. חסר למ"ד השמוש ופי' ולדוד הגיד המגיד וכמוהו בחסרון למ"ד השמוש היו בן שאול כל אלה בני מכיר וכמוהו בחסרון המגיד ויגד ליעקב ויאמר ליוסף:

פסוק לב

עד הראש. ראש הזיתים וכן תרגומו עד ריש טוריא:

אשר ישתחוה שם. שהיה רצונו שישתחוה שם כמו שאמר עולה במעלה הזיתים ועשה כן לפי שהיה נפרד ממקום המקדש ולא היה יודע אם ישוב עוד כאדם הלוקח רשות מאוהבו בגלותו:

חושי הארכי. על שם מקומו נקרא כן והוא הנזכר בתחלת בני יוסף אל גבול הארכי עטרות:

קרוע כתנתו. כמו לבוש הבדים חגור אפוד בד וכולם יחסרו אות השמוש כי בלא חסרון היה משפט פ"א הפועל בשוא כדרך הסמוכים:

פסוק לג

והית עלי למשא. ביו"ד אחד לבדו והיא עי"ן הפועל ופי' למשא לטורח כי רבים אשר עתה עמי לצער ולדאגה שאני בהם ומן העיר תועילני בעצתך:

פסוק לד
עבדך אני המלך אהיה. מהיום ואילך אהיה עבדך כמו שהייתי עבד אביך מאז ועתה אני אהיה עבדך וי"ו ואני נוספת כוי"ו וישא אברהם את עיניו וזולתה וכן דרך הלשון בהרבה מקומות וכן דרך לשון הערב בפה:

פסוק לז
רעה דוד. תרגומו שושבינא דדוד כלומ' אוהבו וריעו שהיה עמו תמיד ובעל עצתו וכן אמר בדברי הימים בספור שרי דוד וחושי הארכי ריע המלך:
יבא ירושלם. כשבא חושי הארכי באותה שעה היה אבשלום נכנס לירושלם:

פרק טז

פסוק א
מאתים לחם. כן תירגם יונתן הפסוק מאתן גריצן דלחם ומאה אתכלין דענבין יבשין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר ופי' ומאה מנן דבילתא מאה ליטרין של תאנים יבשים ונקרא דבלת שמכבשין הרבה מן התאנים יחד ועושין מהם כמו ככר לחם ונקרא דבלת תאנים:

פסוק ב
לבית המלך לרכוב. לנשי המלך כי לא הניח אחת מנשיו אלא עשר פלגשים לשמור הבית ולא לקחו בצאתם מרכב' לנשים כי בחפזון יצאו כמו שאמ' קומו ונברחה ואמר מהרו ללכת:
ולהלחם והקיץ. כן כתיב בלמ"ד ואינה נקרא' וכבר כתבנו דעתינו במלות האלה ובדומיהן והלמ"ד הכתובה אין לה טעם בשמוש והיא כלמ"ד הרגו לאבנר והשלישי לאבשלום לאמות חמש והדומים להם, ואמר והקיץ ובכללו הצמוקים כי הפירות היבשים כלם פירות קיץ הם:

פסוק ה
בחורים. עיר מבני בנימין ונקראה בדברי הימים עלמת וכן תירגם יונתן עלמת ועלמת ובחורים אחד הוא:

פסוק ו
ויסקל באבנים. השליך אבנים כמו פועל הקל וסקלתו באבנים ואינו הפך הקל כמו שכתב רבי יונה כי פי' סקלו מאבן סקלו המסילה באבני' שתשליכו שם מפני הטיט

והטיט הוא מכשול הדרכים וזה שאמר הרימו מכשול מדרך עמי ומ"ם מאבן במקום בי"ת כמו מסיני בא או תהיה המ"ם כמשמעה ויהיה פי' סקלו המסלה מאבנים גדולות:
מימינו ומשמאלו. כל העם והגבורים שהיו מימין דוד ומשמאלו היה מסקל באבנים:

פסוק ז

איש הדמים. ת"י גבר דחייב קטול וי"ל שחשדו בדמי איש בשת ובדמי אבנר וז"ש לו השיב עליך ה' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו כלומר הרגת ביתו ומלכת תחתיו וי"ת כל דמי בית שאול כל חובי בית שאול:

פסוק י

כי יקלל. כן כתיב וקרי כה ושניהם קרובים בענין:
וכי ה'. כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו:
ה' אמר לו. כאילו אמר לו קלל את דוד כי הוא רצה בטלטולי זה או פירושו הוא העיר את רוחו לבזות אותי לעונש עוני:

פסוק יב

אולי יראה ה' בעיניי. כמו בעניני שאני בו וכן בדברי רז"ל מעין כל ברכה וברכה כמו מענין וי"ת דמעת עיני והכתיב הוא בעוני כלומר בענייי:
תחת קללתי. כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד כי הכנוי דבק עם הפעל ועם הפעול וכן בבית תפילתי שמעתי את תפלתך:

פסוק יג

באבנים לעומתו. כי לא היו משיגים אותו האבנים והעפר כי רחוק היה ממנו אלא לעומתו היה מסקל:
ועפר בעפר. הכפל לחזק הענין כי די היה לו אם אמר ועפר לבדו או השליך עפר וכמוהו מקרקר קיר ותשרש שרשיה:

פסוק יד

וינפש שם. בבחורים כמו שאמר למעלה ובא המלך דוד עד בחורים:

פסוק יח

לא אהיה. כתיב באלף וקרי בוי"ו ופי' הכתוב דרך תמיה והקרי כמשמעו:

פסוק יט

והשנית. והטענ' השנית למה באתי אליך:
למי אני אעבוד. כלומר משני פנים היה הדין עלי לבא אליך:

פסוק כ
הבו לכם. לשון תפארת או פי' אתה והחכמים אשר אתך:

פסוק כב
ויטו לאבשלום האהל. הטו לו אהלים על הגג שיבואו שם הפלגשים וישכב אבשלום עמהן תוך האהלים וזהו לפני כל ישראל כי כלם ראו שנכנס עמהן בסתר תוך האהלים ותרגומו ונגדו לאבשלום קינופין על איגרא ובדברי רבותינו ז"ל פי' קנופין שמעמידין ארבע עמודי עצים ונוטלי' עליה' וסביבותיהם יריעות והוא אהל נטוי:

פסוק כג
כאשר ישאל איש בדבר האלהים. איש קרי ולא כתיב והכתיב ר"ל על דוד כן היתה עצתו נכונה ומתאמתת לדוד כמו אם היה דוד שואל בדבר האלהים כי אחיתופל יועץ היה לדוד כמו שאומר בדברי הימים ואחיתופל יועץ למלך וקרי איש כלומר לכל אדם המתיעץ בו ומה שאמר לדוד כי לא היה לו יועץ תמיד ומה שאמר גם לדוד גם לאבשלום האחד לרבות על חבירו כמו גם צאנכם גם בקרכם קחו כי עתה שב להיות יועץ אבשלום כמו שהיה יועץ דוד, ובדרש איש קרי ולא כתיב לא היה איש אלא מלאך:
גם לאבשלום. ואע"פ שזה היתה עצתו תחילה לאבשלום דבר הפלגשים עצה נכונה היתה ואף על פי שהיתה לרעה כי בדבר ההוא חזקו ידי כל אשר אתו וידעו כי לא יעשה עוד אביו שלום עמו וגם העצה הזאת האחרת היתה נכונה ואילו נעשתה היה נהרג דוד כדבריו אלא שהקב"ה צוה להפר העצה:

פרק יז

פסוק א
שנים עשר אלף. אלף מכל שבט ושבט:

פסוק ג
כשוב הכל. כשוב כל דבר שירצה אדם להשיב אליו כן נקל לי להשיב אליך כל העם וי"ת כד יתובון כלהון:
האיש אשר אתה מבקש. אחר אשר אהרג האיש אשר אתה מבקש רעתו והוא דוד כמו שאמר והכיתי את המלך לבדו וכן תירגם יונתן בתר דיתקטל גברא דאת בעי ואמרו כי השנאה הגדולה הזאת שהיה שונא אחיתופל את דוד שיעץ הריגתו ובזהו בדבריו שאמר אחרי דוד ולא אמר אחרי המלך דוד מפני המעשה שעשה בבת שבע ואמרו כי

בת שבע היתה בת בנו של אחיתופל דכתיב הלא זאת בת שבע בת אליעם וכתי' אליעם בן אחיתופל הגילוני:

פסוק ז

בפעם הזאת. אע"פ שכל עצותיו נכונות בפעם הזה חטא בעצמו:

פסוק ח

כדוב שכול. שהוא מר נפש כשהרגו לו גורותיו והוא נלחם עם אדם אשר ימצא בחזקה ובמרירות לב:

ולא ילין את העם. כי הוא איש יודע מלחמה ויירא הוא שמא תבא עליו פתאום:

ולא ילין את העם. כמו עם העם אלא יחבא באחת הפחתי' ולא ידע אדם מקומו אם כן מה שאמר אחיתופל והכיתי את המלך לבדו זה לא יהיה אם כן עצתו בטלה:

פסוק ט

באחת הפחתים. זכר פחת בלשון נקבה שאמר באחת ובמקום אחר זכר פחת בלשון זכר אל הפחת הגדול והפחת הוא חפיר' ותרגומו בחד מן קומציא כמו חופר גומץ:

או באחת המקומות. שיוכל להחבא שם:

ושמע השומע. כי המלחמה הנעשת בלילה לא יבחין אדם בין מערכה זו למערכה אחרת אשר כנגדה והראשונים מאלו שנים עשר אלף שיפלו על ידי חיל דוד וחיל דוד נשמרים ועומדים על עמדם וילחמו כנגד הנופלים עליהם ותהיה הצעקה ביניהם וישמע השומע מאלו שנים עשר אלף מהאחרונים שבהם כשישמעו הצעקה וידעו כי חיל דוד הם גבורים ומרי נפש ונלחמי' בחזקה ויאמר השומע היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום והם הם המנוצחים כי לא יבחנו בלילה:

פסוק י

והוא גם בן חיל. פי' והוא אחיתופל שהוא בן חיל שאמר אבחרה נא שנים עשר אלף אע"פ שהוא בן חיל ולבו כלב האריה שבחו כדי שלא יראה כי כדי לגנותו הוא מדבר כלומר אפילו אחיתופל שלבו כלב האריה המס ימס לקול השמוע' שישמע ויחשוב כי אנשיו הם המנוצחים וימס לבבו אלא יעצתי שתהיה המלחמה ביום ובידיעת כל ישראל שיאספו מדן ועד באר שבע ובגלוי תהיה המלחמה:

פסוק יא

ופניך הולכים בקרב. אתה תהיה במלחמה לא כמו שאמר אחיתופל שילך הוא עם י"ב אלף איש ותשב אתה בירושלם והוא ישיב לך כל ישראל לא טובה עצתו כי טוב שתלך אתה במלחמה כי יתחזקו ישראל להלחם כשתהיה אתה במלחמה ופירוש ופניך הולכים

בקרב שתלך אתה בעצמך ולא תשלח אחר במקומך וכן אם אין פניך הולכים ואמרו כנוי ההליכה בפנים כי בהם השמירה וההשגחה כאשר ילך האדם וי"ת ואת תהי אזיל בריש כולנא:

פסוק יב

באחת המקומות. כתיב באחת בתי"ו וקרי באחד בד"לת:

כאשר יפול הטל. שמכסה כל פני האדמה כן נחנה עליו:

ולא נותר בו. כמו ולא יותר עבר במקום עתיד ורבים כמוהו:

פסוק יג

והשיאו. דרך גוזמא אמר כל כך יהיו ישראל רבים שאפילו ירימו חבלים אל העיר למשכה ולסחבה עד הנחל יוכלו לעשות עד אשר לא ישאר בעיר אפילו אבן אחת מה שאמר אותו וזכר עיר שהיא לשון נקבה אותו אמר על מגדל שיהיה בתוך העיר כלו' אפילו יהיה מגדל עוז בתוך העיר שיאסוף אליה הכל יסחבו העיר והמגדל ויונתן תרגם והשיאו ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משריין וגו' כבעמוד תרגם חבלים משריין כמו חבל נביאים או דעתו על חבלי האהלים אשר במחנה:

פסוק טז

שלחו. לפניכם יהונתן ואחימעץ שהיו חוץ לעיר:

והגידו. על ידיהם הגידו לדוד:

תעבור. את הירדן:

פן יבולע למלך. פן ישחת כמו אם יבלענו ממקומו כי ירא אני שמא יעשו עצת אחיתופל אע"פ שאמרו כי טובה עצתי מעצתו אולי תתהפך דעת' עדיין לעצת אחיתופל לכן לא תלין הלילה בערבו' המדבר שנודעת שם אלא עבור הלילה הירדן וי"ת פן יבולע דילמא יתהני למלכ' ולא ידעתי דעתו:

פסוק יז

בעין רוגל. תרגם יונתן בעין קצרא וקצר' הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף הבגדי' ברגליו:

והלכה השפחה. שפחה של בית צדוק הלכה לעין רוגל למקום שהיה שם יהונתן ואחימעץ והגיד' להם שהם ילכו ויגידו לדוד הדברים שדבר חושי:

פסוק יט

על פני הבאר. כמו על פי הבאר וכן תרגם יונתן על פומ' דבירא והוא מן ג' דסבירין פי וקורין פני והענין אחד כי פי הבאר הוא פניו :

הריפות. החטים הכתושים יקראו הריפות וכן בתוך הריפות בעלי והוא מן עמודי שמים ירופפו ויונתן תרגם הריפות דקילן:

פסוק כ

מיכל המים. אין לו חבר ולפי ענינו פלג מים ויונתן תרגם עברו ירדנא:

פסוק כג

אל ביתו אל עירו. יש ספרי' ואל עירו ובספר מוג' אל עירו:

ויצו אל ביתו. כדרך אדם קרוב למיתה שמצוה לבני ביתו מה יהיה אחריו מדבר ביתו ונחלתו:

ויחנק. בחר להמית עצמו הוא ולא ימיתהו דוד כי ידע כי כיון שלא נעשתה עצתו כי אבשלום וכל אשר עמו יפלו ביד דוד:

פסוק כה

ועמשא בן איש. ר"ל בן איש גדול כמו וחזקת והיית לאיש כלומר לאיש טוב וירא אלהים וכן כולם אנשים גדולים:

יתרא הישראלי. ובדברי הימים יתרא הישמעאלי ישראל היה אלא שגר בארץ ישמעאל לפי' נקרא ישראלי וישמעאלי ישמעאלי על הגירו' וישראלי שלא יחשוב אדם כי הוא ישמעאלי ואדוני אבי ז"ל כתב כי כשהיה בארץ ישמעאלים קורין אותו ישראלי שם וכשהיה בא משם לא"י קורין אותו ישמעאלי ובדברי רבותינו ז"ל יש דרש למה קראו ישמעאלי לפי שחגר חרבו כישמעאל כשהיה שאול רוצה לפסול את דוד למלכות לפי שבא מרות המואביה עמד הוא וחגר את חרבו ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מאי טעמא על דבר אשר לא קדמו אתכם איש דרכו לקדם ואשה אין דרכה לקדם:

אשר בא אל אביגל בת נחש. הוא ישי אבי דוד ושני שמות היו לו ישי ונחש וכמוהו רבים, וטעם אשר בא ולא אמר איש אביגל אפשר שבא אליה קודם שישאנה וילדה לעמשא לפיכך אמר אשר בא ורז"ל דרשו כי לפיכך נקרא ישי נחש לפי שמת בלא עון בעטיו של נחש ר"ל בעצתו של נחש שיעץ לחוה לאכול מעץ הדעת ואז נקנסה מיתה על אדם וחוה ולא היה לישי עון אחר שמת בעבורו, ואדוני אבי ז"ל פי' כי קראו נחש לפי שיצאו ממנו צפעוני' שהרגו באומות העולם וכן כתיב כי משרש נחש יצא צפע כי משרש ישי שנקרא נחש יצא צפע והוא חזקיהו:

פסוק כז

ושובי בן נחש מרבת בני עמון. ישראל היה והיה גר ברבת בני עמון אחר שכבשה דוד והדרש שאומר כי הוא חנון בן נחש מלך בני עמון רחוק הוא שהחיה אותו דוד הלא בכל העם אשר ברבה ובכל ערי בני עמון עשה משפטים אף כי חנון המלך אשר הוביש את עבדיו ואפשר כי נתגייר והחייהו:

הגלעדי מרוגלים. מארץ הגלעד היה מכיר מעיר ששמה רוגלים:

פסוק כח

משכב וספות. כלי ששופכין ממנו לידים, משכב לשון שפיכה וכן ותעל שכבת הטל ונבלי שמים מי ישכיב וי"מ מטה ונקראת משכב לפי ששוכב אדם עליה וי"ת מכבין פי' סדינין ותרגום והרדידים וכבנתין וכן בדברי רז"ל תנתן כבנתי לבתי ופי' וספות כמו מזרקים וכן מן הדם אשר בסף וי"ת וקולין וכן ואת הספים דירמיה וי"ת קוליא ותרגום וכדה על שכמה וצולתא, וקלי הסמוך לקמח הוא קלי מן חטים והסמוך לעדשים הוא קלי ממיני קטניות דבר הלמד מענינו:

פסוק כט

ושפות בקר. ת"י וגובנין דחלב תורין נקראו הגבינות שפות לפי שנעשות על ידי עשוי מן ושפו עצמותיו:

רעב. אמרו רעבים היו העם במדבר וצריך לקדמם במזונות כי לא הוציאו עמם ספוקם מן ירושלם כי בחפזון יצאו וברחו:

ועיף. מן הדרך וכן אמר למעלה עיפים וינפש שם ורז"ל דרשו עיף מרציחה וצמא כי במדבר אע"פ שהוא בין היישוב שהוא מקום מרעה הבהמות לא ימצא שם מים ברוב:

פרק יח

פסוק ג

לא ישימו אלינו לב. אם ננוס לפניהם או אם ימותו חציינו במלחמה לא ישימו אלינו לב אלא אליך כלומר לא יחשב בעיניהם דבר אם ינצחו אותנו עד שיהרגוך כי כן דעתם כמו שיעץ אחיתופל והכיתי את המלך לבדו כי כל מחשבותם עליך אפי' יהיו עתה כמונו עשרת אלפים לא ישימו לב אם ינצחונו אלא לך לבדך ישימו לב כי אליך לבם:

ועתה טוב. הוא שתהיה בעיר ומן העיר תעזרנו בעצתך ובתפלתך ויש מפרשים אתה חשוב כנגד כולנו ואם היינו עשרת אלפים לפיכך צריך שנשמור אותך מלצאת למלחמה ותהיה לנו מעיר לעזר וי"ת כי עתה כמונו עשרת אלפים ארי כען את יכיל למסעד כותנא

עשרה אלפין ותרגם כי תהיה לנו ארי תצלי עלנא מן קרתא למסעד ר"ל יותר תעזרנו אתה בתפלתך בעיר ממה שיהיו עמנו כמונו עשרת אלפים עוד יותר תעזרנו אתה בתפלתך, וכתיב לעזיר ביו"ד וקרי לעזור בוי"ו והקרי מבואר והכתיב מבנין הפעיל להעזיר והוא יוצא לשלישי פי' שתעזיר אתה אותנו על ידי האל כלומר שתתפלל לאל שיעזרנו:

פסוק ד

אל יד השער. אל מקום הישיבה בשער העיר מחנים:
וכל העם יצאו. יצאו לפניו למאות ולאלפים:

פסוק ה

לאט לי לנער לאבשלום. אם תפגעו בו במלחמה לאט לו בעבורי ואל תהרגוהו שלא אראה ברעתו כי אע"פ שהרע לי אני אב לרחם ופי' לאט בנחת כלומר לא תבואו בכעס וברוגז להכותו כמו שהיה ראוי שמרו לו בעבורי:
את כל השרים. אע"פ שצוה את הראשים שהם יואב ואבישי ואתי כן צוה גם כן שרי האלפים ושרי המאות לפיכך שמעו כל העם:

פסוק ו

ביער אפרים. וכי מניין היה לבני אפרים יער מעבר לירדן פירשו רז"ל לפי שמעשר תקנות שתקן יהושע אחת מהן היא שיהיו מרעין בהמותיהם בחורשין כלומר שלא יהיו קפדין אם בהמות שבט זה ירעו ביער של שבט אחר ונחלת בני אפרים היתה בארץ כנען סמוכה לירדן כמו שכתוב בספר יהושע ונגד נחלתם היה מעבר לירדן יער והירדן מפסיק ביניהם והיו מעבירים בני אפרים בהמותיהן שם ומרעין אותן באותו יער לפיכך היה נקרא על שמם יער אפרים:

פסוק ז

עשרים אלף. העונש הזה על שמרדו בדוד שהיה מלך ע"פ ה' וכ"ש שהחזיקו יד בנו המורד בו:

פסוק ח

נפוצת. הכתוב נפצות לשון רבות והקרי נפוצת לשון יחידה והכתיב אומר על הגבורים והגדודים מזה ומזה שהיו נפוצים על פני כל היער והקרי אומר בכלל על המלחמה:
וירב היער. ת"י ואסגיאת חית חורשא לקטלא בעמא ויתכן לפרש היער עצמו שהיו נפוצים ונפצעים בעצי היער בברחם:

פסוק ט

ויקרא אבשלום. כתרגום ואיתערע:

שובך האלה. סוכת העץ מסתבכת ענף בענף נקראת שובך ונאחז בו ראש אבשלום שהיה לו שיער רב ואמרו רז"ל לפי שנתגאה בשערו נתלה בשערו:

פסוק יא

עשרה כסף. כתרגומו עסר סלעין דכסף:

פסוק יב

ולו אנכי שוקל על כפי. ולא כתיב כלומר לא הייתי לוקח אלף כסף בדבר הזה ואתה אמרת שהיית נותן לי עשרה כסף והקרי הוא ולו כלומר אפי' היית מוצא מי שיתן לי אלף כסף בדבר הזה ואשקלם על ידי בהכרעה לא אשלח ידי אל בן המלך:

שמרו מי בנער. מי יגע בנער כלומר שמרו שלא יגע אדם בו:

פסוק יג

או עשיתי בנפשו שקר. בנפשו כתיב פי' בנפשו של אבשלום אם הייתי הורג אותו שקר הייתי עושה בעצמו כי המלך צוה עליו והקרי הוא בנפשי כלומר אפילו לא יודע הדבר הייתי עושה שקר בעצמי כי אני יודע כי המלך צוה עליו ופירושו או תאמר שהייתי עושה זה שקר והייתי הורג אותו אי אפשר שלא יבא הדבר לידי ידיעה כי כל דבר לא יכחד מן המלך:

ואתה תתיצב מנגד. שלא תושיעני מיד המלך:

פסוק יד

לא כן אוחילה. לא טוב שאיחל אותך ואדבר אליך שתלך ותכהו אני אלך:

שלשה שבטים. ולהב בראשיהם כמו חניתות היו אלא שהדקי' נקראו שבטים וי"ת גססין ואמרו רז"ל לפי שגנב ג' לבבות לבב אביו ולבב בית דין ולב אנשי ישראל לפיכך נתנו בו ג' שבטים ולפי שבא על עשר פילגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לונביות עשר נערי יואב ולב בית דין שאמר על מאתים איש שהלכו עמו הלכו לתומם ואמרו כי מאתים ראשי סנהדרין היו:

עודנו חי בלב האלה. טעם בלב האלה דבק עם בלב אבשלום פירוש תקע השבטים בלבו עד שעברו גופו ונתקעו בלב האלה על דרך אכה בדוד ובקיר אכנו נא בחנית ובארץ ופירש בלב האלה באמצע האלה כמו עד לב השמים ופירוש עודנו חי אחר שתקע בלבו שלשה השבטים עדיין היה חי על כן הכוהו עוד נערי יואב עד שהמיתוהו:

פסוק טו

ויסובו. עמדו סביביו להכותו:

פסוק טז

מרדוף. המ"ם בחירק שלא כמנהג וכמוהו מרדוף אחרי דוד מעצבך ומרגזך:

פסוק יז

אל הפחת הגדול. חפירה גדולה שהיתה ביער:

מאד. אמר מאד לפי שהפחת היה גדול ומלאוהו באבנים על אבשלום ועוד מעל הארץ הציבו הגל הגדול:

לאהלו. חסר כתיב בלא יו"ד הרבים ויש בו דרש לפי שהיו נכלמי' מן המרד שעשו לא התחברו יחד אלא כל אחד נס לאהלו:

פסוק יח

ואבשלום לקח. פירוש לקח זאת העצה בעצמו להזכיר את שמו וכן ויקח קרח ואמרו כי בזה המקום נזכר אחר כך כי הוציאו עצמותיו מן הפחת הגדול וקברו אותו בזה המקום כי לכך נתכוון הוא שהציב שם מצבה בחייו:

ויצב לו בחיו. חסר יו"ד הרבים כמו לאהלו שזכרנו וכמוהו רבים ויש בו דרש כי חסרו חיי אבשלום עשר שנים על ששכב עם עשר פלגשי אביו לפיכך חסר יו"ד שהוא בחשבון עשרה:

כי אמר אין לי בן. ולמעלה כתיב ויולדו לאבשלום שלשה בנים ובת אחת היו לו אלא שמתו לפיכך עשה לו המצבה הזאת להיות לו לזכרון אחר מותו שהיו אומרים יד אבשלום ויד פירושו מקום וכמוהו רבים ובדברי רבותינו ז"ל יש מי שאמר שהיה לו בן אלא שלא היה הגון למלכות ומהם אמרו גמירי שכל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו והוא שרף תבואתו של יואב וי"ת לית לי בר קיים בדיל לאדכרא שמי:

פסוק כ

ובשרת ביום אחר. תשועה אחרת שתזדמן לישראל כי זאת התשועה לא תהיה שלימה בעיני המלך על אשר מת בנו:

כי על כן בן המלך מת. כן קרי ולא כתיב והקרי הוא יותר קרוב כאלו אמר כי על אשר בן המלך מת אין אתה ראוי לבשר ויש בו דרש כי ע"כ ועל יושר מת שמרד באביו:

פסוק כא

לכושי. מבני כוש היה ונתגייר או אפשר שהיה ישראל והוא שחור ככושי לפיכך היו קוראים אותו כושי:

פסוק כב
ולכה אין בשורה מוצאת. תרגם יונתן ולך לית בשורתא מתיהב כלומר למה אתה רוצה ללכת לא לך יהיה שכר מזאת הבשורה ומוצאת כמו וימציאו בני אהרן:

פסוק כג
ויהי מה. יהיה מה שיהיה על כל פנים ארוץ וכן ויעבר עלי מה יעבר עלי מה שיעבור איני חושש:

פסוק כד
בין שני השערים. שהיה לעיר חומה לפנים מחומה ושער לפנים משער ובין שני השערים היה מקום הישיבה כמו שנאמר למעלה אל יד השער:

פסוק כז
ואל בשורה טובה. כמו ובבשורה וכן אל הארון תתן את העדות כמו ובארון:

פסוק כח
סיגר. מסר את האנשים וסגרם בידך ואפשר כי בי"ת באדוני המלך עומד במקום שנים:

פסוק כט
לשלוח את עבד המלך יואב. לשלוח יואב את עבד המלך כלומר ראיתי ההמון הגדול וראיתי שהיה משתדל יואב לשלוח את עבד המלך והוא הכושי:
ואת עבדך. אמר על עצמו ומפני מהירות יואב לשלוח אותנו לא נתעכבנו לדעת מה:

פסוק ל
ויאמר המלך סוב התיצב כה. פה לצד אחד והתיצב כה ונשמע מה יאמר זה:

פרק יט

פסוק א
על עליית השער. בשער העיר היה עלייה על השער ועל גג אותה עלייה היה עומד הצופה כמו שאמר למעלה על גג השער:
בני בני. כן דרך הנוהים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה, ובדרש כי שמנה פעמים אמר בני בשבע' פעמים העלהו משבעה מדורי גיהנם ובשמיני הביאהו לגן עדן:

פסוק ג
נעצב. נפעל עבר כי הוא פתח:

פסוק ה
לאט. כתרגומו כריך כי כן דרך האבלים להתעטף:

פסוק ז
כי הגדת. כלומר בזה הדבר שאתה עושה כאילו אתה מגיד ואומר לכל כי אין לך שרים:
ישר. תואר כי הוא כולו קמוץ:

פסוק ח
כי אינך יוצא. כי אם אינך יוצא וכן וצמית והלכת ואם צמית ונתן ה' לכם לחם צר ואם נתן ותמאן לשלחו ואם תמאן:
ורעה לך זאת. פועל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו וכן ורעה עינך:

פסוק י
נדון. נשפטים זה עם זה ומתווכחים להשיב את המלך וכן תרגם יונתן מתווכחין:
מעל אבשלום. שלא יהיה עלינו וכנגדו להלחם עמו ותרגם יהונתן מלות אבשלום:

פסוק יג
אחי אתם. תכלית הדברים ששלח לצדוק ולאביתר שידברו הדברים האלה אל זקני יהודה ובעוד שהיה משים דוד הדברים האלה בפי השליח בא דבר כל ישראל אל המלך אל ביתו על ידי שלוחי' וספרים להשיבו ובעבור זה הפסיק בין הדברי' ודבר כל ישראל בא:

פסוק יד
תמרו. חסר אל"ף וכן אשר ימרוך למזמה:
תחת יואב. כי שנא דוד את יואב על שהרג את אבשלום ורצה להסירו שלא יהיה שר צבאו:

פסוק טו
ויט את לבב כל איש יהודה. עמשא הטה את לבב כל איש יהודה ויונתן שתרגם ואתפני דומה שהיה קורא אותו ויט בצרי היו"ד והמסר' מעיד עליו שהוא בפתח היו"ד ואמרה כי שנים הם בפתח ויט עלינו חסד וזה:

פסוק יח
וצלחו. כמו ועברו וכן תרגם יהונתן וגזו ותרגם על המעברות על מגיזתא או פי' ובקעו וכמוהו פן יצלח כאש בית יוסף ותרגם ויבקע עצי העולה וצלח ית עאי דעלתא כלומר עברו ברגליהם כי היה מקום בירדן בעת ההיא שהיו עוברים שם ברגל:
לפני המלך. לבא לפני המלך:

פסוק יט
ועברה העברה לעביר. כמו להעביר וכן לשמיד מעוזניה כמו להשמיד ופי' העברה הספינה שעוברים בה את הירדן ולפיכך נקראת עברה:
את בית המלך. הנשי' והקטנים שלא היו יכולין לעבו' ברגליהם ויש לפרש העברה שם לחברת האנשים וכן תרגם יונתן כמשמעו מגיזתא ואפשר שהוא קרא הספינה העוברת מגיזתא וכן הוא ולפיכך תרגם ועברה ועברו:
בעברו בירדן. כשבא המלך לעבור את הירדן בא שמעי ונפל לו שיכפר לו על עונו:

פסוק כא
לכל בית יוסף. לפי שהיה משבט בנימין ושבט בנימין ואפרים ומנשה נקראים בית יוסף כי הוא היה הראש ויש בו דרש אמר לו שמעי לדוד אחיו של יוסף גמלו אותו רעה והוא גמלם טובה כך אני אני גמלתיך רעה גמלני אתה טובה ויש דרש אחר קרוב מזה כל ישראל נקראו יוסף כמו שכתוב אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף וכן רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף אמר לו שמעי לדוד כל ישראל גמלו אותך רעה ואני יותר מכולם וכל ישראל יושבים ומצפים לראות מה אתה עושה עמי אם אתה מקבל אותי כל ישראל באים אליך כאחד ומשלימים לך:

פסוק כב
התחת זאת. אם בעבור ההכנעה הזאת שעשה שמעי תכפר לו שלא ימות והוא חטא חטא גדול שקלל את משיח ה':

פסוק כה
ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו. כתרגומו ולא שטף רגלוהי ולא ספר ספמיה כלומר לא רחץ אפילו רגליו ואין צריך לומר כל גופו ולא גלח אפילו שפמו והוא השיער שעל השפה:

פסוק כו
כי בא ירושלם לקראת המלך. פירו' כאשר בא דוד ירושלם בא מפיבושת לקראתו ובא שזכר עומד במקום שנים:

פסוק כז
עבדי רמני. שהלך בלא ידיעתי ואני אמרתי אחבשה לי את החמור ובתוך כך הלך הוא:
וארכב עליה. אתון היתה וחמור כולל זכר ונקבה:

פסוק כח
וירגל בעבדך. ענין רכילות וכן מן הקל לא רגל על לשונו:

פסוק כט
ומה יש לי עוד צדקה. מה לבקש עוד ממך צדקה שתעשה עמי ולזעק אליך שתעזרני כי די לך ששמת אותי באוכלי שולחנך:

פסוק ל
תחלקו את השדה. השדה כולל לכל הנחלה, ובדברי רבותינו ז"ל כשאמר דוד אתה וציבא תחלקו השדה יצאת בת קול ואמרה ירבעם ורחבעם יחלקו את המלכות כי קבל לשון הרע מפי צובא ולא קבל הצטדקות מפיבושת לפניו ואמר לו למה תדבר עוד דבריך והכתוב מעיד עליו ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס:

פסוק לב
לשלחו את בירדן. כתרגומו לאלויותיה ית ירדנא וכתיב בירדן וקרי הירדן ושניהם קרובים:

פסוק לג
בשיבתו במחנים. כמו בישיבתו במחנים וחסר פ"א הפועל מן השם כמו שחסר מן המקור בשבתו:

פסוק לז
כמעט יעבר. אעבור מעט עמך מן הירדן ואילך אחר כך אשוב לעירי:

פסוק לח
ישב נא. אחר שאעבר עמך תרצה שאשוב בעירי:
עם קבר אבי ואמי. אמות בעירי ואקבר עם קבר אבי ואמי:

פסוק מא
ויעבירו. כן כתיב וקרי העבירו ושניהם קרובים:
חצי עם ישראל. קצת עם ישראל שהרי אמר אחר כן וכל ישראל באים אל המלך אם כן אותם שעברו עמו מישראל מעטים היו ולא היו אלא אותם שהיו בין בני יהודה שעברו עמו בברחו ואלה אלף איש שעברו עם שמעי בן גרא מבנימין ולשון חצי ומחצה ומחצית אינו אלא חלוק החלק מהכלל פעמים הוא חלק כחלק בשוה וזהו ברוב ופעמים אינו בשוה כמו חציו שרפתי במו אש וכן אומר עד צואר יחצה והצואר אינו חצי הגוף בשוה וממנו ולמעלה אינו אלא קצת מעט מהגוף:

פסוק מב
גנבוך. שהעבירוך בסתר להשיבך אל המלכות בלא רשותינו ומראים כאילו אין אנו רוצים במלכותך יותר אנו רוצים מהם אלא לבזותינו עשו:

וכל אנשי דוד עמו. כמו וכל אנשיך עמך כי עמו היו מדברים וכמוהו ואת יפתח ואת שמואל כאילו אמר ואותי:

פסוק מג

ואם נשאת. כמו משאות אם נשאתי פרס מבית המלך ויש לומר אם נשאתי מנחה כמו וישא משאת והוא שם בשקל ישבות על מלאת:

פסוק מד

עשר ידות. לפי שהם עשרה שבטים כי בנימין עם יהודה ועוד כי אלף איש מבנימין עם שמעי העבירו המלך את הירדן:

וגם בדוד אני ממך. כתרגומו ואף בדוד אנא רעינא ממך כלומר אע"פ שהוא משבטך אני רוצה בו יותר ממך:

ויקש דבר איש יהודה. קשה דברם וחזק יותר מדבר איש ישראל ודברו איש יהודה לאיש ישראל קשות והמלך היה שותק להם לפיכך חרה לאיש ישראל והלכו אחרי שבע בן בכרי כשתקע בשופר ואמר איש לאוהליו ישראל:

פרק כ

פסוק ג

ואליהם לא בא. נחלקו רז"ל מהם אמרו כי מותרות היו לו אלא שכבש את יצרו מהם תמורת מה שהשביע יצרו במה שהיה אסור לו מנע עתה יצרו ממה שהיה מותר לו ומהם אמרו אסורו' היו לו אמרו ומה כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסו' להדיוט כלי מלך שנשתמש בו הדיוט אינו דין שיהא אסור למלך:

צרורות. קשורות שלא היה להם עוד היתר וי"ת נטירין וכן תרגם צור תעודה טר:

עד יום מותן. כתרגומו מתקרין עד יום מותן ארמלן דבעליהן קיים:

פסוק ד

הזעק לי. אספם לי שירדפו אחרי שבע בן בכרי:

שלשת ימים. עד שלשה ימים תאספם אלי:

ואתה פה עמוד. כלומר שתשוב עמהם ודעתו היה למנותו שר צבא כמו שיעד לו וכששמע יואב קנא בדבר לפיכך הרגו:

פסוק ה

ויוחר מן המועד. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והכתוב הוא מנחי הפ"א מן הקל מאותם שפ"איהם יו"ד כמו מן ייטב ויטב והקרי הוא מאות' שפ"איהם אלף והוא בשקל ויסף

עוד דוד ופי' אחר שלא בא לשלשת הימים וכשראה דוד שלא בא אמר לאבישי שירדוף אחרי שבע בן בכרי ולא אמר ליואב כי בלבו היה להסירו שלא יהיה שר צבאו מפני שהרג אבשלום:

פסוק ו

ירע לנו שבע בן בכרי. פועל עומד ופירוש ירע לנו דבר שבע בן בכרי או יהיה פועל יוצא:
עבדי אדוניך. על יואב אמר וקראו אדוניו כי גדול היה ונכבד ממנו וז"ש ויצאו אחריו אנשי יואב וגם יואב יצא אחר כן אלא שאבישי יצא במצות דוד:
פן מצא לו. כמו ימצא עבר במקום עתיד ורבים כמוהו וכתרגם יונתן דילמא ישכח:
והציל עיננו. יסוד ראותנו ודעתנו שלא נדע באיזה עיר ישגב אם לא נמהר לרדוף אחריו או פירוש הבטחתינו והשגחתינו שהייתי בוטח כי שבתי אל מלכותי והנה עתה הלכו אחריו ישראל ואם ישגב באחת הערים הבצורות יהיה לו פנאי למשוך לב ישראל אליו וצריכים אנו למהר לרדוף אחריו ולהרגו וי"ת והציל עיננו ויעיק לנא:

פסוק ז

והכרתי והפלתי. כבר פירשנוהו:

פסוק ח

עם האבן. סמוך לה וכן עם באר לחי רואי:
חגור מדו לבושו. וי"ו מדו נוספת כוי"ו מדו בד וסמך מדו אל לבושו ולבוש הוא שם כולל ומדו פורט לאחד מן הלבושים ידוע אצלם תכונתו וי"ת אסיר מזריז לבושוהי:
מצמדת. דבוקה:
בתערה. הוא תיק החרב:
והוא יצא ותפול. יצא מהמקום שהיו בו עם האבן הגדולה או מגבעון העיר ובצאתו נפלה החרב מתערה ולקחה בידו השמאלית כדי שלא יהא נשמר עמשא שבא להכותו ונתן לו שלום ואחזו בזקנו ביד ימינו לנשק לו:

פסוק י

ועמשא לא נשמר. כלומר שלא שמר עצמו מן החרב:

פסוק יא

עמד עליו. לזרז הבאים שלא יעמדו על החלל אלא ילכו אחרי יואב וכאשר ראה האיש שלא הועילה הזהרתו לאנשים הבאים אלא היו עומדים על החלל הסירו מן המסילה שלא יראוהו העוברים:

פסוק יג

כאשר הוגה. הוסר שרשו הגה על דעת אדוני אבי ז"ל והוא מן שלא נזכר פעלו מן המרובע ומענינו ומשרשו הגה ברוחו הקשה הגה סיגים ועל דעת ר' יהודה ור' יונה שרשו יגה מבנין הפעיל משפטו בתשלומו הוגה בשקל הגלה:

פסוק יד

ויעבר. שבע בן בכרי שהיה בורח כששמע שרודפין אחריו עבר בכל שבטי ישראל עד אבלה ובא בעיר להמלט בה ויש לפרש ויעבור על יואב:

אבלה ובית מעכה. שני מקומות סמוכים היו ואחר שאמר באבלה בית המעכה נראה כי היה אבל אחר וזה היה סמוך לבית המעכה והיו סומכים אותו אליו:

וכל הברים. מקומות הסמוכות לבארות שהיו לבנימן נקראים ברים ואמר כי עבר כל אלה המקומות ובסוף נכנס באבל שהיא עיר ומבצר וחשב להשגב בה:

ויקלהו. כן כתיב וקרי ויקהלו ושניהם א' כי מלים שוים באותיות הפוכות רבי' במקרא כמו כבש וכשב שמלה ושלמה קהלת להקת ומזה יאמר קלהת והקרי הוא נמצא ומבואר:

ויבאו אף אחריו. פירוש אחרי יואב ובאמרו אף לפי שהלכו אחרי שבע בן בכרי מתחלה ובראותם כי רדפו יואב ואנשיו אחריו במקומות שהיה עובר יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי היו נקהלים אנשי המקומות ההם ובאים גם אחריו לרדוף אחרי שבע בן בכרי:

פסוק טו

סוללה. כתרגומו מליתא והוא תל עפר ובדברי רז"ל מולייא ברינא ושפיכת הסוללה הוא למלא החפירות אשר סביב העיר עפר ולעשות תל להגיע אל החומר:

ותעמוד בחל. עמדה העיר להכבש בחומה כי מלאו החפירות עפר ולא היה להם אלא להפיל החל והוא החומה כמו שפי' רבותינו ז"ל חל וחומה שורא ובר שורא או פירש בחל בחפירה כתרגומו בני בחלת' ופי' אחר ששפכו הסוללה וסתמו החפיר' עמדו אנשי מלחמה בחיל לרגלי החומה וחשבו להפיל' ופי' ותעמוד לשון נק' על המלחמ' וי"ת בחל כמו בחיל ואקיפא משריין:

משחיתים. משחיתים בכלי המנפץ האבנים להפיל החומה וי"ת מתעשתין לחבלא שורא וענין משחיתים כתרגומו משחיתים בלבם כלומר חושבים ומתכוונים היאך יפילו החומה:

פסוק טז

ותקרא אשה חכמה. בדרש מי היתה אשה זאת סרח בת אשר אמרה דבר ידברו בראשונה שאול ישאלו באבל וכן התמו כאן תמו דברי תורה כלומר תמו דברי תורה כאן שאין יודעים אותן אני שמעתי דבר זה ממשה רבינו כשהיו באים להלחם על עיר שיהיו פותחין לשלום:

פסוק יט

שלמי אמוני ישראל. אני השלמתי נאמן לנאמן ע"י נגלה ארונו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי, ותימה הוא אם האריכה ימים כל כך סרח בת אשר אעפ"י שראינו שהאריכה ימים רבים שהרי נמנית עם באי מצרים ונמנית עם באי הארץ והיו שנותיה אז לפחות מאתים וחמשים שנה:

דבר ידברו בראשונה. שמעתי שהיו מדברים בראשונה וכן התמו עדיין כלומר מאז ועד עתה כן שמענו אומרים כי בכל עיר שבאים להלחם ישאלו אם תשלים אפילו באומות העולם כל שכן באבל שהיא עיר גדולה והיא משלומי אמוני ישראל שאיננה מורדת במלך וי"ת אידכר כען וגו':

נחלת ה'. אחסנת עמא דה':

פסוק כא

במלך בדוד. דרשו בו במלך אפילו לא היה בדוד המורד בו חייב מיתה כל שכן במלך בדוד שהוא אפילו לא היה מלך המורד בו חייב מיתה ולפי הפשט כי אף על פי שמרד אבשלום דוד היה המלך וכל המורד בו חייב מיתה ויהרג כמו שנהרג אבשלום:

פסוק כב

בחכמתה. לפי שהיתה העיר מבני בנימן היתה צריכה לפתותם בדברי חכמה שיהרגו שבע בן בכרי לבדו ואל יהרגו כלם אמרה להם הנה העיר קרובה להכבש ויואב יחשוב אותנו כלנו כמורדים במלכות ואחר שיכבוש העיר בחזקה ולא נשלם עמו יהרוג כלנו כי המורד במלכות חייב מיתה שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יומת וכן אמרו תנו את האנשים ונמית' אלא ששאול מחל על כבודו ואעפ"י שאין כבודו מחול הוא צוה שלא יומתו ואפילו בדברי זקנים שנאמר הן למות הן לשרשי הן לעונש נכסים ולאסורי' ובדברי רבותינו ז"ל סיעה של בני אדם שאמרו להם תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כלכם יהרגו כלם ואל ימסרו להם נפש אחת ואם ייחדוהו להם כגון שייחדו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כמו שעשו בני יהודה בשמשון פי' שהיה יכול להמלט שמשון

שהיה מבפנים בסלע לפיכך לא נתנוהו אלא מדעתו אבל הוא והם מבפנים הואיל והוא נהרג והם נהרגין יתנוהו להם ואל יהרגו כולם כגון שהוא אומר ותבא האשה אל כל העם בחכמת' אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כלכם רבי שמעון אומר כך אמרה להם כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה: נוסחא אחרינא ר' שמעון אומר והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי ועוד בדבריהם אתו אמרין ליה ליהויקים נבוכדנצר בעי לך אמר להם אפשר כן וכי דוחין נפש מפני נפש אתון מחיין ית נפשכון וממיתים לדילי אמרו ליה לא כן עשו אבותינו בשבע בן בכרי הנה ראשו מושלך אליך:

פסוק כג

ויואב אל כל הצבא. למעלה כתוב גם כן מספר השרים אשר לו כשהניח ה' לו מכל המלחמות ואפסו כל בית שאול ומלך על כל ישראל ספר כל השרים אשר לו ועתה כאשר שב אל מלכותו שמת אבשלום ומת שבע בן בכרי שחשב למרוד בו להסיר המלוכה ממנו ספר גם כן השרים אשר לו כאילו עתה תחילת מלכותו ומה שאמר אל כל הצבא מה שלא אמר כן במקום אחר לפי שהיה בלב דוד להסירו ולשום במקומו עמשא או בכל הצבא או במקצתו והנה עתה מת עמשא ויואב הרג שבע בן בכרי שהי' מורד במלכותו נתגא' יואב בזה הדבר כנגד דוד ולא יכול דוד להשיבו ומנהו על כל הצבא ושמר לו עוונו עד אחר מותו:

על הכרי ועל הפלתי. כן כתיב וקרי הכרתי והם קרובים בלשון וכבר פרשנו מי הם ודעת יונתן ג"כ שתרגם קשתיא וקלעיא:

פסוק כד

על המס. להעלות מס על ישראל כשהיה צריך לתת לחייליו או לעשות רצונו כי הוא משפט המלוכה כמו שכתוב ואתם תהיו לו לעבדים ופירשו רבותינו ז"ל שיוכל להטיל עליהם מס כתיב הכא לעבדים וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך ולמעלה לא כתב שר על המס כי היה תחלת מלכותו ולא היה מטיל מס על ישראל עדיין:

המזכיר. ממנא על דוכרניא כלומר על ספר הזכרונות:

פסוק כה

כהנים. שרי הכהונה אעפ"י שנסתלק אביתר לא נסתלק מכל וכל מהכהונה עד שמלך שלמה וגרשו:

פסוק כו

וגם עירא היארי. תרגם יונתן ואף עירא דמתקוע הוא עירא הנמנה עם הגבורים שנאמר עליו עירא בן עקש התקועי אם כן היאירי הוא שם משפחתו כי אביו או זקנו היה שמו יאיר ועוד יש לפרש כי קראו יאיר לפי שהיה מתקוע והיה תקוע רבת השמן כמו שכתבנו בדבר התקועית והשמן נקרא יצהר ויאיר ויצהר אחד הוא:

היה כהן לדוד. כתרגומו הוה רב לדוד כלומר גדולו ובעל עצתו וכן אמר בשלמה וזבוד בן נתן כהן רעה המלך וכבר זכר הכהנים אלא כהן ר"ל גדולו ובעל עצתו כמ"ש רעה המלך כן בכאן זכר כהן אחר הזכר הכהנים אם כן ר"ל גדולו ובעל עצתו ועוד שאמר לדוד ואם כהן כמשמעו כן היה כהן לכל ישראל למה אמר לדוד וכן אמר ובני דוד כהנים היו שפי' שרים וגדולים כמו שפירשנו ורבותינו ז"ל פירשוהו כהן ממש ומלת וגם מסייע לדבריהם ופי' כהן לדוד פי' שהיה מכירו ונותן לו מתנות כהונה היוצאים מביתו ודרשו סמוכים ואמרו כל המשגר מתנות לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמ' וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכי לדוד היה כהן לכולי עלמא לא היה כהן אלא שהיה משגר לו כל מתנותיו וכתיב ויהי רעב בימי דוד:

פרק כא

פסוק א

ויבקש דוד את פני ה'. יש לשאול מפני מה לא בקש עד השנה השלישית פי' רבינו סעדיה גאון ז"ל שנה ראשונה חשב מקרה הוא כדרך העולם שניה חשב כי בעון פסל מיכה היה ובער כל מה שמצא כשהיה רעב בשנה הג' ידע כי עון אחר היה ובקש את פני ה' לדעת מה זה, ויש לשאול אנה הרג שאול את הגבעונים, ונשיב כי בהכותו נוב עיר הכהנים היו שם הגבעונים עמהם חוטבי עצים ושואבי מים והרגום הכהנים ומ"ש והגבעונים לא מבני ישראל המה כי מיתר האמורי לפי שהכהנים מחלו על דם אחיה' והם לא רצו למחול ומ"ש יותן לנו שבעה אנשים מבניו לפי שלא נשארו מן ההורגים אלא אלו השבעה ועליהם אמר ואל בית הדמים ואמרו אין לנו כסף וזהב עם שאול אין אנו רוצים לקחת ממון אלא נפשות בעבור הנפשות שהרגו ונשיאי העדה נשבעו להם ומ"ש ויחמל המלך על מפיבושת פי' רב סעדיה גאון וישמח כי מפיבשת לא היה מן ההורגים כי קטן היה כמ"ש הכתוב כי בן חמש שנים היה בבוא שמועת שאול ויהונתן לפיכך פי' ויחמול וישמח כמו וחמלתי עליכם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כי הבן העובד אין צריך חמלה אלא אדם שמח בבנו העובד אותו וכן פי' ויחמל וישמח

ושמח עליו שלא נכשל בדבר על הברית והשבועה שהיה בינו ובין יהונתן וכי היה אוהבו מאד לפיכך שמח על בנו שלא נכשל בזה הדבר ונצל ממיתה זו ומה שלא הורידו אותם מהעצים כמצות התורה לא תלין נבלתו על העץ פי' כי המלך צוה לתלותם וחשב המלך כי הורידום בערב מהעצים ולא עשו כן כי אמרו המלך צוה לתלותם והוא יצוה להורידם אך כאשר עברו ימי הקציר ובאו ימי הגשמים בקשו מהמלך שיצוה להורידם בעבור צדקת רצפה שהיתה שומרת עליהם ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם ומ"ש חמשת בני מיכל בני מירב היו אלא שגדלה אותם מיכל ונקראו על שמה ומוכיח זה אשר ילדה לעדריאל ומיכל לא היתה אשת עדריאל אלא מירב היתה אשתו כמו שנאמר אשר נתנה לעדריאל המחולתי, אלה השאלות והתשובות כך סידרם רבינו סעדיה גאון ז"ל, ומה שפירשו רבותינו ז"ל בענין זה זהו שנה ראשונה אמר להם דוד לישראל שמא עובדי עבודת גילולים יש בכם דכתיב ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם וגו' ועצר את השמים בדקו ולא מצאו שניי' אמר להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכתיב וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך בדקו ולא מצאו שלישית היה רעב אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני ה' מאי היא ששאל באורים ותומים:

ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים. אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהמית את הגבעונים והיכן מצינו שהמית שאול את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקי' להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגם אמר דוד שאול נפקו ליה תריסר ירחי שתא ולא אורח ארעא למספדיה גבעונים נקרינהו ונפייסינהו מיד ויקרא המלך לגבעוני':

פסוק ב

ויאמר אליהם. אמר להם מה רצונם שיעשה להם כמו שאמר מה אעשה לכם והפסיק הענין לפרש מה היה ענין תלונתם ופי' גם כן שהיו מיתר האמורי ולא מבני ישראל שיחמולו על דמם ואמר והגבעונים לא מבני ישראל המה וארבותינו ז"ל כל שאינו מקבל פיוס אינו מבני ישראל שנא' והגבעונים לא מבני ישראל המה:

ויבקש שאול להכותם. פי' והכם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בית יעקב ושכב:

בקנאותו. כבר פירשנוהו:

פסוק ד

אין לי כסף וזהב. לי כתיב וקרי לנו והענין אחד כי כן דרך המקרא לדבר בלשון רבים פעם בלשון כלל פעם לשון פרט, ויש בו דרש שבקש מהם שימחלו דם אחיהם ויתן להם

ממון ולא רצו אמר דוד אבקש מכל אחד לבדו שמא הם מתביישין זה מזה לקחת ממון בדבר זה ועשה כן וכל אחד אמר לו אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו:

פסוק ו

ינתן לנו. כן כתיב וקרי יתן ושניהם ענין אחד אך כי הכתיב ינתן מבנין נפעל והקרי יתן מבנין הפעל ויש מעט הפרש ביניהם כי פי' הכתוב ינתן אף על פי שלא תתנו אותם הקב"ה יפרע לנו מהם ופי' הקרי יתן שתתנו אותם:

והוקענום. ונתלה אותם כתרגום וניצלובינון ובקשו להם זו המיתה כדי שיראו כל ישראל נקמתם וישמרו ישראל מנגוע בהם עוד:

לה'. להודיע משפטו כי הוא רוצה לנקום נקמתינו מהם:

בחיר ה'. שהאל בחרו למלך, ובדרש הם לא אמרו בחיר ה' אלא בת קול יצתה ואמרה בחיר ה' כלומ' שנתכפרו לו עונותיו:

פסוק ז

ויחמול המלך. כבר פירשנוהו:

פסוק ח

את ארמוני. ברי"ש:

בני מיכל. בני מירב היו אלא שמיכל גדלה אותה ונקראו על שמה כענין שנ' יולד בן לנעמי וכן הוא תרגום בני מירב דרביאת מיכל וכן הוא אומר אשר ילדה לעדריאל ומירב היא שהיתה אשת עדריאל לא מיכל כמו שכתוב על מירב והיא נתנה לעדריאל המחולתי וכן כתוב אלה תולדות אהרן ומשה ולא זכר אלא בני אהרן אלא שמשה גדלם ולמדם כאילו הם תולדותיו:

פסוק ט

לפני ה'. כי הארון היה שם ואורים ותומים כשנתקבצו דוד וישראל לשאול את ה' על הרעב ולא נפרדו משם עד שקראו לגבעונים ונגמר המעשה:

ויפלו שבעתים. ביו"ד כתיב ר"ל שתי פעמים שבעה כמו שבעתים יוקם קין ואמר שבעתים לפי שלא נשאר מהם זרע כן נדרש הכתוב ודרש אחר אומר על מפיבושת בן יהונתן שחסר מהם והקרי הוא שבעתם ר"ל הם השבעה כמו ויצאו שלשתם הם השלשה ומה שאומר שנפלו יחד כי יחד הוקעו והנפילה היא היא המיתה:

והם. כתיב וקרי והמה ושניהם א' וכבר כתבתי בזה ובדומיה' כי נסחאות נמצאו אחר הגלו' והלכו בקריאה אחר הרוב וכן כתיב תחלת קציר שעורים וקרי בתחלת כתיב תלום שם הפלשתים וקרי תלאום שמה פלשתים ושניהם ענין אחד:

בראשונים. בימים הראשונים של קציר שעורים כמו שפירש בתחלת קציר שעורים:

פסוק י

ותטהו לה אל הצור. על הצור היו נתלים כמו שאמר ויוקיעום בהר והטתה השק אל הצור להתכסות תחתיו יום ולילה, ובדרש מה ותטהו לה אל הצור שאמרה הצור תמים פעלו שהצדיקה עליה את הדין:

פסוק יא

ויגד לדוד. כי דבר גדול עשתה ומפני זה נכמרו רחמיו וצוה לקברם, ובדרש ראה כי אשת חיל היתה ולקחה לאשה וכבר כתבנו מה שפירשו רבותינו ז"ל כי היו נתלים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון שהוא זמן הגשמים וכל כך למה כדי שיתקדש שם שמים על ידיהם ונראה כי רצון האל היה בזה שיהיו מוקעים עד זמן גשמים כדי שיודע כי בעונם היה עצירת גשמים ומה שאמר עד נתך המים עליהם ירדו גשמים מעט להודיע שיקברו אותם ואחר שקברו אותם נעתר האלהים לארץ וירדו גשמים הרבה כמ"ש ויעתר אלהים לארץ אחרי כן:

פסוק יד

בצלע. מלרע והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע וצלע האלף:

ויעשו כל אשר צוה המלך. להביא העצמות ולקברם כמו שאמר לא הוסיף דבר אלא שכן דרך המקרא לכפול הדברים בהתחזק המעשה, ובדרש כי זה בא להוסיף שצוה המלך להספידם בכל מקום שהיו עוברים שם בערי ישראל:

פסוק טו

ויעף דוד. בפתח פ"א הפעל להקל הקריאה וכן ויעף העם אבל ויעף אלי אחד בקמץ להבדיל ביניהם כמו שענינם מובדל:

פסוק טז

וישבי בנוב. כך היה שמו וכתוב בוי"ו וקרי ביו"ד, ובדרש ישבי בנוב איש שבא על עסקי נוב כלומר כי בא על דבר נוב עיר הכהנים שהיה דוד סבת הריגתם קרה לו לדוד שהיה בסכנה, ודרשו ויעזר לו אבישי שעזרו בתפלה וכל זה רחוק ומהם אמרו עזרו ממש ואמר כי קפצה לפניו הארץ כי לא היה שם אבישי עם דוד כי הוא ויואב היו נלחמים בבני עמון ועברה יונה לפני אבישי מטרפה בכנפיה וידע כי דוד הוא בסכנה ובצרה וקפצה לפניו הארץ והלך שם ועזר לדוד והרג את ישבי בנוב:

הרפה. כמו הענק והוא אחד מן רפאים ונכתב בה"א ובאל"ף כן כתב אדוני אבי ז"ל וכתרגם יונתן גברא וכבר כתבנו דעת הדרש למעלה שהוא שם האם:

קינו. הוא עץ החנית וכן נקרא בערבי עץ החנית אלקנה ולא אמר המשקל על קינו אלא על להבת החנית וקראו קינו בכלל הלהבת עם העץ ועל הלהבת אמר שהיה משקלו שלש מאות משקל נחשת כי על העץ לא יאמר משקל וכן אמר בגלית ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל ומשקל הברזל והנחשת אינו שוה כי לכל אחד משקל מיוחד וכן לכסף ולזהב וי"ת ומתקל סופיניה מתקל תלת מאה סילעין דנחשא:

והוא חגור חדשה. חרב חדשה וכמוהו ומאכלו בריאה ר"ל שה בריא' וכן דרך המקרא בהרבה מקומות והחסרון יתבונן לפי הענין:

ויאמר להכות את דוד. כשראה כי עיף דוד חשב להכותו ועזר לו אבישי:

פסוק יח

בגוב עם פלשתים. ובדברי הימים כתוב בגזר שני שמות היו לאותו המקום וכמוהו רבי' וכן כתב פה סף ושם ספי וקרובים הם:

פסוק יט

אלחנן בן יערי אורגים בית הלחמי את גלית הגתי. ובדברי הימים כתוב אלחנן בן יעור אורגים את לחמי אחי גלית הגתי וקרי יעור ויעיר ויערי אחד ופירו' את גלית אשר אמר הנה את מי שהיה עם גלית והוא אחיו הרגו אלחנן בגוב וגלית הרגו דוד באפס דמים ואלחנן זה מבית לחם היה לפיכך קראו בית הלחמי וכן מ"ש בדברי הימים את לחמי כמו מלחמי כלומר מבני לחמי ר"ל מהגבורים המתיחסים לבית לחם וכן יאמ' שם ומן הגדי נבדלו אל דוד למצד ר"ל מן המתיחסים לגד או פירוש עם בית הלחמי והוא דוד ר"ל כי דוד עזרו וז"ש שם את לחמי עם דוד שהוא לחמי שעזרו והרגו ולדעת יונתן אלחנן זהו דוד וכן תרגם הפסוק וקטל דוד בר ישי מחי פרוכת בית מקדשא דמבית לחם ית גלית קרא ישי יערי לפי שהיה אורג פרוכות הצריכות לבית המקדש ובית המקדש נקרא יער שכתוב יער הלבנון מצאנוה בשדה יער אבל מה שקרא דוד אלחנן לא ידעתי לו טעם:

כמנור אורגים. כאכסן דגרדאין והוא העץ שמקפל עליו האורג הבגד בארגו וגרדאין הם אורגין ותרגום ירושלמי מעשה אורג עובד דגרדאי וכן בדברי רבותינו ז"ל נקרא האורג גרדי וכן מנור אורגים הוא מכלי האורג בדבריהם באמרם העושה שתי בתי נירין בנירים ובקירוס:

פסוק כ

איש מדון. כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו ואחד הוא בדברי הימים איש מדה וכתרגם יונתן גבר דמשחן וא"כ הנח אשר במדון הוא מקום הדגש במדה:

שש ושש עשרים וארבע. אלו אמר שש ושש ולא אמר עשרים וארבע הייתי אומר שבין ידיו ובין רגליו לא היו אלא שש ושש לכך צריך עשרים וארבע ואילו אמר כ"ד ולא אמר שש ושש הייתי אומר ה' באחת ושבע באחת לכך נאמר שש ושש:
להרפה. לענק ובא בה"א הידיעה עם למ"ד השמוש כמשפט אלא שברוב נפלה ה"א הידיעה להקל וכמוה להעם הזה להגדוד הבא אליו:

פרק כב

פסוק א

וידבר דוד לה'. שירה זאת חבר' דוד בסוף ימיו כשהניח ה' לו מכל אויביו, ואמר ומכף שאול כי הוא היה שקול כנגד כל אויביו וכתובה שירה זו בספר תהילי' ומתחלפת במקומות במלים והענין אחד וי"ת השירה הזאת על הצלת ישראל מאויביהם גם דבר פרעה זכר בפסוק עלה עשן באפו:

פסוק ב

סלעי ומצודתי. שהייתי נשגב בו מאויבי:
ומפלטי לי. הוא קל הלמ"ד וכמוהו רבים מבנין הדגוש ומה שאמר לי אחר יו"ד הכינוי הוא תוספת ביאור כי די באחד מהם או תהיה יו"ד של ומפלטי נוסף' ואיננה לכינוי כיו"ד המגביהי לשבת היושבי בשמים:

פסוק ג

אלהי צורי. אחר שאלהי סמוך יהיה צורי שם לא תואר ובתהלים אלי צורי ושניהם תואר ואפשר כי צורי לעולם שם ר"ל כי הוא החוזק שלי וכל צור עולמים חוזק העולמי' וקיומם:
וקרן ישעי. דרך המקרא לכנות החוזק בקרן כמו וקרני ראם קרניו לפי שהאיל והשור והראם חזקם וכחם בקרניהם שהם מנגחים בהם:
מחמס. מאנשי חמס וכתרגם יונתן ואף מיד כל חטופין ואנסין שזיב יתי:

פסוק ד

מהולל אקרא ה'. כשאני מתפלל ואקרא ה' מהולל שאהללנו בתהלותי אז מן אויבי אושע:

פסוק ה

משברי מות. הם הצרות החזקות שהיה בהם קרוב למות כמו שהיה בסלע המחלקות ופי' משברי כי הצרות שוברות לב האדם באנחותיו ודאגותיו או פי' משברי על דרך משל

כאילו אמר גלי מות כי הגלים החזקים נקראים משברים כמו שאמר כל משבריך וגליך עלי עברו ונקרא הגל כן לפי שהוא נשבר בתנועתו החזקה ויונתן פירש שהיה בצרה כאשה יושבת על משבר והיא מסוכנת למות:

נחלי בליעל יבעתוני. על דרך משל כמו הנחל השוטף כן הצרה הגדולה ובליעל אמר על כל רשע ורשע מאויביו או יהיה בליעל שם הרשע ויונתן תרגם סיעת חייבין ואפשר לפרש נחלי מן נחלה מכתך:

פסוק ו

חבלי שאול. ענין כאב מן חבלי יולדה ויונתן תרגם משרית רשיעין כמו חבל נביאים:

פסוק ז

מהיכלו. מן השמים:

ושועתי באזניו. באה באזניו וכן כתוב בתהלים תבא באזניו:

פסוק ח

ותגעש. כתיב כמו בתהלי' וקרי ויתגעש והענין אחד וקריאת המלה מלרע וכל הענין הזה עד ישלח ממרום רמז להשחית ולכלות אויבי ישראל כי להם הוא רעש הארץ והשמים וחשך וערפל וגחלים ואש וחצים וברק הכל דרך משל וכן ויט שמים וירד כאילו ירד לכלותם במהרה וזהו וירכב על כרוב ויעף וירא על כנפי רוח רמז למהירות הכליה והאבדון לאויבים:

פסוק ט

עלה עשן. משל על חרון אפו באויבים כמו אז יעשן אף ה' וקנאתו:

ואש מפיו תאכל. אש שיצאה מפיו תאכלם:

פסוק יא

וירא. ובתהלים וידא בדל"ת מן כאשר ידאה הנשר והענין קרוב:

פסוק יב

חשרת מים. ובתהלים חשכת מים והענין אחד כי חשרת מים הוא קשור העבים זו בזו כמו וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק וכשהעבים מקשרים זו בזו הוא החשכה:

פסוק יג

מנוגה נגדו. מנוגה שהוא נגדו אל אוהביו בערו גחלי אש לאויביו כלומר אשו מאיר לאוהביו ובוער בשונאיו:

פסוק יד

ירעם. מן רעם:

פסוק טו
ויהמם. כמו בתהלים כתוב וקרי ויהם ואין ביניהם אלא הכנוי:

פסוק טז
אפיקי ים. המים הנגרים בכח נקראים אפיקים וכל המקומות שהמים נגרים בהם נקראים אפיקים על שמם:

פסוק יז
ימשני ממים רבים. דרך משל שהצילהו מצרות רבו' והוא מגזרת כי מן המים משיתהו וענינם ענין המשכה והוצאה:

פסוק יח
מאויבי עז. לשון יחיד על גלית או על ישבי בנוב ואפשר על שאול:

פסוק יט
יקדמוני ביום אידי. תרגם יונתן יקדמוני ביום טלטולי כלומר ביום שהייתי נע ונד היו אויבי מקדימים אותי ברעותיהם כמו שעשו הזיפים:

פסוק כב
ולא רשעתי מאלהי. לא רשעתי שיצאתי מדרכי אלהי ודרכי שזכר עומד במקום שנים ויונתן תרגם ולא הליכית ברשע קדם אלהי:

פסוק כג
לא אסור ממנה. מכל מצוה וחוקה ובתהלים לא אסור מני והענין אחד:

פסוק כו
תתחסד. מי שהוא חסיד בדרכיו אתה מראה לו גם כן שאתה חסיד בהטיבך עמו:
עם גבור. כמו איש שתרגומו גבר וכן הוא בתהלים גבר וי"ת הפסו' על האבות חסיד ותמים ונבר ותרגם עקש על פרעה:

פסוק כז
תתבר. משפטו תתברר ובא חסר הכפל ואם היה אומר תתבר ידמה מנחי הלמ"ד לפיכך שמו תנועות תתבר בתתבר ודגש התי"ו להורות שהוא מפעלי הכפל:
תתפל. בא כן לזווג המלות עם תתבר ותתמם ועיקרו תפתל ומשפטו תתפתל ונהפכה עין הפעל בפא הפעל כמו אם ישוב ישיבני וענין תתפל תבוא עליו כדרכו הנפתלה וכן ענין אם ללצים הוא יליץ יביא עליהם שיכשלו בליצנותם:

פסוק כח
ועיניך על רמים תשפיל. עיניך תתן על רמי' עד שתשפילם וכן הוא בתלים בזה הענין אף על פי שאין המלו' שוות ועינים רמות תשפיל:

פסוק כט
כי אתה נירי ה'. נכתב בו הנח והוא היו"ד עי"ן הפועל הצרה היא החשכה והתשועה ממנה היא האורה והנוגה וזהו שאמר יגיה חשכי:

פסוק ל
כי בכה. נכתבה בו הה"א הנחה אשר אחרי הכ"ף הקמוצה וכן ובכה ובעמכה הנצבת עמכה והדומים להם וברוב לא תכתב זאת ההא ופירושו בעזרתך אשבר גדוד אויבי וארוץ משרש רצץ ובא בשורק כמו ירון ושמח ישוד צהרים או פי' ארוץ לקראת גדוד אויבי ולא אירא מהם וכן אדלג שור אדלג חומ' ערי אויבי לכבשם ואומר אדלג למהירות כבושו אותם כאילו בדלוג נכנס בהם וי"ת בך ארוץ גדוד במימרך אסגי משריין:

פסוק לא
האל תמים דרכו. שמשלם לכל איש כמעשהו והשיב לי כצדקתי ולאויבי כרשעתם ואמרתו צרופה שאין בכל משפטיו סיג אלא הכל ברור ונקי עשויי' ביוש' ובאמונה צרופים ומזוקקי' מכל סיג:

פסוק לב
כי מי אל. לא כאות' שהיו בוטחים באליליהם ובהתגברי על אויבי בכל עת יש להם לדעת כי שקר נסכם ואין צור אלא אלהינו ולפי תרגום יונתן כי או יודו לו כל העמים ויאמרו מי אל מבלעדיו בכן על ניסא וגו':

פסוק לג
האל מעוזי חיל. נכתב בויו"ו עם הדגש והדומים לו כתבנו בספר מכלל ופי' חיל בחיל כלומר בכח או פירושו כשהייתי בחיל ובצבא היה הוא מעוזי, ופי' ויתר שהתיר ופתח דרכי במלחמה ושמהו תמים ושלם שלא נפקד אחד מאנשי במלחמה וכתיב דרכו כי דרכי היה דרכו כי בשמו הייתי בא להלחם וכן רגליו שכתוב וקרי רגלי אומר על דרך משל עזרתו והוא מכנה רגליו על דרך שמה הנחת ה' גבוריך:

פסוק לד
משוה רגלי. משים כמו שויתי ה' לנגדי תמיד ותרגום שם שוי אמר אם הצרכתי לברוח להמלט שם רגלי כאילות ולא השיגוני אויבי:
ועל במותי יעמידני. ואחר כך במקום שהייתי נמלט שם והם במותי יעמידני שם בטוח:

פסוק לה

ונחת. ובספר תהלים ונחתה כי קשת תכונה בלשון זכר ונקבה ורוצה לומר כל כך למד ידי למלחמה עד שאפילו קשת נחושה לא עמדה לפני אלא נשברה בזרועותי ופי' נחושה חזקה כנחושה והוא ברזל חזק מאד וכן ואת ארצכם כנחושה ונחתה שרשו חתת והוא נפעל מפעלי הכפל:

פסוק לו

וענותך. פי' ובענותך תרבני כתרגומו ובמימרך אסגיתני ויהי' לדעתי ענותך מן וענית ואמרת ובספר תהלים וענותך בקריאת הוי"ו מן עקב ענוה יראת ה' וענוים ירשו ארץ שהוא ענין חסידות ורוח נמוכה ויהיה וענותך הנכתב הנה כמוהו ואף על פי שנחה הוי"ו ותהיה תי"ו תרבני לנקבה על הענוה שזכר כמו וימינך תסעדני שאמר בתהלים ופי' שמתני ענותך לעם רב כי אף על פי שהייתי בעם מעט ואויבי בעם רב אני הייתי מנצח כי ענותך הית' עמי כאילו הייתי אני עם רב מהם ויש לפרשו עזרתך ורצונך וכן והכסף יענה את הכל:

פסוק לז

תחתני. כמו תחתי ובא בנו"ן יו"ד שלא כמנהג בשמות:

קרסולי. כרעי ותרגום אשר לו כרעים דליה קרסולין וי"ת רכובותי והם הברכים:

פסוק מ

ותזרני. משפטו ותאזרני כמו ותאזרני שמחה מהבנין הדגוש ולהקל נעלמה האל"ף והוטלה תנועתה על התי"ו ופי' חיל כח כתרגומו חילא ואדוני אבי ז"ל כתבו מענין הפעיל משרש זרה ופי' הזרית לי חיל וכח בכל אברי לעשות מלחמה:

פסוק מא

תתה. כמו נתת חסר פ"א הפעל שלא כמנהג בעוברים:

פסוק מב

ישעו. ר"ל יביטו כמו ולא ישעו אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות ופירוש יביטו אל ה' ולא יושיעם:

אל ה' ולא ענם. בעבור כי הם רשעים וקוראים אל ה' ולבם לא נכון עמו:

פסוק מג

אדיקם. כמו וידק לעפר:

ארקעם. מענין וירקעו את פחי הזהב:

פסוק מד

מריבי עמי. כמו עמים וכן הרודד עמי תחתי ויתכן לפרש כמשמעו והוא שאול והסומכים אותו:

תשמרני לראש גוים. ובספר תהלים תשימני לראש גוים ופירוש תשמרני שמרתני ונתת עיניך בי לטובה עד שהייתי לראש גוים:

פסוק מה

יתכחשו לי. מיראת' אותי יכזבו לי ויאמרו לא חטאנו לך:

לשמוע אוזן. ובספר תהלים לשמע אוזן והוא שם וכן לשמוע שם בפלס שאור יאור תהום וענין הפסוק כמו בכתוב ויעש דוד שם:

ישמעו לי. כענין וסר אל משמעתך ואותם בני נכר שאינם נשמעים לי יבלו מעלה נבל ויחגרו ממסגרותם כלומר שהם נסגרים מפחדם ופי' ויחגרו כמו ויחרגו הפוך כמו שכתוב בספר תהלים והוא ענין תנוע' הפחד מתרגום ומחדרים אימה חרגת מותא וכתרגם יונתן ויזועון מבירניתהון:

פסוק מז

חי ה'. הפסוק הזה דרך הודאה ותהלה הוא כלומר ה' צורי ואלהי ישעי הוא חי וברוך ורם:

פסוק נ

על כן אודך ה' בגוים. שהצלתני מאנשי חמס ורוממתני מאויבי ונתת לי נקמות מהם אודך בגוים לפני כל עם ועם:

פסוק נא

מגדול. מגדיל כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו שהוא בספר תהלים בקריא' גם כן הקרי מגדול בחולם והוא תואר והענין אחד:

מלכו ומשיחו. על עצמו הוא אומר כמו שהגדיל ישועתי ועשה לי חסדים כן יעשה לי ולזרעי עד עולם:

פרק כג

פסוק א

ואלה דברי דוד האחרונים. עוד מלבד השירה אמר דברים אלה שהם דברי שבח והודאה לאל שהקימו למלכות ואמר האחרונים שהיו אחרונים לכל השירות והמזמורים שאמר כי אחר זה לא הופיע עליו רוח הקדש וי"ת ואלין פתגמי נבואת וגו':

הוקם על. הוקם עליון ומלך:
ונעים זמירות ישראל. על הזמירות שעשה בספר תהלים שהיו משוררים ומזמרים הלוים בהם לפני הארון ובבית המקדש וי"ת ותקין למימני בחיך וגו':

פסוק ב

רוח ה' דבר בי. הזמירות ברוח הקדש אמרתי אותם אשר דבר בי ומלתו היתה על לשוני באמרי הזמירות כי רוח הקדש עוררה אותי והופיעה הדברים על לשוני ותרגם יונתן אמר דוד ברוח נבואה דה' וגו':

פסוק ג

לי דבר. כפל דבר הוא כמנהג הלשון ופירושו אמר לי דבר בעבורי ואמר ודבר לשמואל הנביא שאהיה מושל באדם ומשחני למלך ובלבד שתהיה ממשלתי ביראת אלהים ואהיה צדיק, ודעת המתרגם שיצא ממני מלך המשיח שיהיה מושל ביראת אלהים וכן תרגם אותו אמר דוד אלהא דישראל וגו':

פסוק ד

וכאור בקר. כאור הבקר כשיזרח השמש כשהולך ואור כן תהיה מלכותי ממשלת בקר שאין בו עכירות אלא בהיר כי בקר שהוא עבות וענן פעם נגה ופעם מטר ואינו טוב אלא להצמיח דשא מן הארץ:

פסוק ה

כי לא כן. אבל ביתי אינו כן אלא נוגה בכל עת ובכל זמן כי ברית עולם שם לי שלא תפסוק ותהיה ערוכה ושמורה בכל:
כי כל ישעי. כל חפץ וכל ישע שלי הוא שלא יהי' כצמח השדה אשר ייבש אבל ישעי לא יפסק לעולם וי"ת שני הפסוקים האלה כן וכאור בקר טוביכון צדיקיא וגו' כבעמוד:

פסוק ו

ובליעל. אבל הרשעים יהיו כקוץ מונד כמו הקוץ שמניד אותו ומשליכו כל מוצאו כן הם כי הם מכאיבים לנוגע בהם ולא יקחו אותם ביד אבל משליכים אותם ברגלים או בדבר אחר:

פסוק ז

ואיש יגע. ואם יגע אדם בהם במקום שצומחים ימלא ברזל ר"ל יקח ברזל לכרות אותם ואמר ימלא כנגד המשל שהוא על רשעים ולא יקרב אדם להם אלא אם ימלא כלי ברזל כלומר שילבש שריון שלא יוכלו להרע לו או פירוש ימלא יכרת כמו בלא יומו תמלא ופירושו יכרת הקוץ בברזל כלומר אם ירצה אדם לגעת בהם צריך שיכרתנו בברזל

או בעץ חנית מרחוק או ישרפו אותם במקום שבתם כלומר במקום שהם צומחים כן הרשעים צריך שישתדל האדם לכלותם בעצמו אם יוכל או על ידי אחרים כמו שעושים לקוץ עם החנית או יתפלל עליהם שיכלו ויסופו במקומם כמו לקוצים שישרפו' בשבת וי"ת אל שני הפסוקים כן ורשיעיא עבדי חטאה דמן לכובין וגו' ואיש יגע ואף כל אנש דמשרי למיקרב בחובין אזלין וגו' כבעמוד:

פסוק ח

יושב בשבת. דעת המתרגם וכן דעת רבותינו ז"ל כי זה הפסוק על דוד ר"ל אלה שמו' הגבורים אשר לדוד שהיה יושב בשבת וכו' אלה שמות גבורותיו של דוד וי"ת כך אלין שמהת גיבריא וגו' והם ז"ל פי' יושב בשבת שהיה יושב בישיבה של תורה:

ראש השלשי. ראש לג' האבות:

עדינו העצני. בשעה שהיה עוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת ובשעה שהיה יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי על יואב אמר זה הפסוק שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנאמר תחכמוני ראש השלישי ולפי הפשט נראה כי גבור אחד היה מגבורי דוד וראש גבורי דוד היה ושמו עדינו העצני וספר עליו שהיה חכם מוסף על גבורתו והיה יושב בשבת סנהדרין וחכמי ישראל והיה ראש להם וזהו שאמר ראש השלישי והוא כמו השלישי' וכן לכרי ולרצים כמו לכרים ושלישים הוא לשון גדולה גדולים ונכבדים כמו השליש אשר למלך ומבחר שלישיו ותחכמוני שם תואר מן חכמה וספר מגבורותיו על שמנה מאות חלל ר"ל שהיה על שמונה מאות חלל כלומר שהרג שמונה מאות אנשים במלחמה אחת זהו בפעם אחת ובדברי הימים קורא אותו ישבעם ר"ל שהיה יושב בראש העם וענין א' הוא עם מה שכתוב כאן יושב בשבת ומה שאמר הנה על שמנה מאות חלל ושם אומר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל שני מלחמות היו באחת הרג שמנה מאות ובאחר' שלש מאות ומה שאמר הנה תחכמוני ושם בן חכמוני בן שנאמר שם כמו איש כמו בן חיל ר"ל בן חכמה או יהיה שם אביו תחכמוני או חכמוני כי אחד הוא וזהו עדינו היה בנו:

העצני. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד:

בפעם אחד. כתוב בדל"ת לשון זכר וקרי אחת בתי"ו לשון נקבה:

פסוק ט

אלעזר בן דודו. כך היה שמו וכתרגם יונתן בר דודו וקרי דודו בוי"ו וכתיב דודי ביו"ד:

בן אחחי. ובדברי הימים האחחי אחתי שם משפחה היה לפיכך אמר בן אחחי ואמר האחחי כמו בן קנז הקניזי:

בשלשה גבורים. וקרי הגבורים והענין אחד והג' גבורים הם הנזכרי' הנה עדינו ואלעזר ושמה בן אגא ור"ל בשלשה כי היה השלישי שהיה עמהם במלחמה זאת עם דוד והוא היה ראש המלחמה הזאת:

בחרפם. מבנין פעל הדגוש כי החי"ת מעמדת בגעיא וענינו כמו חרף נפשו למות שענינו גלה וכן בחרפם גלו נפשם לסכנה על דרך וישלך את נפשו מנגד וי"ת כד חסידו פלישתאי דעתו כי בחרפם אומר על פלשתים א"כ תהיה הבי"ת בפלשתים נוספת ולפי הפשט בחרפם אומר על אלה הגבורים שגלו עצמם להלחם בפלשתים שנאספו שם להלחם וישראל עלו מפניהם ואלה שלשת הגבורים ירדו אליהם ואלעזר התגבר במלחמה זאת יותר מהשנים ועליו אמר הוא קם ויך בפלשתים:

פסוק י

והעם ישבו אחריו. אמר ישובו כי כבר נסו מפני פלשתים כמו שאמר ויעלו איש ישראל וכאשר ראו גבורת אלעזר שהי' מכה בפלשתים שבו אחריו:

אך לפשט. כלומר לא היו צריכים להכות בפלשתים אלא לפשט את החללים לבד שהיה מכה אלעזר:

פסוק יא

ואחריו שמה בן אגא הררי. תרגם יונתן שמה בר אגא דמן הרר טוראה:

לחיה. עיר פרזות שאין לה חומה והמקום ההוא נקרא אפס דמים כמו שאמר בדברי הימים כי שם היתה מלחמה זאת:

מלאה עדשים. ובדברי הימים אמר מלאה שעורים עמרים היתה מלאה כי החלקה כבר נקצרה אלא שאספו בתוכה עמרים מהשדות האחרים ואותם העמרים היו מהעדשים ומהשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הנה עדשים ושם אמר שעורים:

פסוק יב

ויתיצב. ובדברי הימים אמר ויתיצבו ר"ל הוא ואלעזר ואמר הנה ויתיצב כי שמה היה עיקר המלחמה ההיא:

פסוק יג

וירדו שלשה. וכתוב שלשים ר"ל הגדולים והגבורים שבשלישים כמו ושלישים על כלו וקרי שלשה כי השלשה היו אלה הגבורים אשר ירדו אל דוד:

מהשלשים ראש. מהשלישים שהיו ראשי המחנות וכתרגם יונתן מגברי רישי משריתא אבל הוא תרגם שלשים כמו שלישים:

ויבואו אל קציר. בעת קציר כאילו אמר בקציר וכן אמר ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך כמו ובארון:

אל מערת עדולם. ובדברי הימים אמר על הצור אל דוד אל מערת עדולם כי צור חזק וגבוה היה שם והיא המצודה שאמר ודוד אז במצודה וזה הענין היה כשהיה דוד בורח מפני שאול ונמלט אל מערת עדולם ועל המקום ההוא אמר כל ימי היות דוד במצודה:

וחית פלשתים. מחנה פלשתים כמו שאומר בדברי הימים ומחנה פלשתים חנה בעמק רפאים וחיה הוא לשון קבוץ ועדה כמו חיתך ישבו בה כמו עדתך:

פסוק יד

ומצב פלשתים. ובדברי הימים ונציב פלשתי' ואחד הוא וכתרגם יונתן ומצב ואסטרטיג כמו שתרגם נציבים בכל מקום וכן תרגם ויצא מצב פלשתים ופי' ומצב ונציב שרי החיל ואמר כי המחנה הגדול היה בעמק רפאים והשרים היו עם קצת החיל בבית לחם:

פסוק טו

מי ישקני מים. כמשמעו שהתאוה לאותן המים שהיו יקרים וטובים וימי קציר היו כמו שאומר ובאותן הימים אדם מתאוה למים קרים מפני החום אולי במצודה שהיה שם דוד לא היו שם מים טובים ואחר שהביאו אותם נתחרט על ששמו עצמם שלשת הגבורים האלה בסכנה גדולה בעבור תאותו אל המים:

פסוק טז

ולא אבה לשתותם. שהיה חושב בנפשו אילו שתה אותם כאילו שתה דמם כי בנפשותם הביאום:

ויסך אותם לה'. כלומר שפכם לארץ לשם ה' כי לא היה שם מזבח, ומה שכתבו רבותינו ז"ל בענין זה הם דברים של תימה כי חברו שני העניינים האלה כאחד והיו בשני המקומות כי דבר חלקת השדה היה באפס דמים ודבר המים היה במערת עדולם והם פי' מי ישקני מים דרך משל כי המים הם התורה כמו הוי כל צמא לכו למים, ופירוש מי ישקני מים הלכה נצרכה לו לשאול מסנהדרין שהיו בבית לחם וזהו שאמר מבאר בית לחם אשר בשער כמו השערה אל הזקנים וההלכה אשר הוצרכה לשאול מהם הוא דבר חלקת השדה מלאה עדשים ושעורים ונחלקו בדבר זה מהם אמרו כי הגדישים משעורים ומעדשים היו מישראל ופלשתים היו טמונים בהם ושאל דוד אם יש לו רשות לשלח אש בגדישים בעבור שישרפו עמם הפלשתים ושלחו לו אסור להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ומהם אמרו כי הגדישים משעורים היו של ישראל והגדישים של עדשים היו של פלשתים ושאל אם יש לו רשות

לתת השעורים לפני הבהמות שהיו עמו לאכול וישלם חילופם לבעלי השעורים מגדישי העדשים ושלחו לו חבול ישיב רשע גזלה ישלם אעפ"י שמשלם נקרא רשע אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ופי' ויתיצב בתוך החלקה ויצילה שלא הניח דוד לשרוף את הגדישים או להאכילם לבהמותיו ופי' ולא אבה דוד לשתותם שלא אמר הלכה זו בשם שלשה אלא כך אמר מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין דבר שמועה מפיו ומאי ויסך אותם לה' דאמרינהו משמיה דגמרא, ודברים אלה רחוקים מאד מדרך הפשט כי הפסוקים הם ספור הגבורים אשר לדוד ומספר הגבורות אשר עשה כל אחד מהשלשה הראשונים ומה שעשו שלשת האחרונים בהביאם המים ולא היה שאלת ההלכה בחלקה ההיא אבל מלחמה גדולה היה עד שנס ישראל מפני פלשתים כמו שאמר הכתוב ושמה התגבר והתיצב בתוך זאת החלקה והצילה שלא שרפו אותם פלשתים ואמר שהכה בפלשתים ואמר ויעש ה' תשועה גדולה ואין להבין בכל זה אלא פשט הכתוב כמו שהוא ומהם אמרו כי מ"ש במקום אחר מלאה עדשים שתי שדות היו אחת של שעורים ואחת של עדשים ומהם אמרו כי בשתי שנים היה דבר הזה בשנה אחת שהיו בחלקה זאת היתה מלאה עדשים ובשנה האחרת היתה מלאה שעורים ויש מרבותינו ז"ל שפי' דברים אלה כמשמען שנתאוה דוד למים אבל אמרו כי הזמן הזה היה חג הסכות שהיו מנסכין בו המים ובמה עשה דוד שם כי היתר הבמות היה אז ונסך מים אלו בבמה ואמרו למה שלח שלשה אחד היה הורג ואחד היה מפנה ההרוגים ואחד מכניס צלוחית בטהרה ודברי אלה קרובים מן הראשונים וי"ת ויסך אותם לה' ואמר לנסכא יתהון קדם ה':

פסוק יז

חלילה לי ה'. כמו מה' וכן אלחנן בן דודו בית לחם מבית לחם או יהיה ה' קריאה כנגד הש"י:

פסוק יח

הוא ראש השלשי. כן כתיב וקרי השלשה והכתיב הוא מן שלישים על כלו ופי' ראש השלשה מביאי המים והיה לו שם בהם כי היה נזכר בגבורה עמהם ומה שאמר מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר כפל דבר לחזק הענין כי כן דרך הלשון ובדברי הימים מן השלשה בשנים נכבד נראה כי הוא היה אחד מהשלשה והיה נכבד מהשנים ושר עליהם ומה שאמר הנה מהשלשה הכי נכבד ר"ל משלשתם כי הוא היה אחד מהם ומה שאמר ועד השלשה לא בא ר"ל עד שלשה הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה לא

הגיע עד גבורתם ותרגם יונתן ולתלת גבורן לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלשה הגבורות שעשו השלשה:

פסוק כ

בן איש חי. כן כתיב וקרי איש חיל כי יהוידע אביו גם כן היה גבור חיל, ומה שכתוב חי דרשו בו שהיה צדיק גמור וצדיקים אפילו במיתתם קרואים חיים וי"ת בן איש חיל בר גבר דחיל חטאין:

רב פעלים. שהיה גדול במעשים טובים:

מקבצאל. שם מקום נזכר בנחלת בני יהודה קבצאל ועדר ויגור ורבותינו ז"ל דרשו שהרבה פעלים וקבץ לתורה:

את שני אריאל מואב. כתרגומו ית תרין רברבי מואב והיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל וארי יש לו גבורה ואל הוא לשון חוזק ואעפ"י שהיה בניהו כהן ואסור להטמא למתים להלחם באויבי ה' הוא מצוה כשצוה הקב"ה להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות המצירות לישראל לא חלק בין כהנים לישראל וכן צוה להיות כהן משוח מלחמה ולהכנס עם ישראל למלחמה והנה פנחס טמא עצמו למצוה כשהרג זמרי וכזבי וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל:

והכה את האריה. ה"א כתוב ולא קרי והענין אחד ארי או אריה:

ביום השלג. אמרו כי האריה ביום צנה ושלג נוספת גבורתו ובדברי רבותינו ז"ל את שני אריאל שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני ואריאל שם בית המקדש כמו הוי אריאל ופי' מואב שבנה אותו שלמה שבא מרות המואביה ומה שאמר ביום השלג דרשו בו איכא דאמרי דתבר גיזזי דברדא ונחית וטביל ואיכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רבי ביומא דסתוא וכל אלה דברים רחוקי' מדרך הפשט כי הכתוב מספר גבורת כל אחד מהם לא תלמודו וחסידותו וכתרגם יונתן הפסוקים על דרך הפשט:

פסוק כא

אשר מראה. כתיב ר"ל איש מצרי אשר היה לו מראה וגדול וקרי איש מרא' כמשמעו, ובדברי הימים איש מדה והענין אחד כי איש מדה ר"ל מדה גדולה כמו אנשי מדות ואיש מראה ר"ל בעל פרצוף גדול:

פסוק כב

ולו שם בשלשה הגבורים. המביאי' את המים:

פסוק כג

מן השלשים נכבד. מן השלשים הגבורים שזכר אחר אלה וי"ת מן גבריא יקיר תרגם השלשים כמו השלישים:

ואל השלשה לא בא. תחכמוני ואלעזר ושמה וי"ת ולתלת גבורן לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלש הגבורו' שעשו השלשה:

וישימהו דוד אל משמעתו. אל עצתו או פי' שהפקידו על אנשי משמעתו והם הכרתי והפלתי כמו שאמר למעלה ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי:

פסוק כד

עשהאל אחי יואב בשלשים. במספר השלשים היה והם שלשים גבורים ממנו עד אוריה החתי ויונתן תרגם בגיבריא:

אלחנן בן דודו. כך היה שמו דודו וכתרגם יונתן בר דודו:

בית לחם. מבית לחם וכן השמרו לכם עלות בהר מעלות:

פסוק כה

שמה החרדי. הראשון ריש והשני דל"ת וכן אליקא החרדי הראשון ריש והשני דל"ת ושניהם ליחס מקומם כתרגומו דמן חרוד וכן הוא במסרה ובפסוק:

פסוק לב

בני ישן יהונתן. כמו ובני פלוא אליאב ובני דן חושים:

פסוק לג

שמה ההררי. כתרגומו דמן הרר טוראה:

אחיאם בן שרר האררי. האל"ף נחה ותרגומו דמטור גבוה:

פסוק לה

חצרו. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד:

הארבי. בבית:

פסוק לז

נושאי כלי יואב. כתוב ביו"ד לשון רבים ר"ל על צלק ועל נחרי וקרי נושא על נחרי:

פסוק לט

כל שלשים ושבעה. אלה השלשים המנויים הם מעשהאל עד אוריה ושלשת הראשונים תחכמוני אלעזר ושמה ושלשה מביאי המים הם ששה ואבישי בן צרויה היה אחד מאלה הג' כמו שפירשנו ובניהו בן יהוידע הרי שבעה ויואב לא הוצרך למנות כי שר צבא היה:

פרק כד

פסוק א

ויוסף אף ה'. לא ידענו זה החרון למה היה אם היה רע בישראל דוד היה מבער אותו אולי היה בישראל עוברי עבירה בסתר ומה שאמר ויוסף כי דבר אבשלום חרון אף היה מה' על ישראל אף על פי שהיה הדבר ההוא לעונש דוד שברח מפני בנו וששכב עם נשיו וג"כ נענשו ישראל שנגפו בעת ההוא כ' אלף ביום אחד א"כ הדבר ההוא הית' סבה מאת ה' לחרות בישראל על מעשים רעים שהיה בסתר בהם וכן עתה הוסיף אף ה' לחרות בישראל על נסתרות שהיו ביניהם כי אילו היו גלויו' לא הניחם דוד ולפי שלא היו גלויות העניש האל על ידי סבה כי כל משפטיו צדק ואמת והסית את דוד ונתן בלבו שימנה אותם או אמר ויוסף על הרעב שהיה שלש שנים ואעפ"י שנגלה אותו העון חרון אף היה על כל ישראל ועתה הוסיף לחרות בהם והסית את דוד שימנה אותם וכבר היה דבר זה נודע בישראל מן התורה כי אם ימנו את ישראל שלא יתנו איש כופר נפשו שיהיה בהם נגף ואפילו ימנה אותם לצורך וצוה דוד את יואב שימנה אותם והיה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר לפי שידע שיחסרו וכן אמר בדברי הימים למה יהיה לאשמה לישראל ואף על פי שיקח מהם כסף או שום דבר כיון שימנה אותם שלא לצורך יחסרו כמו שפי' למעלה בפסוק ויפקדם בטלאים ואמרו רבותינו ז"ל כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו כמו בימי דוד לפיכך היה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר עד שחזק דבר המלך אל יואב ועל שרי החיל ומה שאמר ויסת את דוד בהם כלומר ששם בלבו למנותם ומה שאמר לאמר לך מנה את ישראל היה בלב דוד שיאמר לאחד משריו לך מנה את ישראל לא שהאל אמר לו בנבואה לך מנה שאם כן איך אמר דוד חטאתי מאד ואם האל אמר לו מה חטא אלא ששם בלבו למנותם בעבור עון ישראל ודוד לא ידע כי מה' הוא ותרגם יונתן וגרי ית דוד בהון והיצר שהיה בלבו למנותם הוא השטן שנאמר בדברי הימים:

פסוק ג

ויוסף ה'. וי"ו זו לתחלת הדברים ולא לתוספת דבר וכמוהו ווי"ן רבים במקרא כמו שכתבנו בתחלת ספר יהושע:

אל העם. כתרגומו על עמא:

פסוק ה

ויעברו את הירדן. מעבר הירדן התחילו למנות וכשעברו הירדן חנו בערוער:

ימין העיר. מחוץ לעיר ושם הסכימו באיזה מקום יעברו למנות ואותו המקום שחנו בו היה בתוך הנחל וזהו שאמר אשר בתוך הנחל:
הגד ואל יעזר. כתרגומו דבגו נחלא דבשבטא גד ואל יעזר וי"מ הגד מעניין מלא על כל גדותיו:

פסוק ו

ואל ארץ תחתים חדשי. תרגם יונתן לארעא דרומא לחדשי לא ידעתי למה תרגם תחתים דרומא:
חדשי. מקום ישוב חדש:
דנה יען. לדן יען כן היה שם המקום:
דנה. מלעיל והנו"ן רפה:
וסביב אל צידון. כתרגומו ומתמן אסתחר לצידון:

פסוק ז

מבצר צור. מבצר שהיה בצור גבוה ועל כן נקרא מבצר צור וכן הוא נזכר בספר יהושע בנחלת בני אשר ועל עיר מבצר צור:
וכל ערי החוי והכנעני. שהיו יושבים בהם חוי וכנעני עם ישראל שלא הורישום בני ישראל והיו למס:

פסוק ט

את מספר מפקד העם. כתרגומו ית חושבן מנין עמא והוא כפל דבר לחזק ובא סמוך על סמוך כמו מבחר וטוב לבנון נהרי נחלי דבש וחמאה:
ותהי ישראל. ותהי עדת ישראל וכן ותהי מואב לדוד לעבדים:
שמנה מאות אלף איש חיל וגו' ואיש יהודה חמש מאות אלף איש. ובדברי הימים ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף מצאנו באגדה אמר רבי יהושע בן לוי הכתובים מוסיפים כאן מה שחסרו כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה במניין שאר השבטים כי אם מבן חדש ומעלה ובנימן דיו שחסר וכלה בפלגש בגבעה ולזה הפי' פסוק זה ולוי ובנימן לא פקד בתוכם בכאן היה לו לכתוב אותו לא בדברי הימים כי כאן הוא חסר המספר והיה לתת טעם לחסרון גם לחסרון שחסרו בני יהודה בדברי הימים לא נתן טעם ובשלשים ושתים מדות דרש רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר משני כתובים המכחישים זה את זה יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם כיצד כתוב אחד

אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף וכתוב אחד אומר ותהי ישראל שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף נמצא ביניהם שלש מאות אלף אלו ג' מאות אלף מה טיבן בא הכתוב השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלוקת האחת כ"ד אלף מלמד שאלו שלש מאות אלף היו הכתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכים להמנות כיצד ארבעה ועשרים אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמונים אלף ושמונת אלפים נשתיירו י"ב אלף הן הן נשיאי ישראל והשליכם הכתוב מכאן וחזר וכללן להלן וגם זה לא נתן טעם לחסרון מספר יהודה שנמצאו בדברי הימים חסרים שלשים אלף ואפשר שאותם שלשים אלף אלו מתו במגיפה כי שבעים אלף היו המתים במגפה ושלשים אלף מהם היו מיהודה ומתו כל כך מיהודה לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה הסבה או היו באותו שבט רוב החוטאים, ובדרש עוד שני פתקי' עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט אמר אם מקבל הוא את המועט טוב ואם לאו אני נותן לו את המרובה:

פסוק י

ויך לב דוד אותו. כתרגומו וחש דוד בליביה כלומר חשש על העון שעשה שיקרהו עונש בזה לו ולישראל והכה לבו אותו בעבור זה כלו' הומה וחרד לבו ונתחרט ובקש רחמים מהאל שיעביר עונו:

אחרי כן ספר. אשר ספר וכמוהו רבים:

פסוק יא

ויקם דוד בבקר. לא שכב לבו בלילה וקם בבקר והנה בא אליו גד הנביא בדבר ה' שנגלה אליו בלילה:

חוזה דוד. כי נבואותיו היו לדוד ועל ידו היה מדבר הקב"ה עם דוד ואף על פי שלא נכתבו מנבואותיו אלא זאת:

פסוק יב

ודברת אל דוד. כשהיה חוטא היה אומר אל דוד וכשרצה לבנות הבית אמר לך ואמרת אל עבדי דוד:

שלש אנכי נוטל עליך. כתרגומו חדא מתלת וכן אמר בחר לך אחת מהם ואמר שלש לשון נקבה כלומר שלש גזירות לפיכך כתבה גם כן לשון נקבה:

פסוק יג

שבע שנים. ובדברי הימים שלש שנים לא אמר לו אלא שלש אלא מה שאמר שבע לפי שזה הענין היה אחר שלש שני רעב שהיו בימי דוד שנה אחר שנה והנה אם יהיו עתה שלש שנים אחרים הנה יהיו שש שנים והשביעית אף על פי שירד בה מטר לא תמלט בלא רעב שנה שתבא אחר שש שנים רעב ועוד כי עד עת הקציר לא יהיה להם לחם בשביעית:

והוא רודפך. שלא יהיה לך תקומה מפניו צריך שיכירו הכל כי מאת האל הוא והוא רודפך:

פסוק יד

נפלה נא ביד ה'. זהו הדבר כמו הנה יד ה' הויה ועוד כי ברעב אף על פי שהוא ביד ה' יפלו גם כן ביד אדם שילכו למצרים או לשאר ארצות לשבור בר ולחם אבל הדבר אין בו אלא יד השם לבד לפיכך המובן ממלת ביד ה' הוא הדבר לפיכך בחר הוא בדבר כי הוא ביד ה' לבד אבל בשנים היה חרפה בגוים בנוסם לפני אויביהם ונגפים לפניהם וכן ברעב כי היו הולכים בארצות הגוים והיו חרפה בהם וכן אומר הכתוב ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים, ובדרש חשב דוד בדעתו ואמר אם בוחר אני רעב עכשיו כל ישראל אומרים מה איכפת לו לבן ישי על אוצרותיו הוא בוטח וישראל ימותו ברעב ואם בורר אני חרב עכשיו ישראל אומרין מה לו על גבוריו הוא בוטח שהם יצאו למלחמה הם ימותו והוא ינצל אמר יבא דבר שהכל שוין בו, ד"א אם בורר אני רעב עכשיו כל ישראל מוכי רעב בדרכים אם בורר אני חרב עכשיו כל ישראל מוכי חרב בדרכים יבא דבר, וי"א גד רמז לו דע וראה מה אשיב שולחי דבר דבר הוא דבר באותיות:

פסוק טו

מהבקר ועד עת מועד. כתרגום מעידן דמתנכיס תמידא ועד דמתסק ויש מרבותינו ז"ל שפירשו עד חצי היום והוא עת מועד ממועדי השמש כי זריחתו מועד אחד וחצי היום מועד אחר ובא השמש מועד אחר ומהם אמרו משהאיר מזרח עד הנץ החמה והנה מרחמי האל קצר זמן הדבר שהרי אמר לו ג' ימים ולא היה אלא מהבקר ועד עת מועד, ובדרש ויתן ה' דבר שלשים ושש שעות של פורענות נגזר עליהם באותו היום באו פרקליטין גדולים ובטלו אותם ואלו הן חמשת ספרי תורה שבעת ימי השבת ח' ימי ברית מילה וזכו' שלשת אבות נשתיירו שלש עשרה תרי אמוראי חד אמר בזכות שנים עשר שבטים וחד אמר בזכות עשרת הדברות ושני לוחות נשתיירה שם שעה אחת רבי חייא אמר משחיטת התמיד עד זריקת דמו:

פסוק טז

וישלח ידו המלאך. הראה הקב"ה דמות מלאך וחרבו שלופה בידו נטוי' על ירושלים והעמידו סמוך לגרן ארונה היבוסי כדי שיראהו דוד שם ויתפלל ויעתר לו האל במקום ההוא ותעצר המגפה ויהיה סימן לדוד כי שם הוא מקום העתרה ושם יהיה בית המקדש ושם בית התפלה והעבודה כמו שצוה לו האל על יד גד להקים שם מזבח ושם נעתר לו באש שירד מן השמים על העולה כמו שאומר בדברי הימים:

אל הרעה. כמו על הרעה ורבים כמוהו:

רב עתה הרף ידך. די במגפה אל תשחת ירושלם, ויש בו דרש אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך טול הרב שבהם באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין:

עם גורן. סמוך לגורן:

האורנה. כתוב בויי"ו קודם לריש וקרי הארונה ריי"ש קודם לויי"ו ואחד הוא כי רבים כמוהו בהפוך האותיות ומה שאמר אדם בה"א הידיעה הוא שלא כמנהג ואפשר שהוא שם תואר:

פסוק יח

עלה. לפי שגרן ארונה שהיה מקום בית המקדש הוא במעלה כנגד ירושלם:

פסוק יט

כדבר גד. בכף ובדברי הימים בדבר גד בבי"ת:

אפיו ארצה. כמו על אפיו:

פסוק כב

והמוריגים. מן למורג חרוץ:

וכלי הבקר. ושאר כלי הבקר ובדברי הימים עוד והחטים למנחה:

פסוק כג

הכל נתן. הוא נתן אבל לא רצה דוד לקבל במתנה:

ארונה המלך. מלך היבוסי היושב בירושלם היה כי אף בימי דוד היה היבוסי בירושלם כמו שנשארו שם משכבשוה בני יהודה כמו שכתוב וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם עד היום הזה והיו שם למס עובד והיו להם בתים שדות וכרמים ע"י המס שהיו עובדים לבני יהודה ובני בנימן וזה השדה והגורן היה לארונה היבוסי ורצה לתתם לדוד ולא רצה לקבלם כי אם במחיר ואף אחר שכבש דוד המצודה הניחם לשבת בעיר ירושלם אותם שהיו יושבים בעיר מתחלה למס עובד והיו שם עד שבנה שלמה את הבית וזה היבוסי לא היה מן שבע אומות אלא מפלשתים מזרע אבימלך כמו שפירשנו בספר

יהושע והיה מותר להניחם לשבת בארץ כיון שקבלו עליהם שלא לעבוד ע"א ושאר מצות שהוזהרו עליהם בני נח ואפי' מז' אומות היו יכולין לשבת בארץ בתנאי זה שלא יחטיאו שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי אבל כל זמן שאינן חוטאין שקבלו עליהם ז' מצות מותר להניחם בארץ ובמקצת נסחאות התרגום תרגם נתן ארונה המלך למלך יהב ארון למלכא די בעא מיניה מלכא:

ירצך. כתרגמו יקבל קרבנך ברעוא:

פסוק כד

מאותך במחיר. כמו מאתך כי רבים מן הרפים כענין עם:

בכסף שקלים חמשים. ובדברי הימים שקלי זהב משקל ו' מאות אמרו רבותינו ז"ל גבה מכל שבט ושבט נ' שקלים שהן שש מאות כסף ומשקלם במשקל של זהב וז"ש שקלי זהב ועוד אמר כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם זהו שר' יהודה אומר כסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד ר' אומר משום אבא יוסף בן דוסתאי בקר ועצים ומקום המזבח בחמשים וכל הבית כלו בשש מאות ולשון הפסוקים מוכיחים דברי ר' כי אומר קנה את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים ובגרן היה המזבח ובדברי הימים אומר ויתן דוד לארונה במקום שקלי זהב וגו' ר"ל כל המקום שהוא בשדה שנבנה בו הבית:

פסוק כה

ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל. וקביל ה' צלות דיירי ארעא, ובדרש כל האלפים האלה שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא ע"י שלא תבעו בית המקדש והרי דברים קל וחומר ומה אם אלו שלא היה בימיהם ולא חרב בימיהם נפלו על שלא תבעו אותו אנו שהיה בימינו וחרב בימינו על אחת כמה וכמה לפיכך התקינו זקנים ונביאים ליטע בפיהם של ישראל להיות מתפללים שלשה פעמים בכל יום השב שכינתך ומלכותך לציון וסדר עבודתך לירושלם אכי"ר סלה: סליק ספר שמואל: